

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КВАШИН ВІКТОР ЮРІЙОВИЧ

УДК 339.186

ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВ ГРОМАДЯН В ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ

12.00.07 «Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. Ю. Квашин

Науковий керівник: **Дрозд Олексій Юрійович**, доктор юридичних наук, доцент

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Квашин В. Ю. Адміністративно-правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2019.

Дисертацію присвячено актуальній проблематиці – вдосконаленню адміністративно-правових засад забезпечення прав громадян в діяльності митних органів. У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та особливостей адміністративно-правових засад забезпечення прав громадян в діяльності митних органів, а також розробці відповідних пропозицій і рекомендацій щодо їх вдосконалення.

З’ясовано, що розвиток митної справи та спеціально уповноважених суб’єктів реалізації останньої, тобто, митних органів розпочався давно, а його найвизначніші етапи були прямо пов’язані із віхами еволюції України. Відмічено, що протягом всієї історії розвитку питання забезпечення прав громадян в діяльності митних органів послідовно нарощувало свою важливість та значимість, що виражалось у прийнятті в різні часи нормативно-правових актів, положення яких в тій чи іншій спосіб закріплювали права та обов’язки окремих верст населення, громадян або представників іноземних держав у митних відносинах.

Визначено, що забезпечення прав громадян в діяльності митних органів представляє собою напрям діяльності митних органів держави виражений у нормативно встановленій системі заходів, засобів, методів, реалізацію яких направлено на недопущення будь-якого роду порушень прав громадян в діяльності митних органів, створення найбільш сприятливих та оптимальних

умов за яких можливість появи подібних порушень буде максимально низькою, а також, у разі потреби, відновлення прав та законних інтересів громадян. Окреслено коло найбільш характерних особливостей забезпечення прав громадян митними органами.

Акцентовано увагу, що система органів державної влади, що відповідають за забезпечення та реалізацію прав громадян в Україні – це сукупність самостійних державних відомств, створених та функціонуючих відповідно до Конституції та законодавства нашої держави, які проводять взаємну та спільну діяльність щодо забезпечення прав і законних інтересів людини і громадянина у різних сферах суспільного життя. Визначено коло суб'єктів, що входять до вказаної системи.

Обстоюється позиція, відповідно до якої норми адміністративного права займають домінуюче положення в системі вказаних правових засад через те, що останніми регулюється специфіка функціонування Державної митної служби України, встановлюються її права та повноваження, компетенція, особливості внутрішньо-структурної організації служби, а також питання використання відповідного інструментарію державно-владного впливу в сфері здійснення митної справи та забезпечення прав громадян у митних відносинах.

Наголошено, що в міжнародних нормативних актах закріплюються основоположні права і свободи людини та громадянина, а також обов'язок держави щодо їх забезпечення та захисту. Ці документи являють собою ключові джерела діяльності як держави в цілому, так і усіх органів влади, зокрема, митних в сфері забезпечення прав людини.

Доведено, що принципи забезпечення прав громадян митними органами України – це об'єктивні, вихідні, закономірні положення, керівні ідеї правової діяльності Державної митної служби України в сфері забезпечення, дотримання, реалізації та захисту прав громадянина та людини в рамках здійснення митної справи. Визначено коло відповідних принципів.

Визначено та охарактеризовано форми та методи забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України. Наголошено, що і на законодавчому і на доктринальному рівні повинна проводитись постійна робота з пошуку нових форм та методів здійснення такої діяльності, що беззаперечно є запорукою для подальшого покращення якості та ефективності забезпечення прав і свобод громадян у митній сфері.

Констатовано, що під взаємодією митних органів з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян слід розуміти засновану на нормах чинного законодавства спільну, взаємоузгоджену діяльність відповідних суб'єктів, яка спрямована на досягнення єдиної мети, яка полягає у забезпеченні захисту та належної реалізації законних прав та інтересів громадян. Акцентовано увагу, що взаємодія відображає рівень впливу кожного суб'єкта одне на одного, окрім того за її допомогою вбачається можливим поєднати можливості, методи та засоби різних органів державної влади, що дозволяє якісніше та оперативніше вирішити поставлені перед ними завдання у конкретній сфері суспільних відносин.

З'ясовано, що на сьогоднішній день створення організаційно-правових засад забезпечення ефективної взаємодії органів ДМС з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян має бути одним із пріоритетних напрямків діяльності законодавця та митних органів.

Опрацьовано досвід провідних країн Європи та Світу (Великобританії, Німеччини, Франції, США) щодо забезпечення прав громадян митними органами, а також узагальнено досвід ряду посткомуністичних держав (Польщі, Латвії, Литви, Естонії та Грузії). Визначено можливості його використання в Україні.

Узагальнено, що на відміну від більшості провідних держав світу де спостерігається тенденція до об'єднання митних та податкових органів, Україна пішла дещо іншим шляхом, розділивши вказані відомства.

Наголошено, що такий крок був вірним, адже це дозволяє кожному відомству зосередити свої зусилля на вузькій сфері, що сприятиме підвищенню рівня законності та правопорядку у державі взагалі, та у митній сфері зокрема.

Під адміністративним законодавством, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів запропоновано розуміти сукупність норм адміністративного права, які знаходять своє об'єктивне відображення у відповідних адміністративно-правових актах, що були прийняті у встановленому законом порядку, та спрямовані на врегулювання діяльності органів Державної митної служби взагалі та у напрямку забезпечення прав громадян зокрема.

Встановлено, що прогалинами адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів слід розуміти перш за все як відсутність необхідних правових норм, або їх недосконалість (та/або незрозумілість), що в свою чергу негативно впливає на якість та результативність захисту та забезпечення реалізації прав та свобод громадянами в митній сфері.

З'ясовано, що на сьогодні більшість нормативно-правових актів було розроблено ще до реформування Державної фіскальної служби, а тому вони практично не враховують таку реструктуризацію та тих змін в діяльності Державної митної служби, які були передбачені Положенням «Про Державну митну службу України».

Наголошено, що незважаючи на суттєвий науковий та законодавчий інтерес до проблеми забезпечення прав громадян митними органами, у цій царині існує багато проблем, які пов'язані із наявністю чималої кількості прогалин у відповідному адміністративному законодавстві.

Акцентовано увагу, що організація діяльності органів Державної митної служби України передбачає створення умов неправового характеру, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування вказаного органу державної влади. Саме належна організація є своєрідним «матеріальним підґрунтям» для роботи досліджуваного центрального органу виконавчої

влади. Визначено коло ключових організаційних проблем у сфері забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України.

Ключові слова: адміністративно-правові засади, забезпечення, права громадян, митні органи, Державна митна служба України, принципи, форми, методи, взаємодія, зарубіжний досвід, прогалини в законодавстві, адміністративне законодавство, зарубіжний досвід забезпечення прав громадян в діяльності митних органів.

SUMMARY

Kvashyn V.Yu. Administrative and Legal Principles of Guaranteeing Civil Rights within the Activities of Customs Agencies. – Qualifying scientific work as the manuscript.

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.07 "Administrative Law and Procedure; Financial Law; Informational Law". – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2019.

The dissertation is focused on the relevant issue – improvement of administrative and legal principles of guaranteeing civil rights within the activities of customs agencies. The author of the dissertation has provided theoretical generalization and a new solution to the scientific problem, which consists in defining the nature and features of administrative and legal principles of guaranteeing civil rights within the activities of customs agencies, as well as in developing appropriate propositions and recommendations for their improvement.

It has been found out that the development of customs and specially authorized subjects of the latter, that is, customs agencies began long ago, and its most significant stages were directly related to the milestones of the evolution of Ukraine. It has been noted that throughout the history of the development of the issue of guaranteeing civil rights within the activities of customs agencies has consistently increased its significance and importance, which was reflected in the

adoption of legal acts at various times, whose provisions in one way or another enshrined the rights and obligations of certain layers of the population, citizens or representatives of foreign countries in customs relations.

It has been determined that guaranteeing civil rights within the activities of customs agencies is the direction of the activity of customs agencies of the state expressed in the normatively established system of measures, means, methods, the implementation of which is aimed at preventing any kind of violations of civil rights in the activity of customs agencies, creation of the most favorable and optimal conditions, under which the possibility of such violations will be as low as possible, and, if necessary, the restoration of the rights and legitimate interests of citizens. The range of the most characteristic features for guaranteeing civil rights by customs agencies, have been outlined.

Special attention has been paid to the fact that the system of state authorities responsible for ensuring and exercising civil rights in Ukraine is a set of independent state agencies created and functioning in accordance with the Constitution and legislation of our state, which carry out mutual and joint activities for guaranteeing human and civil rights and legitimate interests in different spheres of public life. The range of subjects included in the specified system has been defined.

The author has argued the point of view, according to which the norms of administrative law occupy a dominant position in the system of specified legal principles, because the latter regulate the specifics of the functioning of the State Customs Service of Ukraine, establishes its rights and powers, competence, peculiarities of the intra-structural organization of the service, as well as the issue of using the appropriate instruments of state and authoritative influence in the sphere of the implementation of customs activities and guaranteeing civil rights within customs relations.

It has been emphasized that the fundamental rights and freedoms of the individual and the citizen, as well as the state's obligation of their protection and guaranteeing are enshrined in international regulatory acts. These documents are

key sources of the activity for both the state in the whole and all authorities, in particular, customs in the field of guaranteeing human rights.

It has been proved that the principles of guaranteeing civil rights by the customs agencies of Ukraine are objective, initial, legal provisions, guiding ideas of the legal activity of the State Customs Service of Ukraine in the field of guaranteeing, observance, realization and protection of human and civil rights within the framework of implementing customs affairs. The range of the relevant principles has been defined.

The forms and methods of guaranteeing civil rights by the agencies of the State Customs Service of Ukraine have been determined and characterized. It has been emphasized that the constant work on the search for new forms and methods of carrying out such activities should be at the legislative and doctrinal levels. This undoubtedly is a guarantee for further improvement of the quality and efficiency of guaranteeing civil rights and freedoms in the customs sphere.

It has been stated that interaction between the customs agencies and other law enforcement agencies of Ukraine in the sphere of guaranteeing civil rights should be understood as joint, mutually agreed activity of the relevant subjects based on the norms of the current legislation, and aimed at achieving a single goal, which is to ensure the protection and proper exercise of the rights and interests of citizens. It has been emphasized that the interaction reflects the level of influence of each subject on each other. Besides, it helps to combine the capabilities, methods and means of different public authorities, which allows them to better and more quickly solve their tasks in a specific area of public relations.

It has been found out that creation of organizational and legal principles for ensuring effective interaction of the SCS with other law enforcement agencies of Ukraine in the sphere of guaranteeing civil rights should be one of the priority areas of the activity of the legislator and customs agencies.

The experience of the leading countries of Europe and the World (Great Britain, Germany, France, USA) on guaranteeing civil rights by the customs agencies has been analyzed. Experience of a number of post-communist states

(Poland, Latvia, Lithuania, Estonia and Georgia) has been generalized. Possibilities of its application in Ukraine have been determined.

It has been summarized that Ukraine unlike most of the leading countries in the world, where there is a tendency for the unification of customs and tax agencies, has chosen a bit different way by dividing these agencies. It has been emphasized that such a step was correct, since it allows each agency to concentrate its efforts on a narrow sphere, which facilitates on increasing the level of justice, law and order in the state in general and in the customs sphere in particular.

Administrative legislation defining the legal principles of guaranteeing civil rights within the activities of customs agencies has been offered to understand as a set of norms of administrative law, which are objectively reflected in the relevant administrative and legal acts, adopted in accordance with the procedure established by the law, and aimed at regulating the activities of the agencies of the State Customs Service in general and in the direction of guaranteeing civil rights, in particular.

It has been established that the gaps of administrative legislation defining the legal principles of guaranteeing civil rights within the activities of customs agencies should be primarily understood as the lack of necessary legal norms, or their imperfection (and / or obscurity), which in turn adversely affects the quality and effectiveness of protecting and ensuring the exercise of civil rights and freedoms within the customs area.

It has been clarified that nowadays most of regulatory acts were drafted before the reform of the State Fiscal Service, and therefore they practically do not take into account such restructuring and those changes in the activity of the State Customs Service as provided by the Regulation on the “State Customs Service of Ukraine”.

It has been emphasized that, despite the considerable scientific and legislative interest to the problem of guaranteeing civil rights by the customs authorities, there are many problems in this area, which are connected with the presence of a large number of gaps in the relevant administrative legislation.

Special attention has been paid to the fact that the organization of the activities of the agencies of the State Customs Service of Ukraine envisages the creation of conditions of non-legal nature aimed at ensuring the effective functioning of the specified agency of state power. The proper organization is a kind of “material foundation” for the work of the researched central executive agency. The author has defined the range of key organizational problems in the sphere of guaranteeing civil rights by the agencies of the State Customs Service of Ukraine.

Key words: administrative and legal principles, guaranteeing, civil rights, customs agencies, State Customs Service of Ukraine, principles, forms, methods, interaction, international experience, gaps in the legislation, administrative legislation, international experience of guaranteeing civil rights within the activities of customs agencies.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Квашин В. Ю. Організаційні проблеми забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. Вип. 50. Т. 4. С. 144–149.

2. Квашин В.Ю. Опыт стран Европы по обеспечению прав граждан таможенными органами и возможности его использования в Украине. *Право и политика*. 2018. № 2. С. 119–125. (Кыргызская Республика).

3. Квашин В. Ю. До проблеми взаємодії митних органів з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. С. 129–134.

4. Квашин В. Ю. До проблеми визначення напрямів удосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4. С. 189–193.

5. Квашин В. Ю. До характеристики принципів забезпечення прав громадян митними органами України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. С. 133–138.

6. Квашин В. Ю. К проблеме определения форм обеспечения прав граждан органами Государственной таможенной службы Украины. *Право и Закон*. 2019. № 1. С. 123–128. (Кыргызская Республика).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Квашин В. Ю. До проблеми кадрового забезпечення органів державної митної служби України. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8–9 лип. 2016 р.). К.: Центр правових наукових досліджень, 2016. С. 82–84.

8. Квашин В. Ю. Історико-правовий аналіз функціонування митних органів в Україні за часів існування Київської Русі. *Актуальні проблеми*

вдосконалення законодавства та правозастосування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27–28 жовт. 2017 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 78–81.

9. Квашин В. Ю. Проблема корупції в органах державної митної служби України. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 4–5 трав. 2018 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2018. С. 64–66.*

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН МИТНИМИ ОРГАНАМИ	
УКРАЇНИ.....	24
1.1. Історико-правовий аналіз забезпечення прав громадян в діяльності митних органів	24
1.2. Сутність, зміст та особливості забезпечення прав громадян в діяльності митних органів	41
1.3. Місце органів Державної митної служби в системі суб'єктів забезпечення прав громадян в Україні.....	55
Висновки до Розділу 1	73
РОЗДІЛ 2 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН МИТНИМИ ОРГАНАМИ	
УКРАЇНИ.....	78
2.1. Правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів та місце серед них норм адміністративного права	78
2.2. Принципи забезпечення прав громадян митними органами України	93
2.3. Форми та методи забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України.....	107
2.4. Правові засади взаємодії митних органів з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян .	123
Висновки до Розділу 2	136
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН В	
ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ.....	140
3.1 Зарубіжний досвід забезпечення прав громадян митними органами та можливості його використання в Україні	140

3.2. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів.....	154
3.3. Шлях вдосконалення організаційних засад забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України	169
Висновки до Розділу 3	182
ВИСНОВКИ	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	195
ДОДАТКИ	228

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція України проголосила, що головною цінністю нашої країни є людина, її життя, здоров'я, законні права та інтереси. Закріпивши це положення держава взяла на себе обов'язок захищати права своїх громадян, а також створити всі необхідні умови для того, щоб вони могли їх повною мірою реалізувати у будь-якій сфері суспільних відносин і митна сфері в цьому контексті не є виключенням. Важливість забезпечення прав громадян у митній сфері із соціально-правової точки зору пояснюється тим, що належне забезпечення прав громадян у цій сфері дозволяє задовольнити їх соціальні інтереси та реалізувати гарантовані їй Конституцією права (наприклад, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом). Із економічної точки зору, важливість забезпечення прав громадян у митній сфері пояснюється тим, що реалізація прав громадян у митній сфері дозволяє захистити їх економічні інтереси, зокрема, та всієї держави взагалі.

Варто наголосити, що як і в будь-якій іншій сфері суспільних відносин, забезпечення прав громадян в митній сфері напряму залежить від ефективності діяльності окремих органів державної влади, серед яких ключове місце належить Державній митній службі України. Слід відмітити, що на сьогодні дане відомство знаходиться на новому етапі свого становлення та розвитку, адже на відміну від більшості країн світу, Україна обрала шлях розподілу компетенції митних та податкових органів. Саме тому, на сьогодні постала нагальна необхідність створення якісних та ефективних адміністративно-правових засад здійснення діяльності вказаним органом державної влади взагалі, та у сфері забезпечення прав громадян зокрема.

Справедливим буде відзначити, що окремі проблемні аспекти діяльності митних органів України вже неодноразово потрапляли у поле зору різних науковців. Зокрема цій проблематиці приділяли увагу:

А.В. Андрушко, В.С. Бігун, І.К. Білодід, Я.М. Буздуган, М.М. Бурбика, Д.В. Веденєєв, О.П. Віхров, Ю.В. Гаруст, О.П. Гребельник, О.Г. Гуменюк, Л.М. Давиденко, С.Ф. Денисюк, М.М. Дорош, А.А. Дубіна, Ю.О. Загуменна, В.В. Книш, В.Ю. Кобринський, О.А. Коваль, О.В. Комаров, В.Т. Комзюк, В.Т. Комзюк, М.А. Кривоніс, І.П. Кушнір, А.С. Мордовцев, О.Є. Найдено, В.М. Олійник, В.В. Пацкан, С.М. Перепьолкін, Т.О. Пікуля, О.В. Прієшкіна, В.І. Риндюк, Б.І. Старуха, О.Я. Стойко, Р.С. Тихий, О.К. Ткачова, О.П. Угровецький, В.І. Фелик, Б.Ю. Химан, В.І. Цопкан, В.В. Ченцов, М.Ю. Яковчук та багато інших. Дійсно, вказані вище науковці зробили вагомий внесок у розвиток митної справи взагалі та у діяльність митних органів нашої держави зокрема. Однак при цьому, слід відзначити, що питання забезпечення прав громадян органами ДМС розглядалось лише поверхнево, в розрізі окремих проблематик. Крім того, у зв'язку із реформуванням митних та податкових органів в Україні, більшість наукових розробок вже частково або повністю втратили свою актуальність.

Таким чином, необхідність вдосконалення діяльності митних органів взагалі, та в частині забезпечення прав громадян зокрема, недосконалість відповідного законодавства, а також відсутність комплексних доктринальних досліджень в окресленому напрямку, обумовлюють актуальність та своєчасність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям дисертаційного дослідження, його зміст і ключові положення відповідають основним завданням Стратегії сталого розвитку "Україна - 2020" (Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015); Програмі діяльності Кабінету Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України від 29.09.2019 р. № 849); Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 142-р.). Дисертаційне дослідження здійснено відповідно до планів науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права

«Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає у тому, щоб на підставі опрацювання наукових поглядів вчених, норм чинного законодавства України та практики його реалізації, визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад забезпечення прав громадян в діяльності митних органів, а також надати пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення відповідного законодавства.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- здійснити історико-правовий аналіз забезпечення прав громадян в діяльності митних органів;
- визначити сутність, зміст та особливості забезпечення прав громадян в діяльності митних органів;
- встановити яке місце посідають органи Державної митної служби України в системі суб'єктів забезпечення прав громадян в Україні;
- надати характеристику правовим засадам забезпечення прав громадян в діяльності митних органів та визначити місце серед них норм адміністративного права;
- окреслити коло принципів забезпечення прав громадян митними органами України;
- охарактеризувати форми та методи забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України;
- розкрити організаційно-правові засади взаємодії митних органів з іншими правоохоронними органами України у сфері у сфері забезпечення прав громадян;
- узагальнити зарубіжний досвід забезпечення прав громадян митними органами та запропонувати можливості його використання в Україні;
- окреслити шляхи вдосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів;

- запропонувати шляхи вирішення організаційних проблем забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають в процесі здійснення діяльності ДМС із забезпечення прав громадян.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів.

Методи дослідження. В роботі використано широкий спектр методів наукового пізнання, які базуються на діалектичному підході до досліджених явищ і процесів. Так, *історико-оглядовий та хронологічно-проблемний* методи було використано під час здійснення історико-правового аналізу забезпечення прав громадян в діяльності митних органів (підрозділ 1.1). За допомогою *семантичного* методу вдалось визначити сутність, зміст та особливості забезпечення прав громадян в діяльності митних органів (підрозділ 1.2). При визначенні місця органів Державної митної служби в системі органів державної влади, що відповідають за забезпечення та реалізацію прав громадян в Україні було використано *дедуктивний* метод (підрозділ 1.3). Метод *документального аналізу* було використано під час дослідження правових засад забезпечення прав громадян в діяльності митних органів та при визначенні місця серед них норм адміністративного права (підрозділ 2.1), а також при розгляді організаційно-правових засад взаємодії митних органів з іншими правоохоронними органами України у сфері у сфері забезпечення прав громадян (підрозділ 2.4). За допомогою *системно-структурного* методу та методу *аналізу* було визначено та охарактеризовано: а) принципи забезпечення прав громадян митними органами України (підрозділ 2.2), та б) форми та методи забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України (підрозділ 2.3). *Порівняльно-правовий* метод та метод абстрагування було використано під час узагальнення зарубіжного досвіду забезпечення прав громадян митними органами (підрозділ 3.1), а також при окресленні шляхів удосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення

прав громадян в діяльності митних органів (підрозділ 3.2) та при визначенні організаційних проблем забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України (підрозділ 3.3). Використання окреслених загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання дозволило провести змістовний аналіз адміністративно-правових засад забезпечення прав громадян в діяльності митних органів.

Нормативно-правовою основою дисертаційного дослідження є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, а також закони та підзаконні нормативні акти, в яких прямо чи опосередковано визначаються адміністративно-правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів. *Інформаційну та емпіричну базу* дисертаційного дослідження склали узагальнення практичної діяльності органів Державної митної служби України, політико-правова публіцистика, довідкові видання.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є однією із перших спроб, після утворення Державної митної служби України, комплексно, на основі використання сучасних методів наукового пізнання та існуючих нині наукових здобутків, визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад забезпечення прав громадян в діяльності митних органів, а також на основі опрацювання найбільш позитивного зарубіжного досвіду та аналізу діючого українського законодавства, розробити відповідні пропозиції і рекомендації щодо його вдосконалення. Основні наукові положення, які виносяться на захист, такі:

вперше:

- надано авторське визначення поняття «забезпечення прав громадян в діяльності митних органів» з одночасним виокремленням його найбільш характерних особливостей, серед яких серед яких названо: нормативну визначеність даного виду діяльності; наявність юридичного підґрунтя (правових принципів); структурованість; об'єднання регуляторного та реакційного юридичного інструментарію впливу; реалізація даного виду

правового забезпечення здійснюється на всіх рівнях діяльності митних органів;

- під взаємодією митних органів з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян запропоновано розуміти засновану на нормах чинного законодавства спільну, взаємоузгоджену діяльність відповідних суб'єктів, яка спрямована на досягнення єдиної мети, яка полягає у забезпеченні захисту та належної реалізації законних прав та інтересів громадян. Взаємодія відображає рівень впливу кожного суб'єкта одне на одного, окрім того за її допомогою вбачається можливим поєднати можливості, методи та засоби різних органів державної влади, що дозволяє якісніше та оперативніше вирішити поставлені перед ними завдання у конкретній сфері суспільних відносин;

- обґрунтовано необхідність на законодавчому рівні, зокрема в «Положенні про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» закріпити, що однією із ключових функцій органів Державної митної служби України є «захист прав та свобод громадян України». Підкреслено, що після повноцінного вступу нашої держави до ЄС, слід доповнити це положення фразою: «..., а також забезпечення безпеки і захисту інтересів Європейського Союзу та його громадян»;

удосконалено:

- науковий підхід до періодизації етапів становлення та розвитку правових засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів, у зв'язку з чим виокремлено та охарактеризовано шість таких основних етапів;

- обґрунтування наукової думки про необхідність розробки та запровадження положення «Про порядок взаємодії органів Державної митної служби України з Державною прикордонною службою України», а також «Про порядок взаємодії Державної митної служби України та Державної податкової служби України». Адже саме взаємодія з цими органами державної влади, як показала практика, має пріоритетне та важливе

стратегічне значення для Державної митної служби України у сфері забезпечення прав громадян;

- напрямки вирішення проблеми корупції в митних органах, до яких віднесено: створення належних організаційних умов для здійснення ефективного внутрішнього контролю в митних органах; підвищення рівня економічних та соціальних гарантій проходження служби в органах ДМС. Зокрема, запропоновано покращити систему заохочень службовців, а також вирішити наявні проблемні питання щодо відповідальності працівників митних органів; збільшення рівня незалежності митних органів задля зниження політичного впливу на них; створення ефективної організаційно-управлінської структури, яка б дозволила уникнути дублювання повноважень окремих службовців. Крім того, вона повинна передбачати уникнення надмірного зростання кількості управлінців;

- поняття «система органів державної влади, що відповідають за забезпечення та реалізацію прав громадян в Україні», під яким запропоновано розуміти сукупність самостійних державних відомств, створених та функціонуючих відповідно до Конституції та законодавства нашої держави, які провадять взаємну, спільну діяльність щодо забезпечення прав і законних інтересів людини і громадянина у різних сферах суспільного життя;

- перелік форм забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України, які слід закріпити на законодавчому рівні. До відповідних форм віднесено: нормотворчу, правозастосовну, виховну, правоохоронну, правозахисну та організаційну;

дістало подальшого розвитку:

- наукова думка про те, що законодавець здійснив вірно відійшовши від світової тенденції об'єднання митних та податкових органів. Адже створення Державної податкової та Державної митної служби дозволяє кожному відомству зосередити свої зусилля на вузькій сфері, що сприятиме

підвищенню рівня законності та правопорядку у державі взагалі, та у митній сфері зокрема;

- теза про те, що міжнародне співробітництво слід розглядати як один із важливих способів забезпечення прав громадян митними органами. Це пояснюється тим, що: по-перше, здійснюючи відповідну співпрацю митні органи України мають можливість використовувати досвід інших країн, особливо щодо підвищення стандартів захисту прав та свобод громадян; по-друге, створити додаткові гарантії як для діяльності митних органів України та їх посадових осіб взагалі, так і для інших учасників митних правовідносин зокрема; по-третє, міжнародне співробітництво створює соціально-економічні та політичні умови для розвитку української держави;

- перелік напрямків удосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів;

- твердження, що з метою вдосконалення кадрового забезпечення діяльності митних органів слід: покращити якість первинної підготовки працівників ДМС з орієнтацією на практичний бік підготовки; здійснювати регулярний обмін досвідом між органами ДМС та іншими відомствами; створити умови для професійного зростання працівників ДМС (підвищення кваліфікації), а також забезпечити їм реальну можливість для кар'єрного зростання; вдосконалити систему матеріально та морального заохочення державних службовців до належного виконання своїх посадових обов'язків; забезпечити належний соціальний захист працівників ДМС та їх сімей, що дозволить суттєво знизити корупційні ризики.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації пропозиції і висновки можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – для проведення подальших науково-методологічних розробок присвячених удосконаленню адміністративно-правових засад забезпечення прав громадян в діяльності ДМС, а також для

підготовки службовців митних органів дитини (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчості* – при розробці рекомендацій та пропозицій щодо удосконалення законодавства, яке визначає адміністративно-правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів;

– *практичній діяльності* – для покращення діяльності органів Державної митної служби України;

– *освітньому процесі* – при підготовці методичних матеріалів та навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право» та «Митне право» (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на міжнародних та національних науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах: «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 2016 р.), «Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування» (м. Запоріжжя, 2017 р.), «Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя» (м. Дніпро, 2018 р.).

Структура дисертації обумовлена метою й задачами дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок. Список використаних джерел складається із 325 найменування і займає 33 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН МИТНИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ

1.1. Історико-правовий аналіз забезпечення прав громадян в діяльності митних органів

Свого часу, такі вчені як В.М. Божко та О.П. Угровецький влучно відмічали, що історія – це сума достовірних фактів. Вона існує незалежно від людських намірів і бажань, її не можна змінити або виправити. Історія не є лінійним розгортанням окремих подій, які наближують як окрему людину, так і суспільство в цілому до абсолютної істини в конкретному питанні, це рух, багатий на суперечності, який характеризується не лише прогресом, а й різноманітними непередбачуваними поворотами назад у процесі пізнання і правового регулювання суспільних відносин [287, с.23; 25, с.142]. Тобто, історія показує часовий, об'єктивний шлях розвитку суспільства та усіх супутніх йому явищ, зокрема, правової сфери. Даний аспект є прямим доказом високого рівня важливості досліджень здійснюваних в історичному ключі.

Так, аналізуючи особливості, закономірності та специфіку проблеми забезпечення прав громадян в діяльності митниці, неодмінно треба звернути увагу на історичний шлях її розвитку з метою виділення помилок минулого та врахування їх в процесі розбудови досконалої, відповідної часу і міжнародним стандартам, соціально орієнтованої системи митних органів.

Зауважимо, що історико-правовий аналіз забезпечення прав громадян в діяльності митних органів на сьогоднішній день в юридичній літературі належним чином не проводився. В більшості випадків дане питання ставало частиною історично спрямованих наукових розробок історії України загалом або генези митних органів. Крім того, в кожному разі вчені наводили власну

періодизацію історичного розвитку нашої держави або митниці, на основі якої провадили свої дослідження та яка виступає невід'ємною частиною історико-правового аналізу піднятого у підрозділі питання.

Так, говорячи, у першу чергу, про періодизацію, зазначимо, що відомий російський дослідник М.М. Карамзін розглядав історію України, як невід'ємну складову процесу розвитку держави російської, а періодизація цієї історії ґрунтувалась на часових відрізках правління конкретних лідерів, а саме стародавніх правителів (Рюрик, Святослав, Володимир тощо), царів Івана IV, Івана Грозного, Федора і так далі [98]. О.Н. Ярмиш та В.А. Греченко досліджували історію конкретно нашої держави, виділяючи в своїх наукових роботах наступні періоди її розвитку: найдавніші часи історії України; княжа доба, Київська Русь; українські землі під владою Литви та Польщі (XIV – XVI століття); визвольна війна українського народу середини XVII століття; становище України в кінці XVII – XVIII століття; українські землі у складі Російської та Австрійської імперії (XIX століття); розвиток України в 20-30-ті роки XX століття; розбудова незалежної держави України [63]. Дещо іншу періодизацію наводить Субтельний О., який наводить такі історичні етапи розвитку української держави: 1) період Київської Русі; 2) польсько-литовська доба; 3) епоха козацтва; 4) період імперського панування на території України; 5) розвиток України у XX столітті [267].

К.М. Колесников, Д.В. Архірейський, О.О. Дячков досліджуючи безпосередньо історію митної справи та митних органів на території України поділяли її на наступні етапи: Елінський та Римський часи (VII століття до нашої ери – VI століття нашої ери); Середньовічна доба (VI – XV століття); Ранньомодерний час (кінець XV – середина XVIII століття); імперський період в Україні (середина XVIII – початок XX століття); тоталітарна епоха (початок – кінець XX століття); доба Української незалежності [94].

На генезу митних органів та усіх сфер їх діяльності звертали увагу О.Є. Найденко, А.О. Єніна та О.В. Костяна, які наводили таку періодизацію: докиївський період в історії митної справи на українських землях (V століття

до нашої ери – VIII століття нашої ери); період Київської Русі та монголо-татарського панування (XI – XVII століття); період запорізького козацтва – Гетьманщини (XVI – перша половина XVIII століття); період входження українських земель до Російської імперії (кінець XVIII – початок XX століття); митна справа в Україні у радянську добу (1917–1991 роки); період становлення та розвитку митної справи у період незалежності української держави (з 1991 року) [183].

Як бачимо, існують різноманітні вчені підходи до окреслення етапів як історії України в цілому так і процесу розвитку конкретно митних органів, що показує нерозривний зв'язок будь-якого історично орієнтованого дослідження із процесом періодизації. Спираючись на цей важливий факт проведення історико-правового аналізу забезпечення прав громадян в діяльності митних органів необхідно здійснювати на основі наступних етапів:

- 1) зародження системи митних органів в світі та на території сучасної України (до IX століття);
- 2) діяльність митних органів Київської Русі та значення прав людини в діяльності останніх (IX – XIII століття);
- 3) права людини та механізми їх забезпечення в діяльності митних органів за часів козацтва (XIV – початок XVIII століття);
- 4) особливості роботи та забезпечення прав громадян митними органами «Імперської доби» (XVIII – початок XX століття);
- 5) забезпечення прав громадян в діяльності митних органів у радянський період (початок – 90-ті роки XX століття);
- 6) сучасний період розвитку митних органів та механізмів забезпечення прав громадян в їх роботі (90-ті роки XX століття – по теперішній).

Починаючи розгляд історіографічного матеріалу безпосередньо відмітимо, що митниця, як професійний напрям роботи відповідних суб'єктів був відомий у світі досить давно. Ще у III і II тисячоліттях до нашої ери були

митні відносини між найпершими рабовласницькими державами Стародавнього Сходу – Єгиптом, Ассирією, Вавилоном, Грецією, Римом. Перші відомості про зовнішньоторговельні зв'язки та митні відносини містяться в пам'ятках 6-ї династії в Стародавньому Єгипті на початку III тисячоліття до нашої ери у ті часи рух торгових караванів був небезпечним, утримання дорогої охорони було обтяжливим для купців і не завжди ефективним. Тому на зміну витратам на охорону прийшли особливі побори, котрі становили прообраз майбутніх митних зборів. У Вавилоні, який на початку II тисячоліття до нашої ери став важливим економічним і культурним центром стародавнього світу, всі товари оглядали і з них стягували мито – обов'язковий платіж на користь державної казни [77].

Не була виключення в плані існування митних відносин території сучасної України. Із посиленням майнової та соціальної диференціації місцевого населення Скіфії та Сарматії встановлюються торговельні контакти та помічається їх певна переорієнтація. У порівнянні з традиційними річковими чи суходільними маршрутами, відомими ще попередникам кіммерійців, які мали сталі контакти з розвинутими культурами Балкан на Південному Заході та стародавніми цивілізаціями Кавказу і Близького Сходу на південному сході, напрямок і характер зв'язків, що формувалися після VII–VI ст. до нашої ери, були багато в чому новаторськими для населення українських теренів. Це зв'язки з еллінським світом, однією зі складових яких була торгівля. Торгівля, по-перше, транзитна, в якій місцеві скіфо-сарматські, гето-фракійські та синдо-меотські племена могли брати участь або як безпосередні контрагенти, або як посередники, або як підлеглі експлуатовані учасники. По-друге, це морська торгівля, предмети якої переважно завозилися або вивозилися через нові порти з-за моря. Розгортанню цієї торгівлі сприяло заснування на узбережжі Чорного моря давньогрецьких апойкій (колоній, поселень), які згодом перетворились на повноцінні поліси (міста-держави) [94, с.21]. Активна торгівля між грецькими містами державами та дикими племенами, які

населяли територію України у період до IX століття нашої ери зумовила виникнення особливого механізму торгівлі. Зокрема, на кожній стадії руху товарів їх номенклатура, обсяги, ціна та якість фіксувалися спеціальними офіційними особами, завданням яких була не стільки статистика, скільки фіск — стягування торгового мита, митних зборів, портових, складських чи дорожніх платежів. Пізніше поруч із полісними «митниками» з'являються приватні відкупники та навіть їх компанії, які викупляють у держави права на стягування тих чи інших податків і зборів [94, с.31].

Мито, як форма стягнення платежів за товар, який ввозився на певну територію також стала популярна у внутрішній фіскальній політиці Хазарського каганату в середині VII століття. Володарі цієї держави не тільки стягали зі слов'янських племен данину, а й збирали з іноземних купців торгове мито, чим перешкоджали вільній торгівлі проукраїнських племен із Візантією та іншими державами [77].

Таким чином, в своєму зародковому стані митна справа з'явилась у світі досить давно та активно розвивалась на території держав Стародавнього Сходу, а також містах-державах Причорномор'я. Безпосередньо на території України поштовхом до розвитку митної діяльності та виникнення самого поняття «мито», стала активна торгівля між кочовими племенами, які заселяли тогочасні українські території, із грецькими колоніями. Звичайно, механізмів забезпечення прав людини в діяльності митників окресленого періоду практично не існувало, адже ключовою ціллю було отримання найвищої вигоди для конкретного міста або держави з торгових платежів. Однак, започатковані за тих часів відносини у досліджуваній сфері стали основою для розбудови квазімитних органів в рамках наступного історичного етапу.

У другій половині I тисячоліття нашої ери на території України сформувалося кілька великих племінних союзів слов'ян. Поляни мешкали в лісостеповій зоні на Середній Наддніпрянщині, переважно на правому березі Дніпра. Сіверяни заселяли течію рік Десни, Сейму, а також верхів'я річок

Ворскли, Сули і Псла. Ці землі формували Сіверщину – території сучасних Чернігівської, півночі Київської та частково Сумської й Полтавської областей. Древліани мешкали в лісах Прип'ятського Полісся та басейні р. Тетерева. Волиняни займали територію Волині, насамперед басейн р. Західного Бугу. На Прикарпатті й у Верхній Наддністрянщині, а також на Закарпатті мешкало плем'я білих хорватів. Нижню й Середню Наддністрянщину аж до Чорного моря заселяло плем'я тиверців. На південь від полян і на схід від тиверців мешкали уличі, заселяючи землі включно з Чорноморським узбережжям між Дніпром і Дністром [196]. Так, процитувати доречно історика тогочасної доби, який описував представників слов'янських народів наступним чином: «І бачив русів, коли вони прибули у своїх торгівельних справах і висадилися на ріці Ітиль (Волзі). І я не бачив людей з більш досконалими тілами, ніж вони. Вони подібні до пальм, рум'яні, гарні. Вони не носять ні курток, ні кафтанів, але носить який-небудь чоловік з їхнього числа кісу, якою він покриває один свій бік, причому одна з рук його виходить з неї. У кожного з них є сокира, і меч, і ніж. І він ніколи не залишає того, про що згадано. Мечі їхні пласкі, з бороздками, франкські. І від края нігтя кого-небудь з них до його шиї зображено зібрання дерев, зображень та іншого. А що стосується кожної жінки з їхнього числа, то на грудях її прикріплено кільце або із заліза, або із срібла, або із міді, або із золота, у відповідності до статків її чоловіка. І біля кожного кільця пакуночок і ніж, також прикріплені на грудях. На шиях у них декілька рядів намиста із золота і срібла. Вони прибувають із своєї країни і причалюють свої кораблі на Ітилі (Волзі)» [196].

В ході боротьби між вищевказаними племенами на території сучасної України з'являється централізована держава із столицею у місті Києві – Київська Русь. Влада концентрувалась в руках Великого Князя, який був головою держави. Утвердження та підтримка влади останнього покладалась на військовий апарат, дружину – спеціальні збройні загони. Загалом дружина являла собою звичайне військо, але в часи Київської Русі вона була

важливою частиною державного механізму. Наприклад, відмітити треба, що дружин поділялась на старшу та молодшу. Старша (бояри) складалась з найближчого оточення князя, брала участь в обговоренні державних та господарських справ. Молодша складалась з професійних воїнів, які займались охороною князя, княжого двору, майна, та, що важливо, несла прикордонну службу [148, с.33].

В цій, здавалося б, простій державно-владній системі згодом з'являється інститут мита. Пов'язано це було, знов таки, із бурхливим формування численних торгівельних зв'язків між Київською Руссю та сусідніми державами. Треба зауважити, що заморська торгівля складала основу економічної системи Київської Русі в силу наступних причин. По-перше, київські купці вели активну різновекторну торговельну діяльність, яка базувалась на торговельному принципі: товар на товар. По-друге, один із найбільших світових товаропотоків «із варяг у греки» проходив через Київ по Дніпру, перетинав Чорне море і закінчувався в Константинополі – центрі торгівлі. Як стверджував візантійський імператор Костянтин VII Багрянородний у творі «Про управління імперією», цей складний і небезпечний маршрут складався із системи річкових шляхів і волоків за вдовжки понад 3 тисячі кілометрів і пов'язував Балтику з Руським (Чорним) морем. Він проходив по Варязькому (Балтійському) морю, Фінській затоці і далі –Невою, Ладозьким озером і притоками Західної Двіни аж до верхів'я Дніпра. А там –вниз Дніпровим руслом і так званими «волоками» (перетягування суден між окремими річковими затоками і вздовж порогів) до самого Чорного моря. За цих умов Київ став головним транзитним центром, що забезпечував переміщення візантійських товарів у Прибалтику, Скандинавію та країни Центральної й Західної Європи. Щорічно через Київ провозилось близько 50 тисяч тон товарів до Візантії. Торгівля давала можливість киянам мати вишукані ювелірні вироби та посуд, шовкові тканини, парчу, килими, дорогу зброю, в свою чергу київські торговці

розраховувались хутром, на яке завжди був великий попит на півдні та сході, воском, медом, деревиною [139, с.387; 62, с.28].

Активна торгівля спричинила за собою запровадження мита, яке у Київській Русі означало податок, що сплачувався за перевезення товарів, перегін худоби через кордони певних територій. Розрізняли мито «сухе» – при сухопутному перевезенні товарів і «водяне» – при перевезенні товарів по воді. До першого відносилося «подужне» (відвоза), «полозове» (від «полозу» – саней). «Водяне» мито сплачувалося від кожної «ком'яги» (човен 5–10 метрів) або від галери чи «моноксила» (парусне судно довжиною до 40 метрів). При цьому, сума мита залежала від довжини судна і вартості транспортованого товару [62, с.28].

Основним органом державної влади в Київській Русі, які займались збиранням мита були митні двори, застави із збору мита очолювані безпосередньо Великим Князем, який, в свою чергу, призначав у даній сфері чиновників – митників, данщиків, п'ятенщиків, які не залежали від інших довірених князя. Саме цим наближенням до князя особам він і дарував частину зібраного ними мита на їх утримання, але в цілому гроші, що вони збирали, вносилися самому князеві або тому, кому він наказував, при цьому скарги на їх неправильні дії подавалися безпосередньо князю. Зазначені органи розташовувались вздовж всього шляху «із варяги у греки» у містах та фортецях. Пізніше центром збору мита став безпосередньо Київ [62, с.28].

Розглядаючи досягнення митних органів Київської Русі у царині забезпечення прав людини і громадянина необхідно відмітити, що саме у цей час в даній площині з'являються відповідні правові. Перш за все, вони виражались у декількох міждержавних угодах, як, наприклад, Рафельштетський митний статут від 906 року та договір між Київською Руссю та Візантією від 911 року. Ключовим аспектом двох зазначених документів було те, що в них закріплювався порядок, а також права та обов'язки суб'єктів митних процедур [43]. Правове регулювання останніх в середині Київської Русі здійснювалось переважно нормами «Руської Правди»

Ярослава Мудрого від 1016 року. В положеннях документу визначались не тільки права та обов'язки, але й відповідальність за порушення тогочасних митних норм та безпосередньо значення мита [163, с.144].

Для феодального періоду Київської Русі XI – XIII століття характерним був занепад центральної влади та зростання могутності феодалів. Помісні князі відмовлялися підкорятися київському князю, в тому числі й в питанні створення своєї власної податкової митної системи. В кожній землі встановлювалися свої митні збори, відомі як проїжджі, або торговельні. До проїжджих податків належав перш за все мит - основний податок за провезення товару. Розмір збору встановлювався на віз, залежно від розміру воза та кількості товару [182; 163, с.144].

Отже, паралельно із становлення та розвитком Київської Русі в державі з'явилась та набула офіційного окреслення у відповідній системі органів державної влади митна справа. В рамках розглянутого історичного періоду вона набула певний рівень централізації, а також власний механізм реалізації. Однак, найбільшим досягненням даного етапу стала поява правових важелів регулювання митної діяльності. Вона стала унормованою та закономірною, із чітко визначеними суб'єктами, об'єктами мита, порядком їх стягнення, що, в свою чергу, можна вважати найпершими правовими гарантіями забезпечення прав людини у діяльності митних органів тогочасної доби.

Численні міжусобні сутички між феодальними володарями в середині держави, монгольська навала та занепад централізованої влади Великого Князі привели у XIII століття до фактичного припинення існування Київської Русі. Її землі останньої були поділені між декількома державами, а саме: Литвою та Польщею. В рамках кожної з цих держав існували власні системи митних зборів, механізми їх стягнення та аспекти забезпечення прав людини виражені в актах правового регулювання [288]. Так, на території Князівства Литовського протягом митні відносини було закріплено у трьох Литовських статутах від 1529, 1566 та 1588 року. Останні закріплювали не тільки особливості митної діяльності на території Князівства, але й встановлювали

норми збору мит, а також правові підвалини відповідальності за порушення останніх, зокрема, з боку уповноважених осіб [94, с.135 – 136]. На відміну від Князівства Литовського, у Короні Польській єдиного правового джерела в сфері митних відносин так і не було створено. Найважливіші питання в усіх сферах регулювалися сеймовими постановами — конституціями. Зокрема, конституція 1496 року підтвердила право польської шляхти експортувати без сплати мита продукцію власного виробництва та імпортувати товари для власного споживання. Були запроваджені суворіші покарання для тих митників, які захотіли б стягувати мито з шляхтичів. Статті 11 конституції, прийнятої на пьотрковському сеймі 1501 році, підтверджувала, що мита мають платитися «на справедливих місцях» за старим звичаєм. Починаючи з 1507 року, в Польщі запровадили нове, прикордонне мито. Шляхтичі звільнялися від його сплати у випадку вивезення продуктів із власного господарства. У статті 5 тимчасової радомської устави 1505 року уперше трапилася вимога усунути євреїв від стягування мит і податків. Пізніше ця заборона зустрічатиметься в рішеннях сеймів ще не раз, наприклад у чотирнадцятому титулі Пьотрковської конституції 1567 року [94, с.137-138]. Проте, ключові підвалини митної справи на території нашої держави, які в подальшому знайшли свій розвиток, в рамках цього історичного періоду було закладено специфічною соціально-державною формацією – козацтвом, статус якого протягом багатьох століть мінявся, варіюючись від прошарку населення до держави, але в будь-якому разі став будівним аспектом багатьох владних інститутів, що існують і в сучасній Україні.

Зауважити необхідно, що виникнення козацтва на українських землях на рубежі XIV – XV століття було цілком закономірним, оскільки в ту добу українські землі становили собою складову «кордону», що розділяв світи осілого землеробського населення і степових кочівників. Свою характерну назву «козацтво» вони отримали лише в другій половині XV століття, саме тоді козаками почали іменувати групи охоронців прикордоння й уходників-промисловців (тобто тих, хто мав ті чи ін. промисли на «нічийних» землях, у

степі). У середині XVI століття на Подніпров'ї та Поділлі козакування стало певним видом занять і специфічним способом життя багатьох людей. Зростанню їхньої чисельності сприяло створення Запорозької Січі. Запорізька громада досить швидко поповнювалася енергійними, здібними до військової справи представниками різних національностей і різних соціальних верств. Провідними принципами співжиття цих людей стали демократизм, рівність, відданість груповим інтересам, а також особиста незалежність і відчайдушна хоробрість. Українське козацтво почало набувати ознак соціального стану та окремі привілеї в процесі залучення козаків на державну військову службу. Згодом, козацький устрій трансформувався у державне утворення, Гетьманщину, політичний устрій та адміністративний лад якої частково посвідчувався численними договорами між Військом Запорізьким та Польщею, а також договором із Російським Царством, відомим під назвою Березневі Статті від 1654 року [317].

Гетьманщина, як формування державне, мало власну адміністрацію, судочинство, військо, політичну та правову систему, а також відповідну фіскальну-митну політику, яка започаткованими торгівельними відносинами [317]. Зокрема, першою країною-партнером у сфері торговельних відносин козацтва виступила Туреччина. За договором 1649 року турецького султана з «Військом Запорозьким і народом руським», сторони визначилися: Туреччина повинна була надавати українським купцям право вільно плавати по Чорному і Білому морях з експлуатацією в будь-який час всіх їх портів; вільно спілкуватися з купцями материкових і річних міст з питань продажу, купівлі та обміну; будувати в портах складські приміщення (тобто мати право торгівлі), а Україна в свою чергу перешкоджати запорізьким і донським козакам нападати на Османську Імперію. Завдяки чому на Запорізькій Січі були свої митні порядки. Протягом XVI – XVII століття кораблі, не доходячи до Січі, витримували 20-денний карантин і входили в бухту безмитно. Зокрема за часів Богдана Хмельницького здійснювалась політика урегулювання митних відносин Росії

та України. Згодом, на початку XVIII століття у рамках створення першої української конституції Пилипом Орликом передбачалась стаття «Необхідність державного регулювання митної справи» [163, с.144; 285, с.137].

Підводячи підсумки проаналізованого історичного етапу необхідно відмітити глибоку роздробленість українських земель, що також вплинуло на процес розвитку митної діяльності на їх теренах. Так, започатковані за часів Київської Русі механізми митної справи в цілому та забезпечення прав громадян при стягненні обов'язкових платежів фактично припинили своє існування. Їх було замінено аналогічними механізмами, які існували в державах до складу яких було віднесено територію України, а саме Польщі та Литви. В свою чергу на територіях, які були умовно вільними з'явилося квазідержавне утворення, Гетьманщина, де створили нову систему правового регулювання митної діяльності, систему митних органів та гарантії забезпечення прав людини в процесі стягнення митних платежів.

Подолання цих негативних аспектів відбулось з переходом більшої частини території України під владу Російської Імперії. За цього періоду імперська влада почала активне накошування митних відносин та розвиток адміністративної діяльності у цій сфері. Так, Катерина I видала наказ про «Покровительський митний тариф» (товари, які ввозилися іноземними купцями, обкладалися митом, руські купці могли вивозити свої товари без перешкод). Але в 1726 і 1728 роках були підписані російсько-англійські та російськопрусські договори, які встановлювали режим взаємного митного добробуту. Митний тариф 1731 року цілком відмінив «Покровительський митний тариф». Реформа 1753 року внесла зміни у митні заклади, ліквідувалися внутрішні митниці. У зв'язку з ростом контрабанди у 1754 році була створена прикордонна варта, набирались команди митних кінних об'їждчиків. Митним тарифом 1767 року були встановлені мита на продукти, які виготовлялися в країні на низькому рівні або в незначній кількості та які ввозилися і були конкурентоспроможними з російськими. Були застосовані

нові митниці в Одесі, Севастополі, Ростові-на-Дону та інших містах. Посилювалась охорона митних кордонів [175; 183, с.511].

Із плином часу з'являються оновлені ідеї мореплавання та торгівлі, які поступово закладають основи для розвитку митної справи та державний кордон країни починає збігатися з митним кордоном. Уряди Олександра I та Миколи I мали на меті проводити заступницьку митну політику та зорієнтовувались на збільшення доходів казни за рахунок мита. Поступово така політика призвела до зростання зовнішньоторговельного обміну, створення проектів митних статутів, митних округів, ведення звітності про конфісковані товари та правопорушення. Митна політика першої половини XIX століття обмежувала ввіз іноземних товарів, забезпечуючи високий прибуток російській буржуазії та нагромадження капіталів для інвестування у промисловість. У 1864 році в Міністерстві фінансів був організований департамент митних зборів для управління митними закладами. Підвищувалась діяльність митного контролю у сфері боротьби з контрабандою. У 1877–1887 роках наступила політика обмеження ввозу іноземних товарів. У 1876 році з 10 міст було прийнято рішення брати в золотій валюті митні збори. Митний тариф 1891 року підвищив ввізні мита на іноземні машини, хімічні товари, бавовну, цукор, чавун, рейки. Кордон не був забезпечений щодо митного контролю [183, с.511].

Значний обсяг повноважень у сфері митної діяльності концентрувався у руках представників інститут генерал-губернаторства. Фактично, посадова особа, генерал-губернатор, в межах території свого адміністративного відання керував митними справами, здійснював управління територіальними митними органами, наглядав за рухом товарів через них. В деяких випадках на генерала-губернатора покладались особливі завдання, зокрема в галузі забезпечення прав громадян при справлянні мит. Наприклад, Східно-Сибірський генерал-губернатор Муравйов М.М. в період з 1858 по 1862 рік контролював питання сухопутної торгівлі з Китаєм, включаючи вироблення

та узгодження правил поведінки і торгівлі жителів прикордонних районів з тієї й іншої сторони [283, с.33 – 34].

Отже, в чому полягала особливість «Імперського» етапу розвитку митних органів на території України та механізмів забезпечення ними прав громадян та людини? Перш за все, саме у цей період на землях нашої держави було відновлено централізовану владу однієї держави, а саме Російської Імперії, та створено єдину систему органів фіскально-митної орієнтації роботи. Діяльність останніх спрямовувалась не тільки на забезпечення надходжень фінансів до державної казни, а також на підтримку порядку в процесі здійснення механізмів митної політики, відслідковування якості товару, належної процедури його перетину через державний кордон та в деяких випадках, навіть, узгодження митних відносин на окремих територіях між конкретними сторонами. Крім цього, оновилась нормативно-правова база яка чітко встановлювала форми та види мит, об'єктів які ними обкладались та правові засоби їх стягнення. Фактично можна стверджувати, що в рамках проаналізованого історичного періоду відбувся прорив в сфері митної діяльності. Звичайно, права людини і громадянина в цьому аспекті не виносились окремим питанням в формі якоїсь особливої проблематики. Однак, соціальна складова митної діяльності почала братися до уваги та, що найбільш важливо, реально забезпечуватись в роботі митних органів.

Протягом подальшої історичної епохи закладені за часів імперського панування тенденції роботи митних органів укорінились та набули подальшого розвитку. Пов'язано це було, передусім, із суттєвими політичними змінами які відбулись в Російській Імперії на початку ХХ століття. За підсумком революційних подій на території України та Росії була утверджена радянська влада. У радянський період митне регулювання набуло нового характеру. Митна політика Радянського Союзу будувалася за принципом монопольного протекціонізму і це був об'єктивний процес. Введення цієї системи диктувалося розрухою в країні, викликану першою світовою і громадянською війною, а також економічною блокадою західних

держав. У 1921 році було видано декрети про право митних установ на конфіскацію контрабандних товарів, а 8 грудня 1921 року створено Центральну комісію з боротьби з контрабандою. Контрабанда стала однією із найгостріших економічних проблем в країні. У величезній кількості ввозився іноземний товар, який породжував спекуляцію. В обмін на контрабандні товари вивозилось золото, коштовності, хутро, предмети старовини і мистецтва. Організовувалися групи контрабандистів, які підривали економічні устої держави. 28 грудня 1920 р. між Українською РСР і Радянською Росією було підписано Союзний Робітничо-селянський договір, стаття 3 якого передбачала об'єднання існуючих в обох республіках народних комісаріатів зовнішньої торгівлі. Вже в жовтні 1921 року на кордоні УРСР функціонувало 44 митні установи трьох видів: митниці, митні нагляди, митні пости [61].

На початкових етапах розвитку Радянської держави у сфері митної діяльності відбулась централізація, що виразилось у створенні Митно-тарифного комітету до компетенції якого входило: складання нових і зміна старих списків заборонених товарів; рішення питань, що вносяться Митним управлінням, по застосуванню тарифу; дозвіл скарг на рішення Митного управління з питань застосування тарифу; дача висновків за всіма проектами законів, торгових угод, конвенцій і угод, що мають відношення до тарифної для митниці справи [175, с.43]. Окрім того, у 1924 та 1928 році в Радянському Союзі було видано два ключові нормативно-правові акти у сфері митної діяльності, Митний статут та Митний кодекс, які уточнювали права та обов'язки митних органів (Митно-тарифного комітету), а також містили положення щодо прав та обов'язків інших суб'єктів митних відносин, зокрема громадян [175, с.43].

Наступні суттєві зміни організаційно-правових засад митного сектору Радянського Союзу відбулись у післявоєнний період. Так, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 5 травня 1964 року був затверджений новий Митний кодекс СРСР. У новому митному тарифі СРСР враховувалися зміни,

що відбулися в практиці світової торгівлі, а також нові взаємовідносини між країнами - учасниками ради економічної взаємодії. Поняття «мити» фактично підмінялось поняттям «митні прибутки», так як імпортер, перераховував у бюджет не мито, а різницю вартості товару на внутрішньому і зовнішньому ринках. Митний кодекс СРСР 1964 року підтвердив, що управління митною справою в СРСР відноситься до відання Міністерства зовнішньої торгівлі і застосовується через Головне митне управління що входить до нього. Незважаючи навіть на саме різке зменшення кількості статей кодексу в порівнянні з кодексом 1928 року Митний кодекс 1964 року став основою для організації митних органів в СРСР, а також заклав основи післявоєнної розбудови митної справи СРСР [76, с.186].

З 1985 року змінюється загальний вектор розвитку держави. Посилюється роль економічних важелів регулювання економікою. Деякі зміни у системі митних органів СРСР відбулися в період так званої «перебудови». Зокрема, 12 лютого 1986 року Головне митне управління Міністерства зовнішньої торгівлі СРСР було перетворене в Головне управління державного митного контролю при Раді Міністрів СРСР, отже, створювався самостійний центральний орган державного управління, який набув статусу союзного відомства. Таким чином, митна діяльність набула професійного характеру, а також правові, принципові основи, ключовою серед яких стала соціальна орієнтованість. Було прийнято в цей час ряд правових документів, які регламентували роботу митних органів, а саме Положення про Головне Управління державного митного контролю при Раді Міністрів СРСР, Інструкцію про порядок підготовки нормативних актів Головного управління державного митного контролю при Раді Міністрів СРСР [76, с.186 – 187; 248].

Отже, за часів існування Радянського Союзу митні органи зайняли чільне місце в структурі державного апарату, а їх діяльність набула активного розвитку. При цьому, було також упорядковано правове регулювання в зазначеній сфері, вираженням чого стала кодифікація митного

законодавства в положеннях якого закріпились принципи митної діяльності та її соціальної спрямованості.

Втім, найбільшу увагу питання забезпечення прав громадян в роботі митних органів отримало за сучасного періоду розвитку України, який розпочався із набуттям нею незалежності у 1991 році. Суттєвим поштовхом в цьому аспекті стала нова Конституція України, яка закріпила люденоцентристські аспекти побудови державності. До того ж, окрім численних реформувань безпосередньо митних органів здійснених за міжнародними взірцями, зокрема в аспекті удосконалення механізмів забезпечення прав людини та громадянина, в галузі митної діяльності було видано кодифіковані акти, Митні кодекси України, в яких досліджуване питання набуло значення принципу. Наприклад, в Митному кодексі від 11.07.2002 року №92-IV у статті 4 зазначалось, що митне регулювання в державі здійснюється на основі принципів, одним з яких є додержання прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб [176].

На сьогоднішній день розвиток митної справи в Україні все ще триває, а проблематика забезпечення прав громадян в роботі митних органів набуває все більшої уваги як з боку представників влади, так і наукових кіл [109].

Тож, проведений у підрозділі історико-правовий аналіз показав, що розвиток митної справи та спеціально уповноважених суб'єктів реалізації останньої, тобто, митних органів розпочався давно, а його найвизначніші етапи були прямо пов'язані із віхами еволюції України. Варто відмітити, що протягом всієї історії розвитку питання забезпечення прав громадян в діяльності митних органів послідовно нарощувало свою важливість та значимість, що виражалось у прийнятті в різні часи нормативно-правових актів, положення яких в тій чи інший спосіб закріплювали права та обов'язки окремих верст населення, громадян або представників іноземних держав у митних відносинах. Однак найбільшого офіційного окреслення та розвитку досліджуваний аспект набув за часів митних органів Радянського Союзу та незалежної України.

1.2. Сутність, зміст та особливості забезпечення прав громадян в діяльності митних органів

Гуманістичні ідеї закладені на теренах розвитку нашої держави як незалежної, суверенної країни, викликали необхідність підтримки в будь-яких сферах владної діяльності ряду ідеалістичних постулатів, одним з яких є права та свободи людини та громадянина. Ступень їх розвитку та додержання показує сучасність, соціальну спрямованість держави. Однак, щоб даний ступень мав високий показник, права та свободи людини і громадянина повинні належним чином забезпечуватись в роботі органів державної влади, зокрема, митних органів.

Розбираючись із сутністю та особливостями забезпечення прав громадян в діяльності митних органів ми невідно торкаємось проблеми змісту материнської категорії правового забезпечення. Так, розглядаючи термінологічний апарат дослідження відмітимо, що етимологічно поняття «забезпечення» або «забезпечувати» в літературі довідниковій тлумачиться таким чином:

- постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах;
- створювати надійні умови для здійснення чого небудь, гарантувати щось;
- захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки;
- система заходів застосовуваних різними суб'єктами для реалізації якого-небудь результату, або підтримки якої-небудь діяльності;
- процес, який дозволяє зробити щось можливим, дійсним, реально виконуваним;
- діяльність, направлена на запобігання, охорону чогось або когось;
- гроші, матеріальні засоби для життя, які надаються кому-небудь з метою забезпечення його існування;

- певний об'єкт який слугує гарантією схоронності або виконання чого-небудь [290; 188, с.427; 27; 36, с.375; 24, с.18].

В науковому обігу, наприклад, на думку В.І. Єрохіна забезпечення – це явище або діяльність, яке дозволяє існувати іншому явищу або здійснюватися іншому виду діяльності [80; 315, с.105]. О.Н. Арзамаскін визначає забезпечення, як процес, що гарантує ефективність виконання завдань направлених на досягнення певної мети [10, с.49]. Ґрунтовний аналіз в напрямку визначення значення терміну «забезпечення» проводили М.М. Перепилиця та В.Ю. Журавльов, які відмічали, що семантичні аспекти цього поняття дозволяють розглядати його з лінгвістичних позицій і тлумачити в двох аспектах:

- як визначення порядку діяльності суб'єктів суспільних відносин;
- як систему напрямків або певні заходи, спрямовані на удосконалювання чого-небудь конкретного [200, с.146].

Вчені також наголошують, що термін «забезпечення» можна розглядати в теоретичному значенні - як сукупність засобів, інструментів, умов, призначених для сприяння вирішення визначених завдань. В практично-функціональному значенні цей термін розглядається як сукупність напрямків створення зазначених вище засобів і умов, визначення порядку і правил їх апробації, впровадження і застосування в практичних сферах діяльності [200, с.146].

Отже, виходячи лише з лексичного значення слова «забезпечення» можемо зробити висновок: термін позначає активну діяльність, спрямовану на створення сприятливих умов існування та функціонування чогось, певного об'єкту.

Для більш детального з'ясування змісту забезпечення, а також визначення сутності останнього в сфері права та діяльності митних органів, звернемо увагу на його інтерпретації у інших наукових галузях. Наприклад, досліджуване поняття часто використовується у економіко-фінансовій сфері у термінологічній конструкції «фінансове забезпечення». Науковці

розглядають фінансове забезпечення як метод фінансового механізму, який застосовують у процесі розподілу та перерозподілу виробленого в суспільстві національного продукту. Тобто фінансове забезпечення визначається як один із методів фінансового механізму, покликаний забезпечувати розподільчі та перерозподільчі процеси з метою утворення доходів і фондів грошових коштів. Подібної думки дотримується В. Опарін, який вважає, що фінансове забезпечення – це структурна підсистема фінансово-кредитного механізму. А також він визначає фінансове забезпечення як систему джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства [100, с.72; 192; 33, с.41]. Н.І. Карпишин вважає, що фінансове забезпечення – це система джерел фінансування, яку становлять кошти державного та місцевих бюджетів; кошти страхових фондів; кредити; власні кошти юридичних і фізичних осіб; добровільні внески; інші кошти. Як, правило, використання того чи іншого джерела фінансування зумовлює форму руху грошових коштів: бюджетних – бюджетне фінансування, кредитів – кредитування, коштів страхових фондів – страхування, власних коштів юридичних та фізичних осіб – самофінансування. Вчений також відмічає, що кожний суб'єкт формує власну модель фінансового забезпечення, якою визначає склад і структуру джерел фінансування та відповідні форми руху грошових коштів [100, с.73; 33, с.41 – 42].

У науці державного управління забезпечення застосовується у форматі поняття «соціальне забезпечення», яке на думку представників даної сфери, зокрема, І.С. Ярошенко – це організаційно-правова діяльність держави, спрямовану на матеріальне забезпечення осіб, які не мають виходу на ринок праці, не застраховані в системі загальнообов'язкового соціального страхування, зазнали соціального ризику, внаслідок чого втратили здоров'я та (або) засоби до існування й не можуть матеріально забезпечити себе та своїх утриманців. Сутністю соціального забезпечення є діяльність держави щодо надання особі гарантованого законом мінімуму засобів до існування для забезпечення достатнього рівня життя [323, с.79]. На думку

М.М. Клемпарського, соціальне забезпечення – це система закріплених у законодавстві соціально-економічних заходів, що гарантують матеріальне забезпечення громадян у старості, у період тимчасової непрацездатності, в разі втрати годувальника та в інших передбачених законодавством випадках» [114, с.25; 321, с.103]. Н.Б. Болотіна соціальне забезпечення визначає як організаційно-правову діяльність держави щодо матеріального забезпечення, соціального утримання, обслуговування, надання медичної допомоги за рахунок спеціально створених фінансових джерел осіб, які зазнали соціального ризику, внаслідок якого втратили здоров'я та (або) засоби до існування та не можуть матеріально забезпечити себе та своїх утриманців. У вказаному визначенні вчена робить акцент не на функції держави щодо розподілу матеріальних благ поміж особами, які цього потребують в силу об'єктивних обставин, а на тому, що це є організаційно-правова діяльність держави, бо держава є неодмінним учасником відповідних суспільних відносин та гарантом соціальних інтересів громадян [46, с.38; 40, с.81-82].

Різноманітні підходи до тлумачення категорії «забезпечення» також і в юридичній науці. При цьому у правовому полі, поняття правове забезпечення досить часто співвідноситься як тотожне, або ж як невід'ємна частина правового регулювання. Дійсно, даний підхід несе в собі раціональне зерно, але тут необхідно зауважити. Так, правове регулювання, на думку різних вчених, наприклад, П.М. Рабіновича здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку [238, с.44]. І.П. Голосніченко і М.М. Марченко вважають правове регулювання частиною правового впливу, його особливий порядок, що відзначається підвищеною чіткістю нормативної регламентації і здійснюється за допомогою специфічних правових засобів: норм права, правовідносин, актів реалізації права [54, с.89; 187, с.436]. На думку А.Т. Комзюка, правове регулювання – це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим нормативним

інституційним регулятором. При цьому правове регулювання має цілеспрямований, організаційний, результативний характер і здійснюється за допомогою цілісної системи засобів, що реально виражають саму матерію права як нормативного інституту утворення – регулятора [124, с.47; 313, с.1055].

Дещо інше трактування має поняття «правове забезпечення», яке в широкому розуміння на думку окремої групи вчених становить зміст конкретного прояву сутності держави, її функцій щодо сприяння фактичній реалізації законності, встановлення відповідальності суспільних відносин приписам норм права та є діяльністю держави, її органів щодо впорядкування суспільних відносин, їх юридичного захисту, охорони, реалізації й розвитку [253, с.40]. О.Є. Костюченко визначає правове забезпечення як правову діяльність у формі реалізації, захисту, охорони прав і свобод або їх закріплення. Науковець зазначає: «Якщо виключити норми права, які утворюють правові умови реалізації прав і свобод, то, відповідно, забезпечення втратить нормативність і перестане бути правовим; у разі виключення засобів реалізації прав і свобод закріплені норми права втратять свою дієвість; відсутність гарантій нівелює обов'язок держави створити умови користування правами й свободами; виключення охорони унеможливує попередження порушень прав і свобод; відсутність захисту зробить неможливим відновлення порушених прав. Виключення з необхідних ознак безперервної діяльності суб'єктів права загалом робить неможливим увесь процес забезпечення, починаючи від створення правових умов реалізації прав і свобод та завершуючи охороною цих прав і свобод, а в крайньому випадку – і захистом порушених прав. Таким чином, правове забезпечення – це безперервна діяльність суб'єктів права в межах їх компетенції зі створення правових умов усіма правовими засобами щодо закріплення, реалізації, гарантування, охорони й захисту прав і свобод осіб та їх груп» [138, с.15; 253, с.40-41]. М.Ю. Яковчук наголошує на тому, що правове забезпечення – це система впорядкованих законодавчих актів,

постанов, указів та інших правових актів органів державної влади та управління, наділених повноваженнями в певній сфері [322, с.86]. В широкому і вузькому сенсі розуміє зміст правового забезпечення В.О. Козбаненко, а саме: «Правове забезпечення в широкому сенсі охоплює всю сукупність соціально-правових елементів і весь процес вироблення юридично значимих заходів (засобів, прийомів і способів) і використання їх в практичній діяльності суб'єктів права по впливу на предмет юридичної регуляції для досягнення фактичних результатів в конкретній сфері суспільних відносин. У більш конкретному (вузькому) сенсі правове забезпечення є система законодавчих, інших нормативних та інших актів, що регулюють організацію і діяльність суб'єктів права в конкретних сферах суспільного життя. Правове забезпечення в такому розумінні багато в чому збігається з поняттям правового регулювання» [166, с.111].

М.О. Грелов у своєму дисертаційному дослідженні систематизує підходи до визначення поняття «правове забезпечення» та наголошує, що у вітчизняній науці найбільш популярними є наступні тлумачення:

- встановлення правових норм та підпорядкування останнім відповідних суспільних відносин шляхом спрямування поведінки їх учасників;
- здійснюваний за допомогою норм права і сукупності правових засобів юридичний вплив на суспільні відносини;
- застосування норм права, інших юридичних засобів для впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування і прогресивного розвитку, а також впливу на поведінку людей [257, с.28-29; 78, с.242; 5, с.5; 56, с.63].

Багато науковців наводили визначення правового забезпечення з прив'язкою до якогось конкретного об'єкту. Зокрема, О.І. Безпалова зазначає, що зміст правового забезпечення управління органами поліції полягає у формуванні необхідної правової бази, яка б створювала необхідні умови для функціонування всієї системи органів поліції, всебічно регламентувала особливості розподілу функцій між окремими органами та

підрозділами, а також специфіку виконання ними покладених на них обов'язків. До ознак такого забезпечення вчена відносить: тісний зв'язок із державою (саме держава в особі її відповідних органів розробляє та приймає необхідні нормативно-правові акти, норми яких регулюють різноманітні аспекти управління органами поліції); доцільність (конкретні правові акти приймаються з урахуванням нагальних потреб сучасності, тієї ситуації, що склалась у державі, існуючих загроз належному управлінню органами поліції, необхідності підвищення ефективності діяльності відповідних суб'єктів); комплексний характер та системність (правове забезпечення управління органами поліції характеризується складною структурою; варіації нормативно-правових актів відрізняються залежно від суб'єкта, що їх приймає, цілей, які ставляться перед конкретним нормативно-правовим актом, та очікуваних результатів, а також використаного при цьому юридичного інструментарію) тощо [19, с.112].

Е.О. Барановська визначає правове забезпечення економіки, як складну і багатовимірну систему, сукупність юридичних і соціальних процесів, чинників, обставин, які опосередковують дію правових норм і інститутів і реалізують причинний зв'язок між правом і системою економічних відносин [15, с.142; 10, с.49]. Ю.А. Тіхоміров аналізуючи зміст правового забезпечення державного управління визначає його через систему притаманних даній категорії ознак, а саме: видання правових актів з урахуванням суспільних потреб; правове виховання, правова пропаганда, як засоби підвищення правової культури; правильне використання юридичних норм для оптимального вирішення якихось завдань; аналіз практики використання законодавчих актів в конкретній сфері тощо [280, с.8; 166, с.110 – 111].

Отже, виходячи з вищевикладеного, правове забезпечення є особливим видом заснованої на праві діяльності. При цьому, остання дійсно являє собою частину правового регулювання. Проте, правове регулювання – це вплив права на суспільні відносини певної галузі, виражений у системі правових

норм, закріплених у чинному законодавстві, які реалізуються у відповідному механізмі. Як раз цим механізмом і виступає правове забезпечення, що являє собою сукупність нормативно визначених, використовуваних уповноваженими суб'єктами методів, засобів, способів правореалізації, використання яких направлено на підтримку належного стану функціонування, дотримання або існування певного об'єкту – суспільних відносин у визначеній галузі.

Варто відмітити, що забезпечення прав громадян у діяльності митних органів є кваліфікованим різновидом правового забезпечення, об'єкт якого вже визначено, тобто, правові відносини які виникають у галузі підтримки стану непорушності прав людини та громадянина. Однак, у зв'язку із вказаною особливістю подібний різновид правового забезпечення має свою специфіку на що у науковому середовищі неодноразово зверталась увага.

З цього приводу Р.С. Тіхій відмічає, що забезпечення прав людини і громадянина – це важливе завдання правової держави, в якому при здійсненні управління органи публічної адміністрації вирішують широке коло індивідуально-конкретних справ, які різняться за своїм змістом. Це в значній мірі впливає і на встановлення меж нормативної регламентації діяльності виконавчої влади, пов'язаної з наданням громадянам різних соціальних послуг [279, с.159]. Окреслену думку певним чином продовжує Ю.І. Скоропупов який вказує, що забезпечення прав громадянина – це ключовий обов'язок держави, який реалізується в діяльності судових, адміністративних органів, а також парламентських та президентських структур [258, с.133].

Горян Є.В. досліджуючи забезпечення прав і свобод громадянина та людини в державі як прерогативу діяльності органів місцевого самоврядування, вказує, що даний аспект їх роботи реалізується за наступними напрямками:

- створення умов (економічних, організаційних, політичних) для найбільш повної та безперешкодної реалізації прав громадян;

- проведення роботи по попередженню порушень прав громадян;
- надання громадянам матеріальних та духовних благ, які передбачені правами та свободами [59, с.9; 198, с.93].

О.В. Прієшкіна відмічає той факт, що забезпечення прав і свобод людини – це їх визнання державою, що в контексті реалізації може здійснюватися різними засобами, шляхом відповідних дій держави, її органів і посадових осіб, наприклад виголошенням у деклараціях, заявах, закріпленням прав людини в Конституції, інших законах, участю в підготовці і прийнятті міжнародних документів щодо прав людини шляхом приєднання до відповідних міжнародних договорів, їх ратифікації. Держава має визнавати людину найвищою соціальною цінністю, легалізувати, легітимізувати, охороняти, захищати її права і свободи, гарантувати їх реальне здійснення. Вона повинна створювати для неї всі необхідні умови для гідної праці, надавати соціальну допомогу тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах. Отже, забезпечення прав і свобод людини – це створення відповідних умов для здійснення прав і свобод людини, що має такі три телеологічні домінанти (цілеспрямовані напрями) державної діяльності:

- сприяння реалізації прав і свобод людини (шляхом позитивного впливу на формування їх загальносоціальних гарантій);
- охорона прав і свобод людини (шляхом вжиття заходів, зокрема юридичних, для запобігання правопорушенням);
- захист прав і свобод людини (у разі їх порушення з боку будь-якого суб'єкта) [216, с.110,114].

Комплексністю вирізняється погляд на проблему забезпечення прав і свобод людини і громадянина П.М. Рабіновича який зазначає, що це система в яку входять три невід'ємні складові державної діяльності:

- реалізація прав і свобод людини і громадянина – форма буття прав і свобод, що зводиться до переводу соціальних благ, які закріплені нормами права, в стан їх можливого і дійсного використання конкретною

особою (особами) з метою задоволення своїх різноманітних потреб та інтересів;

- охорона прав і свобод людини і громадянина – діяльність з усунення потенційної загрози охоронюваним суспільним відносинам. В одному випадку вона може витупати як система правових норм, що охороняють суспільні відносини в різних сферах, що різняться між собою характером і способом впливу на поведінку людей;

- захист прав і свобод людини і громадянина – регламентацію порядку дій суб'єктів права з метою недопущення порушення гарантованих прав, максимального усунення можливостей такого порушення або порядку відновлення порушених прав шляхом закріплення відповідних прав, повноважень цих суб'єктів та органів [237, с.45; 88, с.39 – 40; 120, с.257 – 258; 284, с.211].

Схожу думку обстоює В.Заяць який також вважає, що забезпечення прав громадян включає в себе: створення умов що сприяють реалізації прав; охорону прав від порушень зі сторони кого б то не було; процес реалізації і захист цих прав від вже здійсненого реального їх порушення; відновлення порушених прав на всіх стадіях правореалізуючого процесу [246, с.600]. М.В. Вітрук під забезпеченням конституційних прав і свобод розуміє систему загальних умов і спеціальних (юридичних) засобів, які забезпечують їх правомірну реалізацію, а в необхідних випадках – і охорону [44, с.101].

Як справедливо зазначає Олійник А.Ю., забезпечення конституційних свобод громадянина в Україні – це створення сприятливих умов для їх здійснення, охорона, захист суб'єктивних свобод від правопорушення, відновлення порушеного права компетентними державними органами чи органами місцевого самоврядування, їх посадовими або службовими особами та об'єднаннями громадян здійснення матеріальних чи процесуальних юридичних засобів [189, с.47; 284, с.211].

На думку В.С. Бігуна забезпечити права людини означає створити умови за яких права людини поважаються та визнаються як державою, так і

особою та ефективно реалізуються за потреби захищаються за допомогою права. Це, зокрема, передбачає трансформацію основоположних прав людини в юридичні права та обов'язки суб'єктів права, коли певні можливості людини які визначаються як основоположні права будуть гарантовані державою через їх визначення як загальнообов'язкових правил поведінки, а держава та інші суб'єкти матимуть обов'язок їх дотримуватися, гарантувати [22].

Е.Б. Червякова зазначає: під забезпеченням основних прав розуміють з одного боку, систему їх гарантій, а з другого – діяльність органів держави зі створення умов для реалізації прав громадян, їх охорони, захисту і відновлення порушеного права [84, с.377]. К.Б. Толкачев і А.Г. Хабібুলін відмічають – забезпечення прав і свобод громадян не можна обмежувати лише системою правових гарантій, воно повинне доповнюватися системою чітких організаційних і інших умов, що дають можливість користуватися правами, надійно їх захищати. Під умовами автори мають зважаючи на загальні гарантії: економічні, політичні, соціальні і так далі, які, утворюючи цілісну єдність різних видів суспільних стосунків, сприяють неухильній реалізації прав особи [181, с.110; 246, с.600].

Аналіз категорії забезпечення прав і свобод громадян також здійснювався у сфері митної справи та діяльності митних органів. Зокрема, Л.М. Дорофєєва у своїх дослідженнях наводить наступні думки: забезпечення прав громадян у будь-якій сфері суспільного життя є складним і багатоаспектним процесом, який вимагає від держави виконання значного обсягу складної роботи. Одним з основних етапів на цьому шляху є створення відповідних гарантій, оскільки жодна сучасна держава не може вважати себе демократичною, соціальною та правовою, якщо у ній відсутні заходи, засоби й способи, що гарантують громадянам безперешкодну реалізацію їхніх законних прав, свобод та інтересів, а також їх охорону, захист і відновлення в разі порушення. Відповідним чином забезпечення прав і свобод громадян під час здійснення митних процедур, варто зауважити, що

спеціалісти розуміють під таким забезпеченням специфічну діяльність митних органів та їхніх посадових осіб щодо створення умов, за яких реалізація прав і свобод є безперешодною й ефективною, їх охорона здійснюється з метою запобігання порушенням, а захист сприяє їх відновленню, відшкодуванню збитків та притягненню винної посадової особи до відповідальності. Виходячи з цього вчена робить висновок, що удосконалення митного законодавства в умовах євроінтеграційного вибору України вимагає концентрації уваги до питань захисту прав осіб у ході здійснення митними органами контрольних функцій. Спрощення й гармонізація процедур, які здійснюються митними адміністраціями, дотримання міжнародних стандартів у сфері захисту прав споживачів митних послуг митними органами мають стати головним орієнтиром під час формування новітніх підходів до організації та здійснення митного контролю [74, с.68,69; 51].

О.Г. Гуменюк в процесі аналізу особливостей митного регулювання в країні та функціонування митних органів відмічає, що одним з головних напрямів роботи останніх є додержання прав та свобод людини і громадянина. Даний напрям є відбиттям конституційного положення, відповідно до якого держава відповідає перед людиною за свою діяльність і на практиці застосовується ширше (митний орган за допущені помилки або зловживання відповідає не тільки перед фізичними, а й перед юридичними особами). Відповідні даному напрямку діяльності митних органів положення закріплено в Митному кодексі України та на практиці вони дисциплінують посадових осіб митних органів, сприяють підтриманню належного порядку у сфері державного управління митною справою [64, с.115].

Позиція М.М. Омельченко, Н.І. Дідик, Я.П. Павлович-Сенета така, що державна митна справа як засіб забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб має внутрішній та зовнішній аспекти. Внутрішній аспект пов'язано із безпекою людини, наприклад, від незаконного переміщення наркотичних засобів, прекурсорів, інших подібних

їм за дією препаратів, неякісних лікарських препаратів, продуктів харчування, товарів народного споживання тощо. Це також стосується наповнення вітчизняного ринку тими товарами, що їх не виробляють вітчизняні підприємства. Зовнішній аспект пов'язано із задоволенням культурних та інших потреб населення України: міжнародний туризм, міжнародний культурний обмін; лікування закордоном, навчання, спілкування із родичами, міграція тощо. Особливе значення має зовнішньоекономічна діяльність та кооперація із зарубіжними підприємцями, державна митна справа як напрям реалізації зовнішньої політики країни та співробітництва з іншими країнами у різних сферах. Наприклад, це проявляється у боротьбі з міжнародним тероризмом, контрабандою, розповсюдженням наркотиків, боротьбі з хворобами тощо [191, с.88,89; 195, с.190].

В своїх наукових працях Л.М. Давиденко говорить про наступне: права і свободи є найважливішими елементами правового статусу особи, вони визначають можливості її нормальної життєдіяльності, створюють необхідні умови для її всебічного розвитку, найбільш повного задоволення інтересів і потреб. Забезпечення прав і свобод як система соціально-юридичних заходів по наданню їм практичного, реального характеру є дієвою в першу чергу по відношенню до тих прав, свобод і обов'язків, які зафіксовані в законодавстві і тим самим підняті до рангу юридичних; адже тим самим держава бере на себе зобов'язання по створенню належних умов для їх реалізації, практичного втілення їх в дійсність, перетворення їх з нормативних приписів в реальні суспільні відносини. Права і свободи особи визначають можливості її нормальної життєдіяльності, створюють необхідні умови для її всебічного розвитку, найбільш повного задоволення інтересів і потреб. Тож, реальне забезпечення прав і свобод полягає не стільки в захисті, тобто в реагуванні на аномальні діяння, що порушують права, скільки саме в позитивних діях держави зі створення умов для реалізації людьми своїх прав. Звідси, цілком справедливо зазначити, що забезпечення прав і свобод людини і громадянина

є одним із найважливіших принципів правової системи, організації і функціонування органів державної влади і їх посадових осіб [83, с.154; 68].

Виходячи з наведених моментів Давиденко Л.М. дійшов двох фундаментальних за своїм значенням висновків:

- по-перше, забезпечення прав і свобод громадян при здійсненні митних процедур – це специфічна діяльності митних органів і їхніх посадових осіб щодо створення умов для реалізації, охорони та захисту цих прав і свобод;
- по-друге, для ефективного забезпечення прав і свобод громадян при здійсненні митних процедур необхідне створення механізму забезпечення, який повинен складатися з дієвих засобів: реалізації прав і свобод; охорони прав і свобод; захисту прав і свобод [69, с.6].

Отже, проведений у підрозділі дисертаційного дослідження науковий аналіз показав: забезпечення прав громадян в діяльності митних органів на сьогоднішній день має лише часткове окреслення у наукових джерел, водночас, ґрунтового освітлення усієї глибини змісту та особливостей цієї проблематики наразі в доктринальній сфері не має. Враховуючи зазначений ми дійшли до висновку: забезпечення прав громадян в діяльності митних органів – це відповідний напрям діяльності митних органів України в особі їх уповноважених представників, який виражається у нормативно встановленій системі заходів, засобів, методів, реалізацію яких направлено на недопущення будь-якого роду порушень прав громадян в діяльності митних органів, створення оптимальних та найбільш сприятливих умов за яких можливість появи подібних порушень буде максимально низькою, а також, у разі потреби, відновлення прав та законних інтересів громадян. Даний вид правового забезпечення володіє рядом особливостей, притаманних йому у зв'язку із сферою застосування.

1) Нормативна визначеність правового забезпечення досліджуваного виду встановлює вимогу відповідності інструментарію в якому він виражається, нормам чинного законодавства. Тобто, забезпечення

прав громадян в діяльності митних органів може здійснюватися лише у способи юридично допустимі та нормативно закріплені.

2) Забезпечення прав громадян в діяльності митних органів є механізмом правового регулювання у тій же сфері, а, отже, має юридичне підґрунтя виражене в окремій системі основоположних принципів.

3) Забезпечення прав громадян митними органами є структурованою діяльністю, що об'єднує в собі різнопланові методи, заходи та засоби, які мають власну специфіку застосування, але направлені на досягнення єдиної мети.

4) Методи, засоби та заходи, що формують сутність забезпечення прав громадян у діяльності митних органів, є інструментами не тільки регуляторними, а й реакційними, застосовуваними в рамках відновлення порушених законних інтересів та притягнення винних суб'єктів у їх порушенні до відповідальності.

5) Забезпечення прав громадян реалізується в роботі митних органів України безпосередньо, тобто, в середині структури цієї державної організації, шляхом адміністративних важелів управління.

6) Забезпечення прав громадян в діяльності митних органів пронизує всі рівні їх роботи, здійснюється всіма без виключення службовцями за рахунок дотримання службової дисципліни та законності дій і прийнятих рішень.

1.3. Місце органів Державної митної служби в системі суб'єктів забезпечення прав громадян в Україні

Державний апарат нашої країни складається з великого числа різних органів та відомств, уповноважених на здійснення функцій держави в різних суспільних сферах. Серед цієї багатогранної структури особливою є група органів влади, які відповідають за реалізацію та забезпечення прав людини та

громадянина України. На ці відомства покладаються особливі права та повноваження, надається спеціальний інструментарій адміністративного та іншого передбаченого законом впливу. Чільне місце в даній групі органів покладається на Державну митну службу України, яка виконує власну роль за відповідним напрямом роботи.

Аналізуючи органи державної влади, що відповідають за забезпечення та реалізацію прав громадян в Україні і місце серед них Державної митної служби, необхідно взяти до уваги характерну особливість – системність вказаної групи відомств. Фактор об'єднання її у систему представляє собою ключову особливість забезпечення та реалізації прав громадян в нашій державі. Так, термін «система» (від грецької *συστημα* – ціле, складене з частин; з'єднання) позначає сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, яка створює певну цілісність, єдність. Перші уявлення про систему виникли в античній філософії, яка висунула онтологічне тлумачення системи як упорядкованості та цілісності буття. У давньогрецькій філософії та науці (Платон, Арістотель, стоїки, Евклід) розроблялася ідея системності знання (аксіоматична побудова логіки, геометрії). Сприйняті від античності уявлення про системність буття розвивалися як в системно-онтологічних концепціях Спінози та Лейбніца, так і в побудовах наукової систематики 17-18 століть, котра прагнула до природної (а не телеологічної) інтерпретації системності світу (наприклад, класифікація К. Ліннея). У філософії та науці нового часу поняття системи використовувалося при дослідженні наукового знання; при цьому спектр пропонуваніх рішень був дуже широкий – від заперечення системного характеру науково-теоретичного знання (Кондильяк) до перших спроб філософського обґрунтування логіко-дедуктивної природи системи знання (Ламберт І.Г.). Принципи системної природи знання розроблялися в німецькій класичній філософії: згідно Канту, наукове знання є система, в якій ціле панує над частинами; Шеллінг і Гегель трактували системність пізнання як найважливішу вимогу діалектичного мислення. У західній філософії

другої половини 19-20 століть містяться постановки, а в окремих випадках і рішення деяких проблем системного дослідження: специфіки теоретичного знання як системи (неокантіанство), особливостей цілого (холізм, гештальтпсихологія), методи побудови логічних і формалізованих систем (неопозитивізм) [295, с.584].

При визначенні поняття «система» необхідно враховувати найтісніший взаємозв'язок його з поняттями цілісності, структури, зв'язку, елемента, відносини, підсистеми тощо [295, с.584]. Оскільки поняття системи має надзвичайно широку сферу застосування (практично кожен об'єкт може бути розглянутий як система), остільки його досить повне розуміння передбачає побудову сімейства відповідних визначень — як змістовних, так і формальних. Лише в рамках такого сімейства визначень вдається висловити основні системні принципи: цілісності (принципова незвідність властивостей системи до суми властивостей складових її елементів і невиводимість з останніх властивостей цілого; залежність кожного елемента, властивості та відношення системи від його місця, функцій тощо всередині цілого); структурності (можливість опису системи через встановлення її структури, тобто мережі зв'язків і відносин системи; обумовленість поведінки системи не стільки поведінку її окремих елементів властивостями її структури); взаємозалежності системи і середовища (система формує та проявляє властивості в процесі взаємодії із середовищем, будучи при цьому провідним активним компонентом взаємодії); ієрархічності (кожен компонент системи в свою чергу може розглядатися як система, а досліджувана в даному випадку система являє собою один з компонентів більш широкої системи); множинності опису кожної системи (в силу принципової складності кожної системи її адекватне пізнання вимагає побудови безлічі різних моделей, кожна з яких описує лише певний аспект системи) тощо [295, с.585].

Свої думки з приводу системи та характеристики системності наводили окремі вчені. Наприклад, А.О. Штанько в своїх наукових дослідженнях широко висловлювався з приводу концепту системи, наголошуючи про те,

що це певна властивість, з якої починається системне уявлення. В основу дослідження складу правопорушення покладено «логічний» (есенціалістський) концепт, тому вчення про склад правопорушення буде представлене як система з відповідними логічними відносинами між його елементами – об'єктом, об'єктивною стороною, суб'єктом та суб'єктивною стороною. Структура системи – це клас відносин, які задовольняють властивість, виражену обраним концептом. Кожна з відносин цього класу може утворювати систему із об'єктів. Субстрат системи – це той об'єкт, на якому реалізується структура [314, с.55]. Н.І. Капінус наголошував на тому, що система – це внутрішньо організована на основі того чи іншого принципу цілісність, в якій всі елементи настільки тісно пов'язаний один з другом, що виступають по відношенню до навколишніх умов і іншим системам як щось єдине. Елементами системи є окремі об'єкти, що являють собою мінімальні одиниці в складі даного цілого і виконують в ньому певні функції. Характер зв'язку, існуючий між елементами системи, утворює поняття її структури, якою є взаємообумовлена сукупність зв'язків окремих елементів в складі системи, що визначає собою її якісну специфіку [97, с.90]. І.С. Пипенко формує думку, відповідно до якої система розглядається як множина елементів, що складають спільність, їх зв'язків та взаємодій між собою, між ними й зовнішнім оточенням, утворюючи притаманну даній системі цілісність, якісну визначеність та цілеспрямованість. Конструювання системи передбачає визначення складу – елементів, зв'язків, властивостей; структури – упорядкованих відносин, котрі пов'язують елементи системи та забезпечують її рівновагу; її організації – сукупності процесів становлення та придбання нових властивостей системи [203, с.58; 6; 9]. Більш лаконічним порівняно з іншими є визначення Ю.Я. Голікова та О.Н. Костіна на думку яких система – це об'єкт, що являє собою деяку множинність елементів, які знаходяться в раціональному взаємозв'язку між собою та утворюють цілісність, єдність [53, с.309; 122, с.66].

Концептуальне окреслення поняття «система» мається і в науці управління. Так, В.К. Колпаков та О.В. Кузьменко тлумачать управлінську систему, як єдине ціле, що існує і розвивається внаслідок взаємодії його компонентів. Науковці також наголошують на існуванні інших підходів до тлумачення наведеного поняття: «Учені пропонують й інші визначення цього поняття. Наприклад, під управлінською системою розуміють сукупність компонентів, які у процесі взаємодії утворюють єдине ціле; сукупність компонентів, взаємодія яких породжує нові якості, не притаманні її складовим (живий організм, будівля, годинник, комп'ютер, навчальна група тощо); сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, які становлять єдине ціле і розвиваються відповідно до заданої мети, що є загальною для всіх цих елементів; певну цілісність (єдність), що існує внаслідок внутрішньої взаємодії і зв'язків між елементами, які її утворюють» [121, с.9]. В тому ж науковому напрямку В.В. Кафідов зазначає, що управлінська система – це організаційна система, яка складається із двох підсистем, які являють собою суб'єкт і об'єкт управління, прямих і зворотних зв'язків між ними [101, с. 23]. М.Н. Бідняк відмічає: система управління є сукупністю всіх елементів, підсистем та комунікацій між ними, а також процесів, що забезпечують ефективне функціонування організації [23, с.55]. Наприклад, В.Н. Куршев вважає, що під системами управління необхідно розуміти особливий клас динамічних систем, які вирізняються наявністю самостійних функцій та цілей управління і високим рівнем спеціальної системної організації, необхідної для реалізації цих цілей і функцій [150, с.18; 147, с.13].

Тож, погляд на етимологію та різні концептуальні підходи дозволив зробити висновок з приводу сутності системи: вона являє собою складну сукупність взаємопов'язаних, взаємодоповнюючих елементів, в якій кожна частина є самостійною, але у процесі взаємодії з іншими формує цілісний структурований об'єкт. Відповідно до цього система органів державної влади, що відповідають за забезпечення та реалізацію прав громадян в

Україні – це сукупність самостійних державних відомств, створених та функціонуючих відповідно до Конституції та законодавства нашої держави, які провадять взаємну і спільну діяльність щодо забезпечення прав і законних інтересів людини і громадянина у різних сферах суспільного життя.

Для того щоб зрозуміти місце у вказаній системі Державної митної служби України розглянемо детально елементи які її складають та функціональну направленість останніх. Відповідно до конституційних положень, основні повноваження в галузі забезпечення та реалізації прав громадян покладаються на Верховну Раду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Президента України, а також Кабінет Міністрів України.

Так, стаття 75 Конституції України передбачає, що Верховна Рада України (далі – ВРУ) – це єдиний орган законодавчої влади в Україні, який через законодавчу діяльність визначає зміст, спрямованість, межі здійснення кожним його права на повагу до гідності. Імплементуючи в національне законодавство норми міжнародного права, Верховна Рада не лише визнає та впроваджує в Україні міжнародні стандарти в сфері закріплення та захисту права людини на повагу до її гідності, але й вдосконалює діючий в Україні механізм реалізації цього права. Оскільки національне законодавство, закріпивши саме право на повагу до гідності, не містить необхідних дефініцій та деталізації відповідних норм для повноцінного розуміння змісту такого права, то норми міжнародних актів відіграють неабияку роль в закріпленні цього права. Міжнародні акти більш конкретно визначають випадки, у яких може мати місце порушення права людини на повагу до гідності, що дає можливість краще зрозуміти сутність самого права та сприяє впровадженню міжнародних стандартів забезпечення та захисту в Україні права людини на повагу до її гідності. Пріоритетною функцією Верховної Ради України є законодавча. Слід зазначити, що будь-який закон, прийнятий ВРУ, сприяє захисту прав, свобод та обов'язків людини і громадянина шляхом зменшення кількості прогалин законодавства в діяльності певного

органу держави, особи, групи осіб та інших можливих суб'єктів правовідносин. У цьому випадку більш чітко діє схема, що органу державної влади дозволено те, що прямо визначено в законі, а особі – все те, що не заборонено законом. Не менш важливою функцією ВРУ в напрямі забезпечення захисту прав людини є установча функція. При її реалізації слід виокремити такі напрями діяльності парламенту: участь у формуванні органів виконавчої влади; формування органів судової влади; створення парламентських структур; участь у формуванні інших державних організацій; вирішення питань територіального устрою України і забезпечення формування органів місцевого самоврядування. Від того, наскільки правильно, чітко, законно, оперативно здійснює парламент України установчу функцію, залежить належний рівень забезпечення прав людини. Верховна Рада України наділена повноваженнями стосовно нормативного врегулювання діяльності державних органів, формування органів судової влади та прокуратури [263, с.65 – 66; 132].

Так би мовити «дочірнім» органом Верховної Ради України у сфері забезпечення та реалізації прав людини та громадян в державі є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, на якого покладається здійснення парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції [132; 234]. Уповноважений є посадовою особою, статус якої визначається Конституцією України, цим та іншими законами України. Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відмінює їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод. Повноваження Уповноваженого не можуть бути припинені чи обмежені у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України або її розпуску (саморозпуску), введення воєнного або надзвичайного стану в

Україні чи в окремих її місцевостях. Метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений, є:

- захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;

- додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина суб'єктами, органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами;

- запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;

- сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі;

- поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;

- запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод;

- сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу [234].

В своїй діяльності Уповноважений Верховної Ради України з прав людини є незалежним. Втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб у діяльність Уповноваженого забороняється. Уповноважений не зобов'язаний давати пояснення по суті справ, які закінчені або перебувають у його провадженні. Уповноважений користується правом недоторканності на весь час своїх повноважень. Він не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності або підданий заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, затриманий, заарештований, підданий обшуку, а також особистому огляду.

Повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснено Уповноваженому лише Генеральним прокурором. За порушення законодавства щодо гарантій діяльності Уповноваженого, його представників та працівників секретаріату винні особи притягаються до відповідальності згідно з чинним законодавством [234].

Крім того, Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, посадові та службові особи, до яких звернувся Уповноважений, зобов'язані співпрацювати з ним і подавати йому необхідну допомогу, зокрема:

- забезпечувати доступ до матеріалів і документів, у тому числі на засадах, визначених законодавчими актами щодо захисту інформації з обмеженим доступом;
- надавати інформацію і давати пояснення стосовно фактичної і правової підстави своїх дій та рішень;
- розглядати пропозиції Уповноваженого щодо поліпшення їх діяльності у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина та у місячний строк з дня одержання пропозицій надавати вмотивовану письмову відповідь на них [234].

Важливе місце в органів державної влади, що відповідають за забезпечення та реалізацію прав громадян в Україні займає Президент України. Останній є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. В рамках останнього напрямку роботи Президент:

- зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;
- приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні;
- здійснює помилування;

- підписує закони, прийняті Верховною Радою України;
- має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України;
- призначає на посади третину складу Конституційного Суду України тощо [132].

Також слід відмітити, що Президент України має ряд правових можливостей впливати на рівень забезпечення та реалізації прав і свобод людини і громадянина загалом та права людини на повагу до її гідності зокрема. Так, через звернення до Верховної Ради України він може викласти власне бачення проблеми неналежного рівня гарантування чи дотримання права людини на повагу до її гідності й орієнтувати парламент на реалізацію першочергових законопроектів у цій сфері. Реалізуючи право законодавчої ініціативи, Глава держави може ініціювати прийняття саме тих законів, дія яких буде спрямована на покращення рівня реалізації права людини на повагу до її гідності, створення нових, дієвих механізмів, спрямованих на забезпечення належного рівня захисту зазначеного права. Президент впливає на формування проекту Державного бюджету України, витрачання державних коштів, фінансування відповідних програм, спрямованих на підвищення соціальної підтримки населення, реалізацію соціально-економічних прав громадян, які безпосередньо пов'язані з рівнем реалізації права людини на повагу до її гідності [209, с.251; 38; 263, с.72].

Замикає коло ключових органів державної влади, що відповідають за забезпечення та реалізацію прав громадян в нашій державі Кабінет Міністрів України (далі – КМУ). Даний орган є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів [226]. До основних завдань Кабінету Міністрів України належать:

- 1) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України;
- 2) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості;
- 3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;
- 4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм;
- 5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави;
- 6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону;
- 7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- 8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;
- 9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю [226].

За напрямом реалізації завдання у сфері правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина на Кабінет Міністрів України покладаються наступні повноваження: забезпечення проведення

державної правової політики; здійснення контроль за дотриманням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами, а також органами місцевого самоврядування з питань виконання ними делегованих повноважень органів виконавчої влади; вжиття заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, життя і здоров'я людини та громадянина від протиправних посягань, охорони власності та громадського порядку, забезпечення пожежної безпеки, боротьби із злочинністю, запобігання і протидії корупції; здійснення заходів щодо забезпечення виконання судових рішень органами виконавчої влади та їх керівниками; організація фінансового і матеріально-технічного забезпечення діяльності правоохоронних органів, соціальний захист працівників зазначених органів та членів їхніх сімей; забезпечує координацію і контроль за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання і протидії корупції і таке інше [226].

На місцевому рівні забезпечення та реалізація прав громадян в Україні частково віднесено до компетенції державних адміністрацій, які здійснюють виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі. Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою. Місцеві державні адміністрації в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці забезпечують: виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня; законність і правопорядок, дотримання прав і свобод громадян; виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку; підготовку та схвалення прогнозів відповідних бюджетів, підготовку та виконання відповідних бюджетів; звіт про виконання відповідних бюджетів та програм; взаємодію з

органами місцевого самоврядування; реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень [227].

Безпосередньо в галузі забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян місцеві державні адміністрації мають здійснюють наступні повноваження: забезпечує виконання Конституції та законів України, рішень Конституційного Суду України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади; забезпечує здійснення заходів щодо охорони громадської безпеки, громадського порядку, боротьби зі злочинністю; забезпечує розгляд звернень громадян та їх об'єднань, контролює стан цієї роботи в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в організаціях і установах, розташованих на відповідній території; забезпечує надання безоплатної первинної правової допомоги; проводить роботу, пов'язану з розробленням та здійсненням заходів щодо розміщення, працевлаштування, соціально-побутового і медичного обслуговування осіб, яких визнано в Україні біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, а також депортованих осіб, які добровільно повертаються в регіони їх колишнього проживання; забезпечує виконання законодавства щодо національних меншин і міграції, про свободу думки і слова, свободу світогляду і віросповідання тощо [227].

Поряд із вищенаведеними державними відомствами в Україні існує система правоохоронних органів, компетенція яких досить широка та включає в себе забезпечення прав громадян України та людини в цілому. Відповідно до статті 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [132]. Проте, конституційні положення належним чином не відповідають на питання щодо сутності та

значення даних органів в галузі забезпечення та реалізації прав громадян України, а лише частково окреслюють їх сферу діяльності. Якщо звернутись до наукових джерел, то, наприклад, М.І. Мельник наголошує на тому, що правоохоронний орган – це державний, як правило, озброєний орган, який виконує правоохоронні функції й у зв'язку з цим потребує специфічного матеріального та іншого забезпечення. З метою ефективного виконання своїх обов'язків працівники наділяються різноманітними специфічними правами, мають відповідні пільги, зовнішні ознаки приналежності до правоохоронних органів, користуються підвищеним правовим захистом [170, с.43–44]. О.М. Бандурка зазначає, що правоохоронні органи – це державні заклади й організації, які функціонують у суспільстві, головною метою діяльності яких є забезпечення законності, боротьба зі злочинністю та іншими правопорушеннями [268, с.21–23; 72, с.119]. В.П. Бож'єв вважає, що правоохоронні органи утворюють певним чином відособлену за ознакою професійної діяльності самостійну групу органів держави, які мають свої чітко визначені завдання. Тобто критерієм виділення правоохоронних органів із загальної маси органів держави в цьому випадку є коло завдань, яке й визначає сукупність державних органів, покликаних ці завдання виконувати [215]. Р.І. Тевлін розглядає поняття «правоохоронні органи» у широкому та вузькому розумінні. Правоохоронні органи у вузькому розумінні він визначає як державні органи, які спеціально створені для боротьби зі злочинністю і яким з цією метою надані повноваження застосовувати передбачені законом заходи примусу і перевиховання щодо правопорушників. Систему їх становлять органи юстиції, суду, прокуратури, внутрішніх справ, безпеки. У широкому розумінні, на думку Р.І. Тевліна, правоохоронні органи – це всі інші державні органи, які наділені певними повноваженнями в галузі контролю за додержанням законності і правопорядку. До них належать спеціальні державні інспекції, контролюючі органи тощо. При цьому автор зазначає, що громадські організації, які беруть участь у правоохоронній діяльності, не входять до системи правоохоронних органів [272, с.53]. На

думку Т.О. Пікулі, до правоохоронних належать органи, які поряд із другорядними (допоміжними) виконують або кілька головних правоохоронних функцій, які є визначальними в їх діяльності (профілактичну, захисну, ресоціалізаційну, оперативно-розшукову функції, функції розслідування злочинів, судового розгляду справ, розгляду справ про адміністративні правопорушення, розгляду справ про фінансові та адміністративно-господарські правопорушення, виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і досудового слідства та прокурорів). До правоохоронних органів у широкому розумінні, на думку автора, належать суд, прокуратура і правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю, у вузькому – тільки правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю (органи міліції, податкової міліції, Служби безпеки України, Управління державної охорони, Державної прикордонної служби, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, державної митної служби, Державного департаменту України з питань виконання покарань) [205, с.79; 85, с.147].

Таким чином, правоохоронні органи – це державні органи виконавчої влади, які виконують функції в сфері забезпечення правопорядку, захисту прав громадян, протидії злочинності та іншим правопорушенням, а також відновлення порушених прав та інтересів. До числа даних органів відноситься Служба Безпеки України, Національна поліція України, Прокуратура, Державна прикордонна служба України, Державна митна служба України та ряд інших відомств.

Зазначити треба, що Державна митна служба України (далі – Держмитслужба) відповідно до нормативно-правової бази є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи. Основними завданнями Держмитслужби є:

1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі;

2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил;

3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів [221].

Якщо говорити про механізм забезпечення та реалізації прав громадян України в діяльності Державної митної служби України то його вираження можна знайти у двох аспектах. По-перше, відповідно до нормативно-правової бази Держмитслужба у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства у тому числі тими, які видано з питань забезпечення, захисту та реалізації прав і свобод людини і громадянина [221]. По-друге, відповідно до покладених завдань Держмитслужба реалізує численні повноваження, зокрема:

- забезпечує та здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства з питань державної митної справи та в межах повноважень, визначених законом, законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на Держмитслужбу, під час переміщення товарів через митний кордон України та після завершення операцій з митного контролю та митного оформлення;

- забезпечує та здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства з питань державної митної справи на всій території України, у тому числі у вільних митних зонах, територіальному морі, пунктах пропуску

через державний кордон, прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах, виключній (морській) економічній зоні України та прилеглий зоні України;

- забезпечує та здійснює контроль за дотриманням підприємствами і громадянами установленого законодавством порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України;

- забезпечує та здійснює контроль за застосуванням митних режимів, цільовим використанням товарів, поміщених у відповідний митний режим;

- вживає заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час провадження зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів;

- здійснює разом з іншими органами виконавчої влади відповідно до законодавства контроль за переміщенням через митний кордон України культурних цінностей та бере участь у вирішенні питань щодо їх безоплатної передачі для постійного зберігання в державну частину музейного, бібліотечного та архівного фондів або релігійним організаціям;

- забезпечує здійснення заходів офіційного контролю у формі попереднього документального контролю в пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон, організовує міжвідомчу взаємодію з органами державної влади;

- бере участь у міжнародному співробітництві з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил;

- виявляє причини та умови, що сприяли вчиненню контрабанди та інших правопорушень у сфері державної митної справи, вживає заходів до їх усунення;

- проводить відповідно до законодавства документальні перевірки дотримання вимог законодавства з питань державної митної справи, у тому

числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати у повному обсязі митних платежів, і зустрічні звірки;

- співпрацює з інститутами громадянського суспільства, забезпечує проведення консультацій з громадськістю, зокрема через громадську раду, з питань державної митної справи;

- здійснює прийом громадян, розгляд звернень (запитів) громадян, народних депутатів України, платників податків, органів державної влади, правоохоронних органів, органів судової влади та інших суб'єктів права на звернення з питань, пов'язаних з діяльністю Держмитслужби, та запитів щодо отримання публічної інформації [221].

Отже, система органів державної влади, що відповідають за забезпечення та реалізацію прав громадян в Україні, включає в себе велике коло відомств, до якого входить центральні органи влади (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України), Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, місцеві органи виконавчої влади, а також правоохоронні органи. Кожен з окреслених елементів виконує власні функції та в межах наданої законом компетенції контролює дотримання та забезпечує права та свободи громадян України. В цій системі Державна митна служба України реалізує функції в сфері митної політики. Забезпечення нею прав і свобод громадян здійснюється в межах покладених на службу обов'язків, зокрема в рамках контролю правильності митної діяльності, боротьби з контрабандою та іншими порушеннями з питань державної митної справи, порушень митних правил, взаємодії з іншими органами державної влади з питань, які відповідають напряду роботи Держмитслужби. Таким чином, Державна митна служба України, як правоохоронний орган, виступає безпосереднім суб'єктом забезпечення прав громадян нашої держави та законних інтересів людини загалом, а також в сфері державної митної справи зокрема.

Висновки до Розділу 1

Шляхом проведення історико-правового аналізу виділено історичні етапи генези проблематики забезпечення прав громадян в діяльності митних органів, а саме:

1) зародження системи митних органів в світі та на території сучасної України (до IX століття) – формування зародків митної діяльності на території Стародавнього сходу, в містах-державках Причорномор'я та землях сучасної України;

2) діяльність митних органів Київської Русі та значення прав людини в діяльності останніх (IX – XIII століття) – виникнення системи адміністративного регулювання митною справою та перших нормативно-правових актів в даній сфері на території України;

3) права людини та механізми їх забезпечення в діяльності митних органів за часів козацтва (XIV – початок XVIII століття) – розвиток митної діяльності за часів роздробленості території України, поява гарантій прав людини у нормативно-регуляторних актах в галузі митної справи;

4) особливості роботи та забезпечення прав громадян митними органами «Імперської доби» (XVIII – початок XX століття) – формування правової бази та організаційної системи митних органів в Російській Імперії, посилення соціальної складової в діяльності останніх;

5) забезпечення прав громадян в діяльності митних органів у радянський період (початок – 90-ті роки XX століття) – формування та розвиток радянської митниці, створення кодифікованої нормативно-правової бази в даній сфері;

6) сучасний період розвитку митних органів та механізмів забезпечення прав громадян в їх роботі (90-ті роки XX століття – по теперішній) – розвиток митної справи та механізмів забезпечення прав громадян в роботі митних органів за часів незалежності України.

Обґрунтовано, що в своєму зародковому стані митна справа з'явилась у світі досить давно та активно розвивалась на території держав Стародавнього Сходу, а також містах-державах Причорномор'я. Безпосередньо на території України поштовхом до розвитку митної діяльності та виникнення самого поняття «мити», стала активна торгівля між кочовими племенами, які заселяли тогочасні українські території, із грецькими колоніями. Звичайно, механізмів забезпечення прав людини в діяльності митників окресленого періоду практично не існувало, адже ключовою ціллю було отримання найвищої вигоди для конкретного міста або держави з торгових платежів. Однак, започатковані за тих часів відносини у досліджуваній сфері стали основою для розбудови квазімитних органів в рамках наступного історичного етапу.

Встановлено, що особливість «Імперського» етапу розвитку митних органів на території України та механізмів забезпечення ними прав громадян та людини перш за все полягала у тому, що саме у цей період на землях нашої держави було відновлено централізовану владу однієї держави, а саме Російської Імперії, та створено єдину систему органів фіскально-митної орієнтації роботи. Діяльність останніх спрямовувалась не тільки на забезпечення надходжень фінансів до державної казни, а також на підтримку порядку в процесі здійснення механізмів митної політики, відслідковування якості товару, належної процедури його перетину через державний кордон та в деяких випадках, навіть, узгодження митних відносин на окремих територіях між конкретними сторонами. Крім цього, оновилась нормативно-правова база яка чітко встановлювала форми та види мит, об'єктів які ними обкладались та правові засоби їх стягнення. Фактично можна стверджувати, що в рамках проаналізованого історичного періоду відбувся прорив в сфері митної діяльності. Звичайно, права людини і громадянина в цьому аспекті не виносились окремим питанням в формі якоїсь особливої проблематики. Однак, соціальна складова митної діяльності почала братися до уваги та, що найбільш важливо, реально забезпечуватись в роботі митних органів.

Акцентовано увагу, що за часів існування Радянського Союзу митні органи зайняли чільне місце в структурі державного апарату, а їх діяльність набула активного розвитку. При цьому, було також упорядковано правове регулювання в зазначеній сфері, вираженням чого стала кодифікація митного законодавства в положеннях якого закріпились принципи митної діяльності та її соціальної спрямованості.

Констатовано, що розвиток митної справи та спеціально уповноважених суб'єктів реалізації останньої, тобто, митних органів розпочався давно, а його найвизначніші етапи були прямо пов'язані із віхами еволюції України. Відмічено, що протягом всієї історії розвитку питання забезпечення прав громадян в діяльності митних органів послідовно нарощувало свою важливість та значимість, що виражалось у прийнятті в різні часи нормативно-правових актів, положення яких в тій чи інший спосіб закріплювали права та обов'язки окремих верст населення, громадян або представників іноземних держав у митних відносинах. Однак найбільшого офіційного окреслення та розвитку досліджуваній аспект набув за часів митних органів Радянського Союзу та незалежної України.

З'ясовано, що правове забезпечення є особливим видом заснованої на праві діяльності. При цьому, остання дійсно являє собою частину правового регулювання. Проте, правове регулювання – це вплив права на суспільні відносини певної галузі, виражений у системі правових норм, закріплених у чинному законодавстві, які реалізуються у відповідному механізмі. Як раз цим механізмом і виступає правове забезпечення, що являє собою сукупність нормативно визначених, використовуваних уповноваженими суб'єктами методів, засобів, способів правореалізації, використання яких направлено на підтримку належного стану функціонування, дотримання або існування певного об'єкту – суспільних відносин у визначеній галузі.

Визначено, що забезпечення прав громадян в діяльності митних органів – це напрям діяльності митних органів держави виражений у нормативно встановленій системі заходів, засобів, методів, реалізацію яких направлено на

недопущення будь-якого роду порушень прав громадян в діяльності митних органів, створення найбільш сприятливих та оптимальних умов за яких можливість появи подібних порушень буде максимально низькою, а також, у разі потреби, відновлення прав та законних інтересів громадян.

Встановлено, що ключовими особливостями забезпечення прав громадян в діяльності митних органів є: 1) нормативна визначеність правового забезпечення досліджуваного виду встановлює вимогу відповідності інструментарію в якому він виражається, нормам чинного законодавства. Тобто, забезпечення прав громадян в діяльності митних органів може здійснюватися лише у способи юридично допустимі та нормативно закріплені; 2) забезпечення прав громадян в діяльності митних органів є механізмом правового регулювання у тій же сфері, а, отже, має юридичне підґрунтя виражене в окремій системі основоположних принципів; 3) забезпечення прав громадян митними органами є структурованою діяльністю, що об'єднує в собі різнопланові методи, заходи та засоби, які мають власну специфіку застосування, але направлені на досягнення єдиної мети; 4) методи, засоби та заходи, що формують сутність забезпечення прав громадян у діяльності митних органів, є інструментами не тільки регуляторними, а й реакційними, застосовуваними в рамках відновлення порушених законних інтересів та притягнення винних суб'єктів у їх порушенні до відповідальності; 5) забезпечення прав громадян реалізується в роботі митних органів України безпосередньо, тобто, в середині структури цієї державної організації, шляхом адміністративних важелів управління; 6) забезпечення прав громадян в діяльності митних органів пронизує всі рівні їх роботи, здійснюється всіма без виключення службовцями за рахунок дотримання службової дисципліни та законності дій і прийнятих рішень.

Аргументовано, що будь-яка система являє собою складну сукупність взаємопов'язаних, взаємодоповнюючих елементів, в якій кожна частина є самостійною, але у процесі взаємодії з іншими формує цілісний структурований об'єкт. Відповідно до цього система органів державної

влади, що відповідають за забезпечення та реалізацію прав громадян в Україні – це сукупність самостійних державних відомств, створених та функціонуючих відповідно до Конституції та законодавства нашої держави, які провадять взаємну і спільну діяльність щодо забезпечення прав і законних інтересів людини і громадянина у різних сферах суспільного життя.

Встановлено, що система органів державної влади, що відповідають за забезпечення та реалізацію прав громадян в Україні включає в себе центральні органи влади до яких відносить Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, а також Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, місцеві державні адміністрації, правоохоронні органи, одним з яких є Державна митна служба України. Остання забезпечує права і свободи громадян в межах покладених на службу обов'язків та повноважень, зокрема в рамках контролю правильності митної діяльності, боротьби з контрабандою та іншими порушеннями з питань державної митної справи, порушень митних правил, взаємодії з іншими органами державної влади з питань, які відповідають напряму роботи Держмитслужби.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН МИТНИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ

2.1. Правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів та місце серед них норм адміністративного права

Сформована протягом багатьох століть правова система нашої держави передбачає ґрунтування будь-яких юридичних явищ на відповідних правових засадах, які визначають їх вектор роботи та розвитку. Дослідження діяльності митних органів в аспекті забезпечення прав громадян було б не повним без окреслення правових засад цього напрямку їх функціонування, а також встановлення місця серед них адміністративних норм.

Зазначимо, що в науковій літературі частіш за все правові засади ототожнюються із принципами права, що є серйозною помилкою, та викривлює зміст та розуміння обох категорій. Дійсно, етимологія вказаних термінів схожа, адже «засада» тлумачиться як: основа чогось, те головне на чому ґрунтується, базується що-небудь; вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; спосіб, метод здійснення чого-небудь [24]. Водночас, в правовій галузі правові засади набувають іншого змістовного значення. Наприклад, Н.І. Нарішкіна зазначає, що правові засади – це в першу чергу сукупність основних законів і підзаконних нормативних правових актів, що регулюють певну сферу суспільних відносин одноманітно в межах держави [184, с.56]. В.О. Лисенко тлумачить правову засаду, як складне структурне утворення, в котре в якості складових частин входять найрізноманітніші елементи: об'єктивне право як сукупність діючих в суспільстві правових норм; правовідносини як урегульовані нормами права суспільні відносини; правопорядок як стан впорядкованості суспільних відносин правом; правосвідомість і правова культура; законність

як вимога неухильного дотримання правових норм. Проте, норми права і юридичні відносини займають особливе місце в структурі правової основи, яка будується на базі об'єктивного права (норми) і суб'єктивного права (реалізованого в правовідносинах) [159, с.9]. О.У. Калабаєв переконаний: «Правова засада – це фундаментальна частина правового регулювання всіх виникаючих в ній суспільних інтересів. При цьому правова засада представляє лише один важливий елемент всієї системи джерел правового регулювання – нормативний акт» [96, с.51]. М.О. Маргуліс підтримує позицію відповідно до якої правова засада характеризує, перш за все, комплексний вплив права на суспільні відносини, відображає його результативність - забезпечення правопорядку. Законодавство встановлює правову засаду на рівні нормативних приписів і принципів, що закріплюють і регулюють важливі сторони державної та громадської організації, фіксує цілі, визначає правові можливості і засоби, що забезпечують поступовий розвиток суспільних відносин. Правова засада – це діалектична єдність посилки і результату, належного і отриманого, сущого в реалізації правового впливу [164, с.22].

Отже, правові засади – це система нормативно-правових актів, нормами яких регулюють суспільні відносини в певній сфері, закріплюються принципи, нормативні механізми правового регулювання. Так, правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів – це група офіційних державних документів, законів та підзаконних юридичних актів, нормами яких регулюються правовідносини пов'язані із забезпечення прав громадян нашої держави в роботі Державної митної служби України.

З метою визначення ролі норм адміністративної галузі права в системі правових засад забезпечення прав громадян в діяльності митних органів окреслимо нормативні документи, які до цієї системи входять. Зокрема, першу ланку становлять основоположні міжнародні-правові акти в сфері прав людини і громадянина, наприклад, Загальна декларація прав людини від 1948 року. Дана декларація була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН та

представляє першоглобальне вираження прав, на які усі люди мають невід'ємне право. Декларація складається з 30 статей, які лягли в основу наступних міжнародних договорів, у регіональні документи по правах людини, національні конституції та інші закони. Документ проголосив невід'ємне й обов'язкове дотримання широкого кола громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини. Всі 30 статей базуються на визнанні гідності всіх людей, рівності їхніх прав, що є необхідною передумовою свободи, справедливості та загального миру. Декларація проголошує, що права і свободи людини не можуть бути обмежені за ознаками статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політ. переконань, національного або соціального походження, майнового стану. Серед проголошених прав найважливішими є такі: рівність усіх перед законом, презумпція невинності, недоторканність особи, недопустимість неправомірного втручання в особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність житла, честь і репутацію людини, право на політичну діяльність, працю та захист від безробіття, на власність, відпочинок, освіту, соціальне забезпечення, право виїзду зі своєї країни та безперешкодного повернення до неї, право на свободу переконань і вільне їх поширення [165; 81; 82].

На основі Загальної декларації прав людини було прийнято низку інших міжнародних нормативних документів, зокрема, в галузі забезпечення та захисту прав людини і громадянина в усіх сферах життя та взаємовідносинах з органами влади. Одним з подібних виступає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року. Конвенція та Протоколи до неї за юридичною природою є обов'язковим міжнародним правовим договором, який запровадив систему наднаціонального контролю за дотриманням прав людини на внутрішньодержавному рівні. Права й свободи, передбачені Конвенцією, обіймають найважливіші сторони життя особи і мають громадянську, політичну, економічну та соціальну спрямованість. Головні з них – право на життя, свободу, особисту

недоторканність особи, вільне пересування, свободу думки, совісті, релігії, виявлення поглядів, мирних зборів й асоціацій, право на створення сім'ї, повагу до особистого і сімейного життя, право на справедливий судовий розгляд, мирне володіння майном, заборона дискримінації, катувань, рабства та примусової праці, неприпустимість покарання без закону. Разом з тим Конвенція встановлює, що з метою захисту інтересів держави, національної безпеки, економічного добробуту, здоров'я та моралі суспільства, прав і свобод інших людей чи запобігання злочинам або заворушенням країни-учасниці можуть обмежувати права людини, проголошені Конвенцією. Однак таке право держав також не є абсолютним, і за жодних обставин не можуть бути порушені зобов'язання держави поважати право особи на життя, обов'язки щодо заборони катувань, рабства, неприпустимості зворотної дії закону [130]. Ключова роль у забезпеченні чіткого і дієвого контролю за реалізацією державами - учасницями Конвенції взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення прав та основних свобод людини належить Європейському Суду з прав людини. Саме ця судова інституція забезпечує гарантії прав людини, є контрольним механізмом, закладеним Конвенцією, дотримання державами-учасницями її положень, упровадження норм і принципів у рамки національних правових систем. Європейський суд функціонує на постійній основі з метою забезпечення виконання Високими Договірними Сторонами зобов'язань за Конвенцією. Його юрисдикція визнана обов'язковою всіма державами-учасницями й поширюється на всі спори, що пов'язані із застосуванням і тлумаченням норм Конвенції та Протоколів до неї в національних правових системах [130].

Наступними міжнародними документами в сфері закріплення та забезпечення прав людини і громадянина, які також віднесено до правових засад діяльності митних органів України в досліджуваному напрямку є Міжнародний пакт про економічні, соціальні, культурні права та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 1966 року. В статтях цих документів було певним чином деталізовано основні права і

свободи людей і громадян, а також права і обов'язки цілих держав. Наприклад, в положеннях обох актів відмічається наступне:

- всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток;
- держави-учасниці Пакту зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма економічними, соціальними і культурними правами;
- держави-учасниці Пакту зобов'язуються поважати і забезпечувати всім перебуваючим у межах їх території та під їх юрисдикцією особам права, без будь-якої різниці щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини;
- держави-учасниці Пакту визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя. Держави-учасниці вживуть належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права, визнаючи важливе значення в цьому відношенні міжнародного співробітництва, ґрунтованого на вільній згоді тощо [180].

Окремі моменти забезпечення прав людини в діяльності митних органів України передбачено у міжнародному акті, який безпосередньо стосується організації митної справи. Так, у Міжнародній Конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах від 1982 року встановлюють правила взаємного полегшення проведення митного контролю в аспекті скорочення вимог щодо дотримання формальностей, а також видів і тривалості контролю, зокрема, шляхом національної і міжнародної координації процедур контролю та методів їх застосування. Сторони Конвенції зобов'язуються по можливості організовувати злагоджену роботу митних служб та інших служб контролю [179]. Заходи передбачені Конвенцією спрямовано не тільки на оптимізацію адміністративної складової

роботи митних органів, але й надання більших можливостей реалізації громадянами держав-учасниць документа своїх прав у відносинах із митними органами.

Не можна залишити поза увагою такий важливий міжнародний документ, як Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 2014 року. Цей акт передбачає співробітництво нашої держави та ЄС з великого кола питань, зокрема, в сфері забезпечення прав людини та митної діяльності. Так, перший аспект в статті 4 Угоди визначається ключовою ціллю політичного діалогу між Україною та ЄС та передбачає зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та доброго врядування, прав людини та основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і поваги до різноманітності, а також внесок у консолідацію внутрішніх політичних реформ [286]. В рамках даної цілі сторони Угоди надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод [286].

Окремі положення Угоди присвячено співробітництву в галузі митної діяльності. Так, в статті 37 документу вказано наступне: «Сторони домовились, що адміністративне співробітництво є важливим для реалізації та контролю преференційного режиму, наданого відповідно до цієї Глави, та підкреслюють свої зобов'язання боротися з незаконними діями та шахрайством в митних питаннях, пов'язаних з імпортом, експортом,

транзитом товарів та їх розміщенням під будь-яким іншим митним режимом або процедурою, зокрема заходи заборони, обмеження або контролю» [286].

Отже, в міжнародних нормативно-правових актах закріплюються основоположні права і свободи людини та громадянина, а також обов'язок держави щодо їх забезпечення та захисту. Ці документи являють собою ключові джерела діяльності як держави в цілому, так і усіх органів влади, зокрема, митних в сфері забезпечення прав людини. Крім того, важливим аспектом представлених міжнародних актів є те, що вони виступають юридичною основою для національного законодавства. Так, більшість передбачених на міжнародному рівні прав і свобод людини і громадянина, а також вимоги щодо належного рівня їх забезпечення враховано у Конституції України.

Відмітимо, Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР – це єдиний нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили, який є Основним Законом суспільства і держави, регулює найважливіші суспільні відносини, містить норми прямої дії, має особливий порядок прийняття, внесення до нього змін і доповнень та його захисту, гарантування. Конституція України як головне системотворче джерело права України має ряд характерних ознак:

- по-перше, Конституція за своєю сутністю є Основним Законом, що виражає волю українського народу й політику держави;
- по-друге, за змістом Конституція має вищу юридичну силу;
- по-третє, норми Конституції є нормами прямої дії;
- по-четверте, Конституція ухвалюється і вводиться в дію відповідно до передбаченої законом спеціальної процедури. Спеціальна процедура передбачена й щодо внесення змін та доповнень до Основного Закону;
- по-п'яте, чинне законодавство передбачає спеціальний механізм правового захисту, гарантування Конституції [303, с.75; 132].

У Розділі II Конституції встановлюються ключові права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Так, відповідно до статей цього положення усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [132]. В тому ж розділі закріплено положення стосовно окремих громадських та людських непорушуваних прав, на кшталт, права на життя, громадянство, повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканість, право на недоторканість житла, право на таємницю листування, право на свободу світогляду і віросповідання тощо [132]. Передбачені Конституцією права є обов'язковими до забезпечення та реалізації на всій території України всіма суб'єктами публічної діяльності, зокрема, митними органами.

Одразу після Конституції важливою правовою засадою забезпечення прав громадян в діяльності митних органів, безперечно, є основний кодифікований державний акт в галузі митної діяльності – Митний Кодекс України від 13.03.2012 №4495-VI. Цей нормативно-правовий акт на сьогоднішній день є головним правовим джерелом в галузі митної справи. Ним визначаються правовий статус органів доходів і зборів, митна територія та митний кордон України, процедури митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, митні режими та умови їх застосування, заборони та/або обмеження щодо ввезення в Україну, вивезення з України та переміщення через територію України транзитом окремих видів товарів, умови та порядок справляння митних

платежів, митні пільги [177]. Відповідно до його положень Державна митна служба України провадить митну справу, особливості якої наводяться в статті 7 Кодексу. Остання встановлює порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності органів доходів і зборів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики, становлять митну справу [177].

Важливі гарантії забезпечення прав громадян забезпечення прав громадян в діяльності митних органів закріплено у Главі 4 Митного кодексу України «Оскарження рішень, дій або бездіяльності органів доходів і зборів, їх посадових осіб та інших працівників і відповідальність за них». В статтях останньої зазначається, що кожна особа має право оскаржити рішення, дії або бездіяльність митних органів, їх посадових осіб та інших працівників, якщо вважає, що цими рішеннями, діями або бездіяльністю порушено її права, свободи чи інтереси. Предметом оскарження є:

- по-перше, рішення – окремі акти, якими органи доходів і зборів або їх посадові особи приймають рішення з питань, передбачених законодавством України з питань митної справи, а також задовольняють скарги, заяви, клопотання конкретних фізичних чи юридичних осіб або відмовляють у їх задоволенні;

- по-друге, дії – вчинки посадових осіб та інших працівників органів доходів і зборів, пов'язані з виконанням ними обов'язків, покладених на них відповідно до Митного кодексу та інших актів законодавства України;

- по-третє, бездіяльність – невиконання органами доходів і зборів, їх посадовими особами та іншими працівниками обов'язків, покладених на них відповідно до Митного кодексу та інших актів законодавства України, або неприйняття ними рішень з питань, віднесених до їх повноважень, протягом строку, визначеного законодавством [177].

Главою 4 Митного кодексу також встановлюється, що у разі скарги на рішення, дії або бездіяльність органів доходів і зборів або їх посадових осіб пов'язане з виплатою грошових сум, їх виплата здійснюється за рахунок державного бюджету органами, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, на підставі рішення суду, органу чи посадової особи щодо задоволення скарги повністю або частково в порядку, визначеному законом. Крім того, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, має право в порядку контролю за діяльністю підпорядкованих органів доходів і зборів або їх посадових осіб скасовувати або змінювати їхні неправомірні рішення, а також вживати передбачених законом заходів за фактами неправомірних рішень, дій або бездіяльності зазначених органів або осіб [177].

Систему правових засад забезпечення прав громадян в діяльності митних органів також становить окреме коло законодавчих актів, наприклад, Закон України «Про державний кордон України» від 04.11.1991 №1777-XII. В даному нормативно-правовому акті прямої вказівки на особливості забезпечення прав і інтересів людини в роботі того чи іншого органу не має, водночас, він встановлює правовий режим державного кордону та його вплив на правовий статус громадян, що повинні враховувати в своїй роботі як Державна прикордонна служба України та і Державна митна служба України. Так, режим державного кордону України - порядок перетинання державного кордону України, плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебування в них,

утримання державного кордону України, провадження різних робіт, промислової та іншої діяльності на державному кордоні України - визначається актами законодавства України і міжнародними договорами [217]. Перетинання державного кордону України здійснюється на шляхах сполучення через державний кордон з додержанням встановленого порядку. Залізничне, автомобільне, морське, річкове, поромне, повітряне та пішохідне сполучення через державний кордон України здійснюється в пунктах пропуску. Пункт пропуску через державний кордон України - це спеціально виділена територія на залізничних та автомобільних станціях, у морських і річкових портах, аеропортах (аеродромах) з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, де здійснюються прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна [217].

Відмітити також варто Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21.01.1994 №3857-ХІІ який регулює порядок здійснення права громадян України на виїзд з України і в'їзд в Україну, порядок оформлення документів для зарубіжних поїздок, визначає випадки тимчасового обмеження права громадян на виїзд з України і встановлює порядок розв'язання спорів у цій сфері [228]. Відповідно до закону громадянин України має право виїхати з України, крім випадків, передбачених цим Законом, та в'їхати в Україну. На громадян України, які звернулися з клопотанням про виїзд з України, поширюються усі положення чинного законодавства, вони користуються всіма правами і несуть встановлені законом обов'язки. За громадянами України зберігаються на її території майно, кошти, цінні папери та інші цінності, що належать їм на праві приватної власності. Будь-яке обмеження їх громадянських, політичних, соціальних, економічних та інших прав не допускається. Громадянин України ні за яких підстав не може бути обмежений у праві на в'їзд в Україну [228].

Відповідні засади, що стосуються сфери забезпечення прав громадян в діяльності митних органів, встановлюються Законом України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 02.12.2010 №2735-VI де вказано, що державний контроль продукції - діяльність органів доходів і зборів із забезпечення відповідності продукції, що ввозиться на митну територію України для вільного обігу, встановленим вимогам, а також забезпечення відсутності загроз від такої продукції суспільним інтересам [218]. Державний ринковий нагляд в Законі визначається, як діяльність органів ринкового нагляду з метою забезпечення відповідності продукції встановленим вимогам, а також забезпечення відсутності загроз суспільним інтересам [218]. Метою здійснення ринкового нагляду є вжиття обмежувальних (корегувальних) заходів з відповідним інформуванням про це громадськості щодо продукції, яка при її використанні за призначенням або за обґрунтовано передбачуваних умов і при належному встановленні та технічному обслуговуванні становить загрозу суспільним інтересам чи яка в інший спосіб не відповідає встановленим вимогам. Метою здійснення контролю продукції є забезпечення відповідності продукції, що ввозиться на митну територію України, встановленим вимогам до моменту її випуску у вільний обіг на митній території України та недопущення ввезення на митну територію України продукції, яка становить серйозний ризик суспільним інтересам [218].

Важливим аспектом Закону також є принципи ринкового контролю та нагляду до яких відноситься: об'єктивність, неупередженість та компетентність органів ринкового нагляду і органів доходів і зборів при здійсненні ринкового нагляду і контролю продукції; додержання прав і захист інтересів суб'єктів господарювання, споживачів (користувачів) під час здійснення ринкового нагляду і контролю продукції; неприпустимість дискримінації суб'єктів господарювання та недопущення недобросовісної конкуренції; відповідальність органів ринкового нагляду, органів доходів і зборів та їх посадових осіб, які здійснюють ринковий нагляд та контроль

продукції, за шкоду, завдану суб'єктам господарювання внаслідок непропорційного та неправомірного застосування заходів ринкового нагляду та контролю продукції тощо [218].

Окремо слід відмітити положення Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 №5207-VI який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина. В Законі вказується, що дискримінація – це ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними. Дія цього Закону поширюється на відносини між юридичними особами публічного та приватного права, місцезнаходження яких зареєстровано на території України, а також фізичними особами, які перебувають на території України [219].

Відповідно до Конституції України, загальновизнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних договорів України всі особи незалежно від їх певних ознак мають рівні права і свободи, а також рівні можливості для їх реалізації. Форми дискримінації з боку державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, юридичних осіб публічного та приватного права, а також фізичних осіб, забороняються. Державна політика щодо запобігання та протидії дискримінації спрямована на:

- недопущення дискримінації; застосування позитивних дій;

- створення умов для своєчасного виявлення фактів дискримінації та забезпечення ефективного захисту осіб та/або груп осіб, які постраждали від дискримінації;
- виховання і пропаганду серед населення України поваги до осіб незалежно від їх певних ознак, поширення просвітницької діяльності у цій сфері [219].

Відмітити треба, що в Законі чітко визначаються повноваження органів державної влади, наприклад, Державної митної служби України щодо запобігання та протидії дискримінації. Так, державні органи в межах своєї компетенції:

- готують пропозиції щодо вдосконалення законодавства про запобігання та протидію дискримінації;
- здійснюють позитивні дії;
- дотримуються принципу недискримінації у своїй діяльності;
- співпрацюють з громадськими організаціями щодо дотримання принципу недискримінації; сприяють науковим розробкам у сфері запобігання та протидії дискримінації;
- провадять просвітницьку діяльність з питань запобігання та протидії дискримінації [219].

Отже, законодавчі положення містять велике масив норм, які регулюють окремі аспекти роботи митних органів та встановлюють правові рамки забезпечення ними прав і свобод громадян України. В більшій мірі норми законодавства вбирають в себе міжнародні стандарти в сфері забезпечення прав людини та деталізують їх відповідно до тенденцій вітчизняної правової системи.

Проте, законодавчі акти – це не останній рівень правових засад забезпечення прав громадян в діяльності митних органів. На основі їх положень сформовано підзаконну нормативну базу, норми якої також регулюють діяльність Митної служби України та механізм забезпечення нею прав людини і громадянина. До основних підзаконних актів в цьому напрямку

відносяться численні постанови Кабінету Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України» від 27.01.1995 року №57; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку справляння єдиного збору у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон» від 24.10.2002 №1569; Постанова Кабінету Міністрів України «Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними» від 21.05.2012 №451; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження вичерпного переліку підстав, за наявності яких може проводитись огляд (переогляд) товарів, транспортних засобів комерційного призначення органами доходів і зборів України» від 23.05.2012 №467; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» від 06.03.2019 №227 тощо), накази Міністерства фінансів України, а також відомчі накази Державної митної служби [225; 224; 204; 220; 221].

Тож, система правових засад забезпечення прав громадян в діяльності митних органів структурно складається з актів міжнародного права в сфері прав людини, Конституції, актів національного законодавства та окремих документів підзаконної нормативно-правової бази. Аналіз приведеного в підрозділі дисертації законодавчого матеріалу показав, що адміністративні норми, займають у його складі домінуюче положення. Зауважимо, що в правовій науці під адміністративно-правовою нормою розуміють формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, встановлене та охоронюване державою, метою якого є регулювання суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються у сфері забезпечення органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також у процесі державного і самоврядного управління у сферах соціально-

економічного й адміністративно-політичного розвитку та охорони громадського порядку [35]. До особливостей адміністративно-правових норм відносяться такі аспекти:

- в них закріплюються приписи щодо управління, державного контролю, нагляду, внутрішньоорганізаційної діяльності;
- метод впливу норм на суспільні відносини має, переважно, імперативний характер;
- виконання приписів норм гарантується державою за допомогою системи засобів організаційно-роз'яснювального та суспільно-примусового характеру;
- системність норм адміністративного права [35].

Тобто, норми адміністративного права регулюють відносини пов'язані, передусім, із здійснення державної діяльності, розподілом компетенції між державними органами, правовий статус останніх тощо. Правові засади забезпечення прав громадян в роботі митних органів як раз таки встановлюють специфіку діяльності Державної митної служби України, її права та повноваження, компетенцію, особливості структурної організації служби, а також можливості використовувати відповідний інструментарій державно-владного впливу в сфері здійснення митної справи та забезпечення прав громадян у митних відносинах.

2.2. Принципи забезпечення прав громадян митними органами України

Право уособлене у статтях нормативно-правових актів різної ієрархічної підпорядкованості є лише кінцевим, сформованим виглядом юридичної реальності, максимально досконалої та пристосованої до регулювання суспільних відносин на конкретній території в рамках окремо взятої держави. Проте, ядром правового сектору країни виступають

принципи, що мають значення відправних начал для будь-якого правового явища, у тому числі забезпечення прав громадян митними органами України.

Термін «принцип» походить від латинського «*principium*» та має значення: основа, початок, фундамент, правило, підстава, від якого не відступають; основне вихідне положення якої-небудь теорії, навчання; основа устрою, дії якого-небудь механізму, приладу, установки [70, с.431; 260, с.400; 47, с.12]. Неодноманітне визначення терміну «принцип» також мається у філософії, а саме: в онтології принципи – це першооснова, початок світу (поняття принципу схоже з поняттям субстанції); у гносеології і методології принцип – це складна, концентрована форма знання, яка акумулює в собі основний напрямок дослідження, його «дух». Так, І. Кант розрізняв принцип «регулятивний», який використовується Розумом, що виконує направляючу, стимулюючу роль в дослідженні, і принцип «конститутивний», який використовується Розумом і є підставою для упорядкування світу феноменів; в етиці синонімом терміна «принцип» є «максима», що розглядається як основоположення волі [112, с.314]. Тенденція класичної філософії полягає в максимальному зближенні і навіть злиття всіх трьох смислів терміну «принцип». Сучасна філософія обмежує використання терміну гносеологічним і етичним значеннями [112, с.314]. Тож, в загально етимологічному значення принцип постає чимось головним, ідеєю побудови, рушійною основою, закономірністю якогось явища, механізму, організації тощо.

Для більш детального з'ясування усіх аспектів поняття принципів та побудови теоретичної думки щодо принципів забезпечення прав громадян митними органами України, розглянемо його визначення у інших науках, в тому числі в праві. Наприклад, у фізиці принципи, на думку В.С. Степіна, В.П. Бранського, О.Л. Сіманова та інших, розуміються, як сукупність двох видів принципів. Перші - уможлидні принципи. Спочатку відбувається ідеалізація накопиченого теоретичного матеріалу у вигляді граничних уявлень (наприклад, уявлення про матеріальну точку). Далі, спостерігаючи

деякий образ (гештальт), дослідник замінює його елементи ідеалізації, наприклад, замінюючи в емпіричному поданні про рій мошок кожную мошку матеріальною точкою у зв'язку із чим отримуємо модель ідеального газу. Другі - теоретичні принципи. Це уможлядний принцип, дозволяє з безлічі можливих математичних структур вибрати таку, яка є виразом фундаментального теоретичного закону. Наприклад, за допомогою галілейського принципу інерції Ньютон з безлічі можливих рівнянь руху матеріальної точки вибрав своє рівняння руху. Слід зазначити, що принципи, що належать різним уможлядним концепціям, вважаються незалежними. Таким чином, фізичний принцип має сукупність наступних елементів: концептуальний зміст, пов'язане з накопиченим теоретичним матеріалом (картина світу); нормативні та функціональні прояви (підгрупа теоретичних принципів) [31, с.40,46; 18, с.79].

Глибокому науковому вивченню поняття принципів піддавалось в теорії державного управління. Зокрема, В.Д. Бакуменко охарактеризував принципи державного управління як прояви закономірностей у державному управлінні, що відображені у вигляді певних положень, які застосовуються в теоретичній і практичній діяльності людей у сфері державного управління. Автор підкреслює, що, як правило, це фундаментальні, науково обґрунтовані, а в певних випадках і законодавчо закріплені положення, відповідно до яких будується і функціонує система державного управління [79, с.564]. О.В. Жадан вважає, що принципи управління – це система базових положень, ідей, правил, згідно з якими здійснюється діяльність працівників у тій чи іншій сфері суспільного життя. Вони (принципи управління) відображають закономірності функціонування соціальних спільнот [79, с.576]. З точки зору А.Ф. Мельник принципи державного управління – це закономірності, відносини, взаємозв'язки, керівні засади, на яких ґрунтуються його організація та здійснення і які можуть бути сформульовані в певні правила [73, с.37]. З.Р. Кісіль та Р.В. Кісіль розуміють принципи державного управління як основні, вихідні положення, на яких ґрунтується і функціонує

управлінська діяльність і які можуть бути сформульовані у вигляді певних правил, закріплених правом [113]. Г.В. Атаманчук, досліджуючи вказані принципи, визначив їх як закономірність, відношення або взаємозв'язок суспільно-політичної природи та інших груп елементів державного управління (системи онтологічних елементів), виражену у вигляді певного наукового положення, закріпленого в більшості своїй правом, та яке застосовується в теоретичній і практичній діяльності людей з управління [11, с.188]. На думку В.Я. Малиновського, принципи державного управління являють собою фундаментальні істини, позитивні закономірності, керівні ідеї, основні положення, норми поведінки, що відображають закони розвитку відносин управління, сформульовані у вигляді певного наукового положення, закріпленого переважно у правовій формі, на основі якого будується і функціонує апарат державного управління [161, с.192; 210, с.142].

У правовій науці зміст розуміння категорії принципів формувалось протягом значного проміжку часу. Якщо звернутись до історії права можна побачити, що з появою елементів суспільного керівництва виникла необхідність у нормативному регулюванні поведінки всіх задіяних суб'єктів. Але таке нормативне регулювання повинно було здійснюватися на підставі певних уявлень людей про належне та правильне. Як приклад можна навести обґрунтування видання збірки законів Хаммурапі (XVIII століття до нашої ери): «Для того, щоб дати сяяти справедливості в країні, щоб погубити беззаконних та злих, щоб сильному не кривдити слабого». Як ми бачимо, створенню цього збірника передували ідеї про належне в суспільному бутті [300, с.9; 117, с.45]. Теоретичне опрацювання поняття «принципів» також здійснювалось за часів давньогрецьких філософів. Так, Платон в «Державі», конструюючи модель ідеальної справедливої держави, обґрунтовує принцип рівності чоловіка і жінки, в «Законах» - відстоює принцип законності керівництва суспільством. Аристотель, займаючись проблемою управління суспільством, в її основу закладає принцип справедливості, а про право говорить тільки як про політичні права, тобто, такому, яке, можливо, і

має місце лише в державі (принцип владного забезпечення). Становлення принципів права в той час проглядається навіть у засудженні і покаранні Сократа, який виступив з вимогою дотримання принципів індивідуальної свободи і автономії особистості. Економічні чинники формування права проглядаються в першу чергу крізь принцип приватної власності, який поступово набирає величезної ваги ідеєю права. Власність оголошується природним правом людини, джерелом його волі і рівності з іншими людьми. При цьому органічний зв'язок між юридичною формою і власністю проглядається протягом всієї історії їх існування. Так, Платон у «Державі» висуває план ліквідації приватної власності серед правителів і військових: «Перш за все ніхто не повинен мати жодної приватної власності. Потім, ні у кого не повинно бути житла або комори, куди б не мав доступу кожен бажаючий» [207, с.238; 206; 119, с.69].

У XVIII столітті категорія принципів набула суттєвого опрацювання в юридичній думці, що привело виокремлення основоположних принципів ряду юридичних галузей. Зокрема, Чезаре Беккарія вперше було сформовано уявлення про принцип презумпції невинуватості. В своїй книзі «Про злочини і покарання» вчений писав: «Ніхто не може бути названий злочинцем, поки не винесений обвинувальний вирок, і суспільство не може позбавити обвинуваченого свого заступництва до того, як буде вирішено, що він порушив умови, при дотриманні яких йому і забезпечувалося це заступництво» [20, с.260]. На нормативному рівні, саме як принцип кримінального процесу, презумпція невинуватості була проголошена під час французької буржуазної революції в 1789 році. У статті 9 Декларації прав людини і громадянина Франції було сказано: «Так як кожна людина передбачається невинуватою, поки її не проголосять винуватою (по суду), то у випадку необхідності її арешту будь-яка суворість, яка не є необхідною для забезпечення (за судом) її особи, повинна бути жорстоко покарана законом» [266, с.228; 194, с.28 – 30].

У XIX столітті про те, що принципи є ідеєю та сутністю права писав російський правознавець М.К. Ренненкампф, який виділяв шість головних, на його думку, підстав, які за своєю суттю є принципами права, сформульованими згодом вченими-правознавцями:

- право визначає і охороняє громадський порядок і становить неодмінну належність кожного суспільства, на всіх щаблях його розвитку;
- право визначає коло громадської діяльності людини;
- право, як закон громадський, не входить в особистий світ людей;
- право визначає лише ті людські відносини, які виявляються в зовнішніх явищах;
- закони права обмежуються визначенням норм для порядку громадського та діяльності людей;
- право є вираження громадської думки і влади, і тому воно має характеризується силою та примусом [241, с.26 – 27; 236, с.36].

За радянських часів під принципами Я.Л. Шутін та Л.М. Орлов розуміли керівні положення; ідеї, закріплені в нормах права. Інше визначення поняття принципів пропонувала В.С. Букіна яка вважала їх правовими поняттями, що відображають закономірності побудови, функціонування і розвитку відповідної галузі права [34, с.5; 316, с.31; 193, с.49; 8, с.14 – 15].

На сьогоднішній день теорія про принципи розкинулась ще більше у правовій науці про що свідчить велика кількість визначень цього поняття. Наприклад, Р.З. Лівшиц вказує: «Принципи характеризують всю правову матерію - і ідеї, і норми, і відносини - і надають їй логічність, послідовність, збалансованість. У принципах права як би синтезується світовий досвід розвитку права, досвід цивілізації. Принципи - як би «сухий залишок» найбагатшої правової матерії, її суть, звільнена від конкретики і деталей. Принципи відіграють роль орієнтирів у формуванні права. Еволюція права йде від ідей до норм, потім через реалізацію норм - до суспільній практиці. І ось, починаючи з появи ідеї, а ідея дуже часто формується у вигляді правового принципу, принцип визначає розвиток права» [156]. Схоже

визначення формує О.Л. Вязов, процитуємо: «Принцип - це, перш за все ідея. Але не тільки ідея. Це перш за все ідеї, але також норми і відносини. Постають елементами людської культури, так як вироблені на протязі всієї історії розвитку людського суспільства. Це один із засобів, що дозволяє зберегти баланс між об'єктивною необхідністю суспільного розвитку і суб'єктивним розсудом законодавця» [250, с.16]. В.Н. Кудрявцев гадає, що юридичні принципи – це основні ідеї, що виражають сутність історичного типу права [144, с.5]. С.Е. Фролов визначає принципи права як основні теоретичні ідеї, що відбивають об'єктивні закономірності розвитку суспільства і держави [297, с.40]. На думку М.Н. Полянського, принципи – це не ідеї, а компоненти специфічного переломлювання ідей, вираження ідей, норми, що містять найбільш загальні положення [212, с.181]. На думку С.С. Алексєєва, принципи права – це загальні положення, тобто специфічні для даної галузі права ідеї, загальні моменти, що характеризують її з погляду змісту. Принципи і загальні положення додають галузі особливого вигляду [235, с.209; 299, с.119]. Н.Г. Александров визначив принципи права як головні керівні положення, що визначають загальну спрямованість і найсуттєвіші риси змісту правового регулювання суспільних відносин [273, с.334; 276, с.378]. А.М. Васильєв тлумачить принципи права як основні ідеї, які являються відправними в законодавчій діяльності, отримують своє вираження і конкретизуються у змісті правових норм, виступають як спрямовуючі установки при реалізації норм та втілюються у правопорядку [274, с.270]. За В.О. Котюком, правові принципи – це головні ідеї, які виражають основні вимоги до системи права тієї чи іншої держави [140, с.30-31]. О.Р. Михайленко визначив принципи права як «своєрідний скелет», «арматуру» права, навколо яких групуються правові норми, інститути, групи законів і які дають правильний орієнтир в правозастосуванні та можуть у певній мірі заповнювати прогалини в праві при вирішенні конкретних життєвих ситуацій, що мають юридичне значення [178, с.103; 115, с.49]. Широке обґрунтування принципів права пропонує О.А. Коваль на думку

якого принципи права необхідно виводити не з ідеологічних категорій, а з правової матерії у цілому. Визнаючи право системою суспільного впорядкування, шлях й засіб запобігання й вирішення суперечностей, необхідно таким же чином конструювати й принципи права. Вони охоплюють усю правову матерію — і ідеї, і норми, і правовідносини — надають їй логічності, послідовності й збалансованості. У принципах права синтезується світовий досвід розвитку права, досвід цивілізації. Принципи — це, так би мовити, «сухий залишок» усієї правової матерії, її зміст, вільний від конкретики. Ідеологічною основою принципів права є ідеї права, в яких втілюється розуміння його сутності і соціальної ролі. Ідеї права — це сфера правосвідомості, в тому числі й юридичної науки. Ідеї права можуть передувати формуванню даної правової системи, можуть тим чи іншим чином знайти своє відображення в нормах і принципах діючого права. Принципи права об'єктивно обумовлені характером суспільних відносин, економічною й політичною структурою суспільства й відображають об'єктивні закономірності суспільного розвитку. В основних ідеях предметом відображення є система суспільних відносин й передусім її головні ланки — відносини власності й влади в суспільстві. Ці ідеї відображають уявлення про належне саме з точки зору правової організації суспільних відносин. Право, правова дійсність, правова матерія виступають у трьох проявах. Цю єдність складають: по-перше, правосвідомість, ідеї, уявлення про право, по-друге, правові норми, по-третє, суспільні відносини, що обумовлюють виникнення норми права, й, у свою чергу, отримують вплив цих норм. Таким чином, якщо мова йде про вихідні ідеї, сутність права, то істотно, що вона, по-перше, присутня в усіх проявах правової дійсності й, по-друге, виникає й формулюється спочатку в правосвідомості й далі отримує законодавче закріплення. Як і будь-якому об'єкту, створеному людством, йому передували певні ідеї, уявлення про нього, висувалися певні принципи, на яких він повинен бути побудований й таке інше [117].

Таким чином, проблематика правових принципів зображує питання щодо ідейності права, його соціального походження та призначення, внутрішнього ядра. В найбільш стандартизованому вигляді, виходячи з наведених вище наукових підходів, принципи права – це основоположні, керівні, рушійні ідеї права та правового регулювання суспільних відносин, виражені та закріплені в нормах законодавчого матеріалу. При цьому, правові принципи багатоманітні, у зв'язку із чим поділяються на загальні керівні ідеї та спеціальні. Так, загальні принципи – це, так би мовити, рушійні начала правової реальності в цілому. Вони формують джерело правової системи, її найвизначніші постулати. На даних принципах формується система державної влади в Україні, підвалини демократизму, правила регулюючого впливу права. Загальні ідеї існують об'єктивно, тобто, право йде від них. Щодо спеціальних принципів, то вони є продуктом людської діяльності, а їх виникнення пов'язано із формуванням, укоріненням та розвитком правового регулювання в конкретній сфері суспільного буття. Спеціальні принципи формуються поряд із загальними, але за їх впливом, та відображають існуючий правовий порядок у вже сформованому державному юридичному полі.

В аспекті діяльності митних органів за досліджуваням напрямом роботи, принципи набувають певної специфіки. Так, принципи забезпечення прав громадян митними органами України – це вихідні, об'єктивні, закономірні положення, керівні ідеї правової діяльності Державної митної служби України в сфері дотримання, забезпечення реалізації та захисту прав громадянина та людини в рамках здійснення митної справи. Розглядаючи дані принципи необхідно зауважити про їх структурованість. Так, правове забезпечення прав громадян в діяльності митних органів є нестандартним напрямом їх функціонування, який має власне коло правових засад, специфіку, особливості. В зв'язку із цим принципи, на яких він ґрунтується, являють собою симбіотичне поєднання загальних принципів права, а також керівних ідеї діяльності митних органів, митної справи тощо.

Так, якщо ми кажемо про загальноправові принципи, то необхідно зауважити, що вони пронизують усі правові норми, з однаковою силою діють у всіх галузях права незалежно від характеру та специфіки регульованих ними суспільних відносин, будучи стрижнем усієї системи національного права. Вони залежать від рівня розвитку суспільства і виступають універсальним критерієм становлення правової системи держави. Загальноправові принципи закріплюються в міжнародно-правових документах та Конституції України. До загальноправових принципів, найчастіше, відносять: принцип справедливості, принцип рівності, принцип гуманізму, принцип демократизму, принцип законності [169, с.34; 197, с.11 – 12; 116, с.11 – 12].

Митна справа в Україні також має ряд власних керівних положень, які перелічено у чинному Митному кодексі нашої держави. Зокрема, відповідно до статті 8 даного законодавчого акту, митна справа здійснюється на основі принципів:

- виключної юрисдикції України на її митній території;
- виключних повноважень органів доходів і зборів України щодо здійснення митної справи;
- законності та презумпції невинуватості;
- єдиного порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України;
- спрощення законної торгівлі;
- визнання рівності та правомірності інтересів усіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності;
- додержання прав та охоронюваних законом інтересів осіб;
- заохочення доброчесності, гласності та прозорості;
- відповідальності всіх учасників відносин, які регулюються Митним кодексом України [177].

В процесі наукового обґрунтування діяльності митних органів теоретики відносять до принципів їх діяльності наступні керівні ідеї, а саме:

принцип законності, принцип виключної компетенції митних органів України при здійсненні митної справи, принцип об'єктивності, принцип справедливості, принцип незалежності діяльності митних органів, принцип взаємодії митних органів із іншими органами державної влади, принцип рівності сторони, принцип додержання прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб, принцип гуманізму, принцип гласності та прозорості тощо [126, с.89 – 90].

Отже, в на законодавчому рівні та у правовому полі існує велика кількість принципів пов'язаних із митною справою, діяльністю митних органів або правовим регулювання суспільних відносин в країні загалом. В кожному разі мова йде про окремі групи правових принципів. На думку автора дисертаційного дослідження, принципи забезпечення прав громадян митними органами України також необхідно розглядати, як окрему групу керівних ідеї. Спираючись на вищенаведене та враховуючи сутнісні особливості роботи митних органів у досліджуваному напрямку, переконані, що вказані принципи включають в себе:

1) Принцип верховенства права. Зазначений принцип походить від статті 8 Конституції України в якій вказано: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується» [132]. Натомість, зміст даного принципу розкривається у іншому положення офіційного акту, а саме Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004, в якому зазначається, що верховенство права – це панування права в суспільстві.

Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню [244]. Тож, відповідно до наведеного принципу забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян в діяльності Державної митної служби України повинно здійснюватися виключно на підставі права та допустимих з точки зору останнього методів, засобів та способів.

2) Принцип законності. Із принципом верховенства права перекликається інша важлива загальна ідея національної юридичної реальності – законність. На думку Г.П. Середи законність – це складне соціальне явище, воно залежить від цілеспрямованої діяльності держави, інститутів громадянського суспільства, від вкоріненої у свідомості громадян звички до законослухняної поведінки. Законність – результат діяльності всіх органів держави, суспільства загалом, де прокурорському нагляду належить, на жаль, далеко не провідне місце [252, с.13]. На думку Л.В. Мелеха законність – це стан суспільного життя, який характеризується неухильним дотриманням і виконанням законів усіма суб'єктами. Тоді, як закон закріплює загальнообов'язкові правила поведінки, законність забезпечує повне і безперешкодне їх здійснення, тобто є неодмінною умовою реального втілення в життя законів. Отже, дотримання законів забезпечує встановлення законності в суспільстві, а законність, у свою чергу, їх реалізацію. Принцип законності є одним із принципів сучасної концепції правової держави [168, с.9 – 10]. В.А. Грабельников вважає, що законність – явище містке і багатопланове. Тому поширені численні визначення, що розкривають той чи

інший аспект законності, той чи інший зв'язок її із соціальними процесами. Це і принцип діяльності державних органів, і своєрідний політико-правовий режим громадського життя, і сувора вимога дотримання законів. Таким чином, законність – це сукупність різноманітних, але однопланових вимог, пов'язаних із відношенням до законів і втілення їх у життя: вимоги точно і неухильно дотримувати закони усіма, кому вони адресовані; вимоги дотримувати ієрархії законів та інших нормативних актів – конституційний закон володіє вищою юридичною чинністю, закон Верховної Ради вище постанови уряду; вимоги того, щоб ніхто не міг скасувати закон, крім органу, що його видав (незаперечність закону) [60, с.141]. В Конституції України прямої вказівки на принцип законності не передбачено, натомість, у статті 19 Основного закону зазначено, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [132]. Відповідно до цього, а також загального уявлення про сутність принципу законності, остання в діяльності Державної митної служби щодо забезпечення прав громадян виражається у неухильному дотриманні службовцями даної організації вимог та норм чинного законодавства в аспекті забезпечення прав і законних інтересів громадян та людини загалом.

3) Принцип рівності та недискримінація. Даний принцип втілено в багатьох положеннях чинного законодавства та Конституції. Відповідно до нього будь-якій людині та громадянину гарантується рівність перед законом та державою, а також неприпустимість обмеження прав за особистими ознаками, як то, колір шкіри, віра, стать, релігійні переконання тощо. В контексті роботи Державної митної служби України, зокрема, по забезпеченню прав громадян, принцип рівності та недискримінації становить гарантію того, що забезпечуватись будуть права всіх без виключення громадян незалежно від їх суб'єктивних ознак.

4) Принцип гуманізму. Гуманізм є фундаментальною основою організації державної влади. Він має загальне значення для устрою всієї держави. Даний принцип означає визнання цінності людини як особистості, затвердження пріоритету її інтересів у діяльності держави. Гуманізм – це орієнтація на приватні інтереси, на права і свободи людини як вищу цінність [153, с.30]. В межах роботи митних органів даний принцип виражається у чіткій вимозі щодо поважливого ставлення до честі і гідності людини та громадянина, а також неможливості їх порушення.

5) Принцип взаємодії. Термін «взаємодія» характеризує погоджену діяльність різних суб'єктів, які здійснюють спільні дії. Категорія взаємодії є філософською та відображає процеси впливу об'єктів одного на одного, їх взаємну обумовленість і породження одним об'єктом іншого. Погодженість як основна, необхідна ознака взаємодії докорінно впливає на спільні дії, поєднуючи їх у цілісну систему [152, с.107]. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» від 06.03.2019 №227 Держмитслужба під час виконання покладених на неї завдань, у тому числі в рамках забезпечення прав громадян, взаємодіє з іншими органами виконавчої влади, консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій та об'єднань, а також підприємствами, установами та організаціями, всеукраїнськими об'єднаннями профспілок і всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців [221].

6) Принцип гласності та прозорості. Так, прозорість і гласність – це одні з найважливіших проявів демократичності держави, основа демократії, її фундамент, оскільки тільки інформованість громадян надає їм можливість із знанням справи брати участь в управлінні державою. Дані аспекти виступають як гарантії права на свободу слова, на свободу переконань і вільне їх вираження [136, с.3]. Діяльність митних органів по забезпеченню

прав громадян відповідно до даного принципу має бути відкритою, митні органи інформують громадськість щодо процесу її реалізації та наслідки [106].

Так, на думку автора, виглядає коло ключових принципів забезпечення прав громадян в діяльності митних органів України. Кожен з них несе в собі керівне начало правового регулювання у цій сфері. В сукупності вони становлять консолідовану ідею відповідно до якої будується форма роботи Державної митної служби України в аспекті дотримання та захисту основних інтересів громадян та людини в цілому, надання можливості реалізовувати їх у контексті митних відносин.

2.3. Форми та методи забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України

Дослідження проблематики забезпечення прав громадян органами Державної митної служби буде не повним без визначення форм і методів здійснення відповідної діяльності, оскільки, на нашу думку, саме вказані категорії найбільш всебічно та повно відображають зміст та специфіку відповідної діяльності. У найбільш загальному розумінні форма – це зовнішній вираз якого-небудь змісту, а також внутрішня побудова, структура, визначений і визначальний порядок предмета чи порядок протікання процесу на відміну від його аморфного матеріалу (матерії), змісту або вмісту [296, с.489]. З філософської точки зору, відзначає у своєму словнику І.Т. Фролов, форма вживається для відображення внутрішньої організації змісту, і в цьому значенні проблематика форми отримує подальший розвиток в понятті структури [293, с.519-520].

У Канта форма — це те, що формує, тобто те, що, виходячи із суб'єкта, організовує матерію відчуття. Такі чуттєві форми (простір і час) або форми розуму (категорії). Залишається з'ясувати, чи існують ці форми незалежно від

матерії, як вважав Кант, або вони — суть наслідку здатності матерії до самоорганізації, що виявляється в нас. У цій точці бере початок вибір між ідеалізмом і матеріалізмом, між трансцендентністю форми і іманентністю структури [133, с. 665; 49]. В.Б. Ісаков справедливо підкреслює, що форма — це безпосередній атрибут юридичної діяльності, яка забезпечує взаємний зв'язок, найбільш доцільну залежність елементів діяльності і вносить у всі співвідношення впорядкованість [89, с. 111-113].

З точки зору теорії державного управління, поняття форма визначають як зовнішній вираз відповідної управлінської діяльності. Ю. П. Битяк та В.В. Зуй форми державного управління тлумачать як зовнішнє вираження конкретних дій державного органу, його структурних підрозділів та посадових осіб (службовців), що використовуються в процесі державної виконавчої діяльності і спрямовані на реалізацію функцій управління [21, с.91]. Форма державного управління, пише М.М. Бурбика, — це зовнішньо виражена дія, волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу (посадової особи), здійснене у рамках режиму законності та його компетенції для досягнення управлінської мети — вираження у зовнішньому вигляді конкретних дій державних органів, їх структурних підрозділів і посадових осіб, які здійснюються у процесі виконавчої діяльності й спрямовані на реалізацію функцій управління [35]. Правові форми управління, продовжує науковець, форми управлінської діяльності, які безпосередньо викликають правові наслідки, пов'язані із встановленням або застосуванням норм права. Серед них виділяють: 1) видання правових актів управління; 2) укладення договорів (угод); 3) здійснення інших юридично значущих дій [35].

Досить змістовно до визначення сутності поняття «форма» підходять вчені з точки зору теорії права. Так, І. Зайцев зазначає, що правова форма — в тій чи іншій мірі — властива будь-якій юридично значимій діяльності. З його точки зору, форма слугує однією з гарантій точного та неухильного застосування, дотримання та виконання юридичних норм. Юридична форма регламентує як правову діяльність громадян, організацій, посадових осіб і

компетентних органів, так і офіційні документи, в яких закріплюються підсумки цієї діяльності [275, с.399]. С.М. Олейников доводить, що правова форма – це специфічна організаційна форма діяльності органів держави та посадових осіб, яка, з одного боку, здійснюється на засаді суворого дотримання вимог законів та інших нормативно-правових актів, а з іншого, її результати завжди пов'язані з появою певних юридичних наслідків [125, с.12].

Правова форма, на переконання В.М. Горшеньова, - це правова конструкція нормативного впорядкування діяльності, що характерна для будь-якої юридичне значущої діяльності, в тому числі юрисдикційної. Вона являє собою сукупність вимог до дій суб'єктів адміністративно-юрисдикційного процесу, які спрямовані на досягнення конкретного матеріально обумовленого процесуально-правового результату. Іншими словами, правова форма являє собою особливу юридичну конструкцію, що втілює істотні принципи найбільш доцільної процедури здійснення конкретних повноважень [57; 202]. В іншій своїй науковій праці В.М. Горшеньов та І.Б. Шахов вказують, що правова форма - це специфічна організаційна форма діяльності органів держави, посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів, яка: по-перше, здійснюється на основі найсуворішого дотримання вимог закону та інших нормативних актів; по-друге, її результати завжди тягнуть визначені наслідки, що мають юридичне значення або пов'язані з їх настанням. Зазначені два моменти виступають в органічній єдності і є головними визначальними властивостями, а у своїй сукупності кваліфікують кожен організаційну форму діяльності як правову [58, с.37; 17]. Вчені наголошують, що кожній правовій формі діяльності властиві такі ознаки: а) форма діяльності завжди пов'язана з розглядом юридичної справи (життєвої обставини, прямо передбаченої законом (чи іншим нормативним актом), що потребує відповідного підтвердження і юридичного забезпечення; б) форма діяльності здійснюється винятково уповноваженими на те органами держави, посадовими особами та

іншими суб'єктами; в) форма діяльності завжди виражається в здійсненні операцій з нормами права; г) результати правової форми діяльності завжди закріплюються у відповідних процесуальних документах, що мають офіційний характер і встановлену законом форму; д) правова форма діяльності має потребу у встановленні певних гарантій (відносини, що складаються в ході розгляду справ, регламентуються системою норм процесуального права); е) правова форма діяльності безпосередньо пов'язана з необхідністю використання різних методів і засобів юридичної техніки [58, с. 37; 17].

Таким чином, узагальнюючи наведені вище наукові поглядів вчених можемо констатувати, що під формою забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України слід розуміти зовнішній вираз діяльності відповідного центрального органу виконавчої влади, який проявляється у вчиненні дій різноманітного характеру, які спрямовані на те, щоб створити організаційні та правові умови для забезпечення та реалізації прав та свобод громадян у митній сфері. Варто відзначити, що у науковій літературі не існує єдиної думки з приводу визначення відповідних форм. Тому ми, узагальнюючи існуючі наукові розробки, а також на основі аналізу норм чинного законодавства, вважаємо, що до форм забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України слід віднести:

- нормотворча форма. Взагалі, нормотворчість - це правова форма діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язана зі встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм. Нормотворчість тісно пов'язана із законотворчістю. Остання, проте, є вужчим поняттям, оскільки стосується прийняття лише законодавчих актів [243, с.21-22]. Слід відзначити, що поняття «нормотворчість» («правотворчість») необхідно відрізнити від поняття «нормоутворення» («правоутворення»). Нормоутворення — це найбільш широка категорія, яка включає всі форми і засоби виникнення, розвитку та зміни права, у тому числі і нормотворчість. Нормотворчість — це

завжди офіційно оформлений процес діяльності держави, посадових осіб, органів місцевого самоврядування, а нормоутворення (формування права) — це неоформлений соціальний процес становлення правових ідей про необхідність упорядкування суспільних відносин, зумовлений різними факторами і поглядами. Головною відмінністю нормотворчості від нормоутворення є те, що творчість права здійснюється державними органами або з їх санкції, дозволу. Нормоутворення відбувається і поза нормотворчості державою, у рамках громадянського суспільства — у правосвідомості, конкретних правовідносинах, правомірній поведінці, правових теоріях і т.ін. [243, с.21].

Таким чином, нормотворча форма забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України — це такий вид діяльності митних органів, який полягає у прийнятті нормативно-правових актів підзаконного характеру, норми яких повинні бути спрямовані на врегулювання правовідносин у митній сфері. Яскравим проявом відповідної діяльності є те, що Держмитслужба відповідно до покладених на неї завдань: узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, вносить в установленому порядку на розгляд Міністра фінансів пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади, наказів Мінфіну, а також подає Міністрові фінансів для погодження позицію щодо проектів нормативно-правових актів, розробниками яких є інші центральні органи виконавчої влади; розробляє проекти законів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів Мінфіну з питань, що належать до компетенції Держмитслужби, та в установленому порядку подає їх Міністрові фінансів; тощо [221].

- правозастосовна форма. Правозастосовна діяльність — це специфічний різновид соціальної діяльності, зумовлений соціально-політичними факторами, наділений правовою та юридичною природою, здебільшого має

соціально-політичну сутність та полягає у здійсненні компетентними суб'єктами діяльності щодо індивідуалізації правових приписів та створенні необхідних умов для їх реалізації [111]. Застосування права спрямовано на забезпечення повного, точного і своєчасного здійснення суб'єктивних юридичних прав і виконання юридичних обов'язків. Правозастосовна діяльність має на меті задоволення не особистих потреб суб'єктів правозастосування, а потреб інших осіб, які реалізують свої права і обов'язки. Це така форма реалізації права, яка по відношенню до інших виконує забезпечувальну функцію [4].

- виховна форма. З точки зору педагогіки форма виховання (виховна робота) – це варіанти організації конкретного виховного процесу; композиційна побудова виховного заходу. Вони завжди взаємопов'язані зі змістом [86]. Зміст вказаної форми полягає у тому, щоб створити всі необхідні умови для підвищення рівня правової свідомості: по-перше, самих співробітників ДМС, що в результаті покращує якість їх роботи та є запорукою дотримання прав та свобод інших громадян; по-друге, інших учасників митних правовідносин, що в свою чергу є важливим превентивним заходом вчинення ними правопорушень у митній галузі.

- правоохоронна форма. Правоохоронна діяльність зазвичай спрямована на охорону найважливіших суспільних відносин, врегульованих нормами права, від будь-яких посягань і безпосередньо пов'язана із захистом прав і свобод людини, а також створенням найбільш сприятливих умов для їх реалізації. Особливість цієї форми діяльності полягає в тому, що вона розпочинається у разі виникнення негативних умов середовища, що провокує протиправну поведінку суб'єкта. У такому випадку митним органам надані повноваження щодо припинення такої поведінки і застосування до нього спеціальних заходів державного примусу [185]. Так, в рамках такої діяльності ДМС забезпечує охорону державної таємниці відповідно до вимог режиму секретності, кіберзахист, технічний та криптографічний захист інформації і здійснює контроль за його станом; здійснює нагляд за охороною

праці в апараті Держмитслужби та її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління; забезпечує у Держмитслужбі та її територіальних органах безпеку діяльності посадових осіб та працівників від протиправних посягань, пов'язаних з виконанням ними службових обов'язків; тощо [221]

- правозахисна форма. Правозахисна форма діяльності пов'язана зі здійсненням контрольно-наглядової функції митними органами України. У межах цієї форми захищаються права і свободи громадян та інших суб'єктів права, розглядаються правові суперечки, що виникають у сфері управлінської діяльності, вживаються заходи адміністративно-правового примусу до фізичних і юридичних осіб, використовуються особливі примусові засоби й методи впливу. Правозахисна форма діяльності покликана охороняти встановлений порядок управління, запобігати збоям у системі управління, забезпечувати законний режим функціонування органів ДМС [302, с.9; 309].

- організаційна форма. Зміст вказаної форми забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України полягає у тому, щоб створити юридичну конструкцію цільового об'єднання істотних правових зв'язків між елементами внутрішньої структури митних органів, що забезпечують її єдність. Це викликано необхідністю розподілу ролей між конструктивними елементами, що дає можливість організації виступати від свого імені як самостійного учасника правовідносин і тим самим реалізовувати свою правосуб'єктність [137]. Тож, така діяльність спрямована на те, щоб забезпечити належне здійснення органами ДМС та їх посадовими особами своїх завдань і функцій у межах визначеної компетенції, що апріорі є запорукою якісного дотримання прав та свобод громадян взагалі та у митній сфері зокрема [107].

Слід відмітити, що форми нерозривно пов'язані із методами здійснення відповідної діяльності. Фактично, саме методи вказують на те, за допомогою яких засобів та у який спосіб здійснюється відповідна діяльність. Поняття методу виникло в стародавній Греції з метою підкреслити важливість

способу дослідження явищ природи і суспільства. Метод розглядався як планомірний шлях наукового пізнання і встановлення істини. Метод в науці і нині – це .спосіб пізнання, дослідження явищ природи, суспільного життя. Пошук нових методів забезпечує приріст наукових знань, поглиблення уявлень про закономірності предмету вивчення. Методи пов'язані з предметом. Предмет відповідає на запитання, що вивчає теорія, методи – як, яким чином вона це вивчає [45]. З етимологічної точки зору «метод» – це сукупність засобів або операцій практичного чи теоретичного засвоєння (пізнання) дійсності [28, с. 724; 48]; спосіб досягнення якої-небудь цілі, вирішення конкретного завдання, сукупність прийомів чи операцій практичного чи теоретичного освоєння дійсності» [261, с. 795; 26].

У контексті практичної діяльності метод – це спосіб діяти, спосіб здійснення функції чи діяльності. Таке розуміння методу діяльності дозволило окремим науковцям обґрунтувати існування такого логічного зв'язку: «функція – діяльність – спосіб здійснення діяльності» [319, с.12]. Методи, вказує О.П. Віхров, – це прийоми, засоби, підходи, які використовуються наукою для пізнання свого предмету і отримання наукових результатів. Вчення про методи наукового пізнання називається методологією [45]. В.Д. Бакуменко пише, що поняття методу означає сукупність прийомів (операцій) практичного та теоретичного сприйняття й пізнання (засвоєння) явищ природи та суспільного життя, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [79, с.385]. В.С. Зеленецький під методами розуміє сукупність взаємопов'язаних правил, технологічних прийомів і наукових положень, які визначають оптимальні шляхи та способи реалізації пізнання й перетворення дійсності. За його думкою, відповідні методи можуть бути реалізовані лише за допомогою конкретних дій, тобто тактичних прийомів їх реалізації [87, с.213].

В теорії управління, доводить О.М. Бандурка, методи прийнято тлумачити як способи здійснення організуючого впливу у стосунках між суб'єктами та об'єктами управління, як сукупність прийомів діяльності.

Метою в управлінні є забезпечення такого складу і змісту прийомів, операцій і процедур у ході здійснення управлінської діяльності, такого порядку взаємодії людей, який, з одного боку, забезпечив би професійну, організаційно-технічну обґрунтованість рішення, а з іншого — максимально враховував би інтереси людей та організацій, які будуть його реалізувати [14, с.37]. В.К. Колпаков і О.В. Кузьменко зазначають, що методи державного управління – це способи, прийоми або засоби цілеспрямованого, організуючого впливу суб'єктів управління на об'єкти, які віднесені до їх відання [121, с. 184]. Під методами управління Н.М. Мироненко розуміє сукупність способів або засобів досягнення поставлених управлінських цілей, що визначають якісну складову управління. У системі методів державного управління ним виділяються методи організації та методи діяльності органів управління [318, с. 617-618]. Методи управління науковець класифікує за такими критеріями, як: 1) спрямованістю зовнішньо-економічного впливу (організаційні та адміністративні); 2) морально-психологічна спрямованість (переконання, виховання, моральне заохочення); 3) економічний вплив (матеріальне заохочення, стимулювання виробництва); 4) організація діяльності об'єкта управління (прогнозування, організація, координація, контроль) [318, с. 618].

Досить змістовно поняття методу розкривається із точки зору права. Так, В.М. Сирих наголошує, що правовий метод – це необхідний компонент загальної теорії права, який є органічно-цілісною, складовою системою прийомів, способів, що використовуються для пізнання предмета даної науки, розкриття закономірностей функціонування і розвитку права повністю та всебічно [269, с.365; 254]. О. Ф. Скакун стверджує, що правові методи – це засоби, способи та прийоми, за допомогою яких здійснюється нормотворча, правоохоронна, правозастосовча, установча, контрольно-наглядова, інтерпретаційно-правова форми діяльності держави. Серед вищенаведених методів вчена виокремлює законність, інформування, переконання, заохочення, рекомендації, безпосереднє управління, легалізований примус. У

свою чергу, зауважує вчена, організаційні методи являють собою засоби, прийоми та способи, за допомогою яких здійснюються відповідні форми організаційної діяльності держави. Серед організаційних методів названі: програмування, дослідження, прогнозування, оперативний аналіз тощо [255, с. 79-80].

Враховуючи специфіку нашого дослідження вважаємо найбільш доцільним та необхідним говорити про адміністративно-правові методи. В адміністративно-правовій науці адміністративно-правові методи є основою характеристики адміністративного права та характеризують підпорядкування керованого об'єкта управляючому суб'єкту, яке можна зобразити схемою «влада — підпорядкування» [214, с.136]. В.Р. Лозинський доводить, що адміністративно-правовий метод — це надана суб'єктам державно-управлінської діяльності нормами адміністративного права можливість, спроможність результативно вирішувати завдання, задачі що стоять перед ними, в межах у рамках визначеної нормативно-правовими актами компетенції [158, с.169].

Таким чином, під методами забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України слід розуміти сукупність законодавчо визначених способів та прийомів, що можуть використовувати митні органи з метою створення умов правового та організаційного характеру, які сприятимуть ефективному та якісному забезпеченню прав та свобод осіб у митній справі. Слід відзначити, що методи забезпечення прав громадян митними органами найбільш доцільно поділити на дві великі групи: 1) загальні методи: метод переконання; метод примусу; метод владних приписів; метод дозволу; метод заборон); та 2) спеціальні методи: метод превенції правопорушень у митній сфері; метод прийняття та розробки управлінських рішень; методу надання допомоги особі, що потрапила у важку життєву ситуацію; кадровий метод.

Перш за все розглянемо загальні методи, серед яких слід вказати переконання. Так, С.Т. Гончарук вказує, що метод переконання — це такий

спосіб цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку учасників управлінських відносин, який проявляється в комплексі роз'яснювальних, рекомендаційних, виховних та заохочувальних заходів, що застосовуються з метою забезпечення правомірності їхньої поведінки, підвищення їхньої правосвідомості та законослухняності, зміцненню дисципліни, соціальної організованості, а також із метою профілактики правопорушень [55, с.82]. Варто навести точку зору Ф.В. Бортняка, який вказує, що метод переконання у діяльності правоохоронних органів використовується під час виконання завдань щодо охорони прав та інтересів громадян. Працівник правоохоронного органу, починаючи застосовувати правові норми чи виконувати рішення у сфері охорони суспільних відносин, повинен пересвідчитись, чи отримана суб'єктом інформація щодо його прав та обов'язків у цих правових відносинах. Тобто персонал державного органу переконує суб'єкта в добровільному виконанні положень законодавства [30, с.13]. Цікавою видається наукова позиція І.І. Карпець, який вказує, що першорядність методу переконання у митних правовідносинах, зокрема між митними (контролюючими) органами та іншими учасниками відповідних правовідносин, зумовлена об'єктивними причинами, і насамперед гуманістичною сутністю суспільства, а також сутністю та ефективністю самого названого методу. Перетворення певних ціннісних орієнтирів (правових, моральних вимог) на особисті переконання людини здійснюється успішніше, якщо зачіпається її емоційна сфера, а не лише розум. Переконання - не просто думка, а емоційно забарвлена, іноді жагуча ідея і внутрішня сила, що спрямовує людську поведінку. Це взаємодія всіх сторін особи, своєрідний сплав розуму, почуттів і волі [99, с.52; 251]. Тож, зміст методу переконання у сфері забезпечення прав громадян митними органами передбачає здійснення останніми впливу на свідомість громадян, з метою підвищення їх правової свідомості та обізнаності, а також виховання в них усвідомлення важливості дотримання норм митного законодавства, що

апріорі, є важливим засобом забезпечення прав осіб у досліджуваній сфері суспільних правовідносин.

Наступний загальний метод, якому ми приділимо увагу, метод примусу. Так, великий тлумачний словник сучасної української мови дає декілька значень поняття «примус»: по-перше, примус трактується як натиск із чийогось боку, примушування; по-друге, примус – це зусилля над собою; по-третє, примус – це зумовлена кимсь або чимось необхідність діяти певним способом, незалежно від бажань [42, с. 940]. Метод примусу застосовується щодо осіб, які допускають протиправну поведінку. Крім того, він використовується і як допоміжний засіб здійснення державного управління, як засіб впливу на об'єкти управління. Примусовий вплив стає необхідним, якщо засоби переконання не дали належного результату. У таких випадках на перший план висувається примусове забезпечення належної поведінки тієї чи іншої особи [113]. С.О. Шатрава доводить, що примус – це метод впливу держави на свідомість і поведінку осіб, що скоюють протиправні вчинки. Правовий примус, продовжує науковець, виявляється, перш за все, у різних формах відповідальності: кримінальній, майновій, дисциплінарній і адміністративній, яку несуть громадяни і посадові особи, що вчинили правопорушення, а також у застосуванні уповноваженими органами управління заходів примусового впливу щодо осіб, які добровільно не виконують вимоги правових норм. З цього випливає, що держава встановлює санкції залежно від того, норми якої галузі права порушуються. Від цього залежить і вид державного примусу [310, с.139-140]. Отже, примус є, безумовно, авторитарним явищем, але водночас необхідним методом для охорони правопорядку, власності, прав та інтересів громадян і організацій, створення нормальних умов для діяльності апарату публічної влади [146, с.65]. А відтак, застосування вказаного методу в контексті забезпечення прав громадян митними органами полягає у тому, щоб: по-перше, за допомогою використання законодавчо визначених засобів примусити особу дотримуватись норм чинного законодавства у митній

галузі; по-друге, забезпечити якісне та ефективне виконання службовцями Державної митної служби України своїх обов'язків, що апріорі має важливе значення з точки зору дотримання прав і свобод інших громадян.

Наступними слід вказати метод дозволу. Дозвіл, пише С.Г. Стеценко, - це право самотійно визначати доцільність учинення певних дій або утримання від їх вчинення. Цей спосіб правового регулювання стає дедалі поширенішим і затребуваним в адміністративному праві України з огляду на розбудову демократичної правової держави, де права, свободи та законні інтереси громадян стають пріоритетними. Ключова ідея дозволу як способу правового регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права полягає в реальній, а не в декларативній можливості для особи повною мірою реалізувати права, передбачені Конституцією та законами України, і, що найголовніше, зробити це на власний розсуд [264, с.114]. Як справедливо вказує С.І. Бугера, метод дозволу слід розуміти в широкому і вузькому плані. В першому випадку він розрахований на необмежений законом час. У другому метод дозволу застосовується для вирішення групи питань, після чого його дія припиняється (планування, держзамовлення сільськогосподарської продукції тощо). Відмітимо, що в умовах побудови правової держави застосування методів переконання і дозволу ізольовано від владних приписів не дасть позитивних результатів [32, с.36].

Ще один загальним метод, якому ми приділимо увагу, - метод приписів. У найбільш загальному розумінні метод припису — це покладення прямого юридичного обов'язку здійснити визначену дію [39, с. 8]. Цей метод характеризується абсолютною визначеністю правових приписів, нерівністю учасників правових відносин, каральним характером фінансово-правових санкцій. Метод владних приписів становить органічну систему, що уособлює цілісність юридичних фактів, з якими пов'язані виникнення, зміна та припинення правовідносин у митній сфері, юридичний статус їхніх суб'єктів, розподіл прав та обов'язків між ними, встановлення санкцій за порушення приписів митних правових норм та порядок їх застосування [265]. Тож, в

рамках представленої проблематики слід констатувати подвійне призначення методу примусу. Так, з одного боку його використання зобов'язує митні органи та їх посадових осіб здійснювати свою діяльність у суворо визначених рамках, що є запорукою дотримання прав інших осіб. З іншого боку, зобов'язуючи інших учасників митних правовідносин діяти виключно в рамках законодавства законодавець таким чином мінімізує ризики вчинення правопорушень в окресленій галузі.

І останній загальний метод забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України є метод заборон. Фактично, встановлення заборон – це покладання на суб'єкта правових відносин прямих обов'язків утримуватись від вчинення в умовах, передбачених нормою, тих чи інших дій або утримуватись від них на свій розсуд [264]. С.Г. Стеценко підкреслює, що ключова ідея заборони як способу правового регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права - оптимізація відповідних сфер суспільного життя за рахунок унеможливлення вчинення певних дій, що потенційно можуть порушити встановлений порядок, під загрозою покарання [264, с. 114]. Таким чином, застосування методу заборон в контексті забезпечення прав громадян мирними органами України передбачає заборону від вчинення певних дій учасниками митних правовідносин, зокрема тих, що можуть негативним чином вплинути на стан забезпечення дотримання та реалізації прав громадян.

Отже, всі вказані вище методи є загальними та використовуються фактично у всіх сферах суспільного життя, і ними весь перелік способів та прийомів не може обмежуватись. А тому далі приділимо увагу спеціальним методам забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України, до яких слід віднести:

- метод превенції правопорушень у митній сфері. На наше переконання даний метод є основним, вирішальним видом діяльності із забезпечення конституційних прав і свобод. Унаслідок застосування профілактичних заходів відбувається зміна об'єктивних соціальних умов і деяких

особистісних, антигромадських характеристик суб'єкта. Тому надважливе значення має індивідуальна профілактична робота з особами, які ведуть антигромадський спосіб життя і раніше здійснювали протиправні діяння в митній сфері. Тут завдання службовців митних органів полягає в тому числі і у тому, щоб керувати процесом правового виховного та профілактичного впливу, розвивати суспільно корисні потреби особи, формувати її правову свідомість [65, с.182]. Можна констатувати, що більшість завдань, які стоять перед митними органами мають превентивний характер.

- метод прийняття та розробки управлінських рішень. Управлінське рішення – це соціальний акт, у якому в логічній формі (текстуальна модель) висловлені впливи управлінських ланок (державних органів, посадових осіб) на суспільну систему (керовані об'єкти), що необхідні для досягнення поставлених цілей, забезпечення інтересів та задоволення відповідних потреб в управлінні [13, с. 78]. Варто погодитись із думкою Є.В. Гармаша, який узагальнюючи низку наукових позицій дійшов до висновку, що на сьогодні можна виділити три взаємопов'язані аспекти управлінського рішення. По-перше, управлінське рішення – це вид діяльності, що проходить в керуючій системі і пов'язаний з підготовкою, знаходженням, вибором і прийняттям певних варіантних дій. В цьому аспекті управлінське рішення – вид роботи в апараті управління, певний етап процесу управління. По-друге, управлінське рішення – це варіант впливу керуючої системи на керовану та формула впливу. В цьому розумінні управлінське рішення є описом передбачуваних дій керуючої системи по відношенню до керованої. По-третє, управлінське рішення – це організаційно-правова діяльність керівника в керованій системі. Приділяючи увагу цьому важливому аспекту, управлінське рішення інколи визначають як акт організаційно-практичної діяльності керівника і апарату управління, який здійснюється по раніше розробленому і свідомо вибраному варіанту. Розуміння управлінського рішення тільки в такому трактуванні розкриває його повний зміст. Для правильного розуміння управлінського рішення необхідно завжди враховувати всі три його аспекти в поєднанні і

взаємозв'язку [50, с.53-54]. А відтак, можна констатувати, що від якості, результативності та ефективності управлінського рішення напряду залежить діяльність митних органів взагалі, та у контексті забезпечення прав громадян зокрема.

- методу надання допомоги особі, що потрапила у важку життєву ситуацію. Наявність вказаного методу пояснюється тим, що діяльність митних органів та їх посадових осіб повинна бути спрямована не тільки на виявлення правопорушень та їх припинення. Важливо, щоб органи ДМС завжди допомагали громадянам створюючи при цьому реальні можливості для реалізації останніми своїх законних прав та інтересів.

- кадровий метод. У загальному розумінні кадри - це штатні кваліфіковані працівники, що пройшли попередню професійну підготовку і мають спеціальні знання, трудові навички або досвід роботи у вибраній сфері діяльності [199, с. 16]. Зміст вказаного методу в рамках забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України полягає у тому, що лише якісно підготовані кадри митних органів можуть належно виконувати свої обов'язки, що апріорі є запорукою ефективної діяльності досліджуваних органів державної влади.

Завершуючи розгляд методів забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України слід відмітити, що жоден із них не може використовуватись відокремлено одне від одного, вони повинні застосовуватись комплексно, і у відповідності до певної ситуації, яка вимагає вирішення.

У підсумку даного підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що незважаючи на чималий перелік форм та методів забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України, які були вказані нами вище, законодавець в жодному випадку не повинен обмежуватись тільки ними. Вважаємо, що і на законодавчому і на доктринальному рівні повинна здійснюватись постійна робота з пошуку нових форм та методів здійснення такої діяльності, що беззаперечно є

запорукою для подальшого покращення якості та ефективності забезпечення прав і свобод громадян у митній сфері. Це пояснюється тим, що форми відображають зовнішній зміст діяльності із забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України, а методи вказують на те, у який спосіб та через використання яких засобів досягається кінцевий результат такої діяльності.

2.4. Правові засади взаємодії митних органів з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян

Незважаючи на те, що органи Державної митної служби України наділені досить широким колом повноважень, спрямованих на забезпечення прав громадян, справедливим буде відзначити, що вказаний центральний орган виконавчої влади не в змозі самотійно виконати всі завдання, які стоять перед ним в окресленій сфері. В цьому контексті особливого значення набуває необхідність налагодження ефективної взаємодії ДМС з іншими правоохоронними органами щодо забезпечення прав і свобод громадян. У найбільш загальному розумінні взаємодія – це форма зв'язку між окремими суб'єктами. У науковій літературі склалась чимала кількість підходів щодо визначення сутності та змісту взаємодії.

Так, на переконання Л.Ф. Ільчова та інших авторів Філософського енциклопедичного словника, «взаємодія» – це перш за все філософська категорія, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого. Взаємодія – це вид безпосереднього чи опосередкованого, зовнішніх або внутрішніх відносини, зв'язків. Властивості об'єкта можуть проявитися і бути пізнані тільки у взаємодії з іншими об'єктами. Поняття взаємодія знаходиться в глибокому зв'язку з поняттям

структури. Взаємодія виступає як інтегруючий фактор, за допомогою якого відбувається об'єднання частин у певний тип цілісності. Взаємодія обумовлює розвиток об'єктів. Саме взаємодія протилежностей, протиріччя, є найглибшим джерелом, основою і кінцевою причиною виникнення, саморуху та розвитку об'єктів [294, с.80]. Узагальнюючи філософські позиції з приводу розуміння терміну «взаємодія» В.М. Олійник виділяє такі основні положення цієї категорії: взаємодія існує лише за наявності двох і більше співіснуючих систем із суміжними функціями; взаємодія має місце тоді коли системи функціонують одночасно; наявність у взаємодіючих елементів схожих властивостей; при взаємодії змінюються якісні характеристики об'єктів взаємодії; здатність кожного об'єкту взаємодії виступати її ініціатором; можливість настання негативних і позитивних наслідків взаємодії; спільність мети, засобів та діяльності відокремлених взаємодіючих об'єктів [190, с.512].

Під взаємодією в соціальній філософії та психології, а також теорії менеджменту, вказує Л.Г. Шморгун, розуміється не лише вплив людей один на одного, а й безпосередня організація їх спільних дій, що дає змогу групі реалізувати спільну для її членів діяльність. Взаємодія людини з людиною в суспільстві — це також взаємодія їх внутрішніх світів: обмін думками, ідеями, образами, вплив на цілі та потреби, дія на оцінки іншого індивіда, його емоційний стан [312]. Взаємодія, продовжує науковець, є систематичним і постійним учиненням дій, спрямованих на те, щоб викликати відповідну реакцію з боку інших людей. Спільне життя і діяльність людей як у суспільстві, так і в організації на відміну від індивідуального має більш жорсткі обмеження будь-яких виявів активності чи пасивності. В процесі реальної взаємодії формуються також адекватні уявлення працівника про себе та інших людей. Взаємодія людей — провідний фактор у регуляції їх самооцінок і поведінки в суспільстві [312].

П.А. Томін аналізуючи низку наукових позицій, визначає взаємодію в різних аспектах, зокрема у вузькому і широкому. Взаємодія у вузькому змісті — це спільна чи погоджена в просторі й часі діяльність двох і більше

суб'єктів з досягнення однієї чи декількох загальних цілей. Під взаємодією в широкому змісті розуміють універсальну систему взаємозалежності явищ і процесів, тобто такий стан взаємодіючих суб'єктів, що характеризується безупинним впливом один на одного і взаємовпливом [282, с.43].

О.М. Порубов відмічає, що під взаємодією слід розуміти співробітництво, яке ґрунтується на спільності мети і організоване таким чином, що дії слідчого і експерта взаємно узгоджуються для досягнення найбільш ефективного результату в здійсненні завдань кримінального судочинства [262, с.23-28].

На думку Т.В. Авер'янової та Р.С. Белкіна, під взаємодією слід вважати однакове (разове) або досить тривале (тривале за часом) об'єднання зусиль, засобів і методів для досягнення завдань виявлення, швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто здійснив злочин, був притягнений до справедливого покарання і жоден невинний не був притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений [142, с.11].

На думку Є.Ю. Бараша, взаємодія (це такий стан взаємозв'язків між суб'єктами спільної діяльності, при якому вони справляють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу правовідносин з метою ефективного виконання як загальних, так і спеціальних завдань щодо забезпечення виконання кримінальних покарань [16, с. 132].

Відмітимо, що взаємодію визначають і як управлінську функцію, яка спрямована на переведення системи від індивідуальної до спільної, узгодженої за місцем, часом і метою діяльності, та як процес обміну інформацією. Управлінський підхід визначає взаємодію як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємодоповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування системи в цілому [208, с.500; 160].

Управлінський підхід дозволяє виявити: а) системні ознаки взаємодії суб'єктів адміністративної діяльності; б) елементи взаємодії суб'єктів адміністративної діяльності; в) засоби підтримання взаємодії суб'єктів адміністративної діяльності; г) форми зв'язків між взаємодіючими

суб'єктами; д) підстави диференціації функцій суб'єктів адміністративної діяльності. Тож, взаємодію з точки зору науки управління означає, що робота повинна являти собою не підбір випадкових, не пов'язаних між собою заходів, а глибоко обмірковану сукупність чітко упорядкованих, пов'язаних між собою заходів, розроблених на підставі врахування умов, своєрідності обстановки та задач [12, с. 186].

Досліджуючи взаємодію у діяльності митних органів, М.А. Кривоніс пропонує розуміти її як один із основних напрямків санкціонованої державою і регламентованої нормами права діяльності митних органів стосовно забезпечення належного виконання чітко визначених мети та завдань, під час реалізації національної митної політики [141, с.18]. Автором також пропонується класифікація взаємодії за участі митних органів на три основні рівні, що утворюють самостійні підсистеми: внутрішньо-системний - між митними органами (центральним органом виконавчої влади у сфері митної справи, спеціалізованими митними органами, митницями та митними постами), митними організаціями, спеціалізованими навчальними закладами та науково дослідною установою митної служби; внутрішньодержавний - з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, експертними установами, а також учасниками зовнішньоекономічної діяльності, уповноваженими економічними операторами та іншими особами, діяльність яких пов'язана із здійсненням зовнішньої торгівлі, та з їх професійними об'єднаннями (асоціаціями); міжнародний - з митними та іншими уповноваженими органами іноземних держав, а також із міжнародними організаціями [141, с.19; 127].

Тож, узагальнюючи наведені вище наукові позиції слід констатувати, що під взаємодією митних органів з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян слід розуміти засновану на нормах чинного законодавства спільну, взаємоузгоджену діяльність відповідних суб'єктів, що спрямована на досягнення єдиної мети, яка полягає у забезпеченні захисту та належної реалізації законних прав та інтересів

громадян. Взаємодія відображає рівень впливу кожного суб'єкта одне на одного, окрім того за її допомогою вбачається можливим поєднати можливості, методи та засоби різних органів державної влади, що дозволяє якісніше та оперативніше вирішити поставлені перед ними завдання у конкретній сфері суспільних відносин.

Питанню взаємодії Державної митної служби України з іншими правоохоронними органами приділяється суттєва увага на законодавчому рівні. Так, відповідно до «Положення про Державну митну службу України» на митні органи покладаються наступні завдання: 1) здійснює разом з іншими органами виконавчої влади відповідно до законодавства контроль за переміщенням через митний кордон України культурних цінностей та бере участь у вирішенні питань щодо їх безоплатної передачі для постійного зберігання в державну частину музейного, бібліотечного та архівного фондів або релігійним організаціям; 2) бере участь у міжнародному співробітництві з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил, у тому числі шляхом: обміну інформацією з митними, правоохоронними органами та іншими органами іноземних держав з питань протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; надання взаємної адміністративної допомоги у запобіганні, виявленні та розслідуванні порушень вимог законодавства з питань державної митної справи на підставі міжнародних угод та обміну інформацією з митними, правоохоронними органами та іншими органами іноземних держав і міжнародних організацій тощо; надіслання запитів до уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих митниками Держмитслужби під час переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України; 3) взаємодіє та здійснює обмін інформацією з державними органами, митними та іншими органами іноземних держав, міжнародними організаціями згідно із законодавством; 4) забезпечує взаємодію інформаційних систем Держмитслужби та ДПС у режимі реального часу в установленому порядку;

5) організовує, координує і контролює діяльність територіальних органів Держмитслужби, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління; організовує їх взаємодію з державними органами та органами місцевого самоврядування; 6) забезпечує взаємодію Держмитслужби із структурними підрозділами Мінфіну, визначеними Міністром фінансів відповідальними за взаємодію з Держмитслужбою; тощо [221].

Виходячи із вказаного вище, вважаємо, що найбільш доцільно у подальшому досліджувати питання взаємодії митних органів з іншими правоохоронними органами у сфері забезпечення прав громадян в залежності від рівня такої співпраці. Так, в першу чергу слід видалити міжнародний рівень взаємодії митних органів України. Сучасне міжнародне співробітництво – це новий загально-цивілізаційний рівень співробітництва, зокрема, у формі міжнародного обміну продуктами матеріального та духовного виробництва на взаємовигідній основі. Йому властиві рівноправ'я, невторчання у справи один одного, повага до державного суверенітету, об'єктивний гуманізм. Залежно від конкретної сфери співробітництва, галузі, у якій воно у даний час і у даних умовах здійснюється, безумовно, перевага віддається якійсь певній «якості» відносин, але пріоритетність однієї якості не означає нехтування іншими [66]. Митне співробітництво було предметом дисертаційного дослідження С.М. Перепьолкіна, який міжнародне митне співробітництво зводив до впорядкування та розвитку різноманітних видів міжнародних митних відносин, присвячених, як правило, питанням: спрощення та гармонізації митних процедур; упровадження сучасних митних інформаційних систем та обміну на їх основі статистичною інформацією; боротьби з митними правопорушеннями; розвитку потенціалу національних митних адміністрацій; гармонізації та уніфікації національних митно-правових систем на основі єдиних міжнародних стандартів; створення митних союзів та ін. [201, с.7; 129]. При цьому міжнародне митне співробітництво, як вважає автор, можна розглядати в таких аспектах: а) як один із типів міжнародних відносин, що виникають і розвиваються між

рівноправними суб'єктами міжнародного права на недискримінаційних засадах; б) як один із принципів міжнародного спілкування у сфері міжнародних митних і пов'язаних з ними відносин (економічних, торговельних тощо) та зміст цих відносин; в) як організаційний процес, що відбувається між державами; г) як діяльність уповноважених державних органів, як правило, митних органів; д) як правовий обов'язок держав незалежно від відмінностей у їх політичних, економічних і соціальних системах; е) як загальносистемний інститут міжнародного митного права [201, с.7; 129]. Яскравим прикладом міжнародної співпраці митних органів можуть бути: Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Ісламської Республіки Іран про взаємну допомогу в митних справах : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2002 № 588; Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Румунії про взаємодопомогу в митних справах від 19.06.2000; Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Грецької Республіки про співробітництво в митних справах від 06.11.2000; Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Ліванської Республіки про співробітництво в митних справах від 08.07.2003; тощо. Підписавши вказані угоди сторони взяли на себе зобов'язання надавати взаємну допомогу, в межах своєї компетенції та відповідно до положень угод, з метою попередження, розслідування та припинення митних порушень.

Окремо в рамках цього питання слід вказати Меморандум про взаєморозуміння між Державною фіскальною службою України, Адміністрацією державної прикордонної служби України та Управлінням з наркотиків та злочинності Організації Об'єднаних Націй, який було підписано 16 січня 2018 року [172]. Мета цього Меморандуму полягає в тому, щоб служити основою співпраці та розуміння й спростити співробітництво між Сторонами для подальшої реалізації їх загальних цілей та мети Проекту. Сторони мають намір виконати завдання Меморандуму шляхом: а) регулярних зустрічей між ДФС, АДПСУ та УНЗ ООН; б)

підготовки та виконання окремих документів, укладених між Сторонами для визначення і здійснення будь-яких наступних проектів, програм і планів дій відповідно до Проекту. Слід відмітити, що Сторони погодили такі пріоритети співробітництва в рамках реалізації цього Меморандуму та Проекту: а) створення підрозділів портового контролю-1 в Одеському морському торговому порту та аеропорту "Бориспіль", а в подальшому - в інших портах за домовленостями Сторін з метою посилення контролю за контейнерами, поліпшення координації, аналізу та обміну інформацією, розподіляючи при цьому людські та технічні ресурси для уникнення дублювання діяльності та підвищення рівня безпеки зовнішньої торгівлі; б) оптимізація превентивних заходів, які вживаються в пунктах пропуску України з належним чином оформленими контейнерами для подальших перевезень, з метою зменшення спроб їх використання для протиправної діяльності, зокрема незаконного обігу наркотиків, контрабанди товарів, ухилення від сплати податків і можливих терористичних актів, таким чином збільшуючи ефективність контролю та діяльності органів розслідування установ(и), залучених(-ої) до виконання цього Меморандуму. Ці сфери та пріоритети співробітництва є частиною мандату і програми діяльності УНЗ ООН та схвалені відповідними органами, включаючи Комісію з контролю наркотиків та Комісію з попередження злочинності та кримінального судочинства. Вони також є пріоритетними для ДФС та АДПСУ. Деякі заходи у зазначених вище сферах вже реалізуються, але потребують додаткової підтримки [172].

Отже узагальнюючи вказане вище можна із впевненістю стверджувати, що міжнародне співробітництво також слід розглядати як один із важливих способів забезпечення прав громадян митними органами. Це пояснюється тим, що: по-перше, здійснюючи відповідну співпрацю митні органи України мають можливість використовувати досвід інших країн, особливо щодо підвищення стандартів захисту прав та свобод громадян; по-друге, створити додаткові гарантії як для діяльності митних органів України та їх посадових осіб взагалі, так і для інших учасників митних правовідносин зокрема; по-

третє, міжнародне співробітництво створює соціально-економічні та політичні умови для розвитку української держави.

Окремої і особливої уваги заслуговує взаємодія ДМС з іншими органами державної влади України. Зокрема слід вказати співпрацю з Державною прикордонною службою України. Відразу ж відзначимо, що більшість нормативно-правових актів, якими регулюється питання взаємодії ДМС та Держприкордонслужби залишились у «спадок» від Державної фіскальної служби, до складу якої донедавна входили митні органи. Так, в першу чергу відзначимо «Порядок взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Державної фіскальної служби України під час виявлення ознак порушень митних правил, а також виявлення майна, яке не має власника або власник якого невідомий», який було затверджено Наказ Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством фінансів України 18 жовтня 2018 року № 849/828 [222]. Відповідно до вказаного порядку службова особа органу (підрозділу) охорони державного кордону в разі виявлення під час здійснення оперативно-службової діяльності поза пунктом пропуску (пунктом контролю) через державний кордон України, поза контрольним пунктом в'їзду-виїзду осіб, у діях яких вбачаються ознаки порушення митних правил: вживає заходів щодо припинення правопорушення; негайно (за першої можливості) інформує відповідний центр управління службою про затримання осіб і предметів правопорушення із зазначенням дати, часу та обставин правопорушення; складає акт про виявлення; забезпечує збереження предметів правопорушення, їх тари й упаковки, наявних слідів на них та вживає заходів щодо унеможливлення доступу до предметів правопорушення сторонніх осіб, непорушення їх розташування, уникає залишення відбитків пальців рук на виявлених товарах та інших предметах, що мають відношення до цього правопорушення; передає предмети правопорушення, наявні супровідні, технічні, реєстраційні документи до них, ключі запалювання транспортного засобу, а також акт про виявлення (з відміткою про передавання) адміністративно-оперативній групі;

у разі виявлення в діях осіб правопорушень, протидію яким віднесено до компетенції Держприкордонслужби, складає стосовно таких осіб протоколи про адміністративне затримання відповідно до статей 260-263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та здійснює оформлення справ про адміністративні правопорушення [222]. З позитивного боку слід також відзначити, що вказаним вище Порядком досить змістовно визначається послідовність дій службовців відповідних органів під час виявлення ознак порушень митних правил, а також виявлення майна, яке не має власника або власник якого невідомий. Крім того, цікавим є те, що даним підзаконним нормативно-правовим актом визначається порядок організація обліку та взаємозв'язки результатів такої взаємодії.

Розглядаючи нормативно-правові акти у даній сфері, окрему увагу слід приділити «Порядку обміну відкритою статистичною та аналітичною інформацією між Державною митною службою України і Адміністрацією Державної прикордонної служби України з питань протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, зброї, боєприпасів та вибухових речовин через державний кордон України», який було затверджено спільним Наказом Державної митної служби України та Адміністрації Державної прикордонної служби України 13.12.2010 №1466/958 [223]. Відповідно до Порядку обмін інформацією здійснюється на міжвідомчому рівні через віртуальний контактний аналітичний центр. Основними формами діяльності аналітичного центру є: щомісячний обмін відкритою статистичною інформацією; проведення спільних аналітичних досліджень. Контактними підрозділами, які входять до складу аналітичного центру, є: від Державної митної служби України - відділ організації боротьби з незаконним переміщенням наркотиків та зброї Департаменту боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил; від Адміністрації Державної прикордонної служби України - управління аналізу, оцінки ризиків та статистики Департаменту охорони державного кордону. Сторони здійснюють обмін статистичною та

аналітичною інформацією, збирання якої належить до компетенції Сторін, а саме: про кількість виявлених під час незаконного переміщення через державний кордон наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, зброї, боєприпасів та вибухових речовин; іншою інформацією, якщо це становитиме спільний інтерес Сторін та сприятиме підвищенню ефективності протидії незаконному переміщенню через державний кордон наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, зброї, боєприпасів та вибухових речовин [223]. Стосовно вказаного вище нормативно-правового акту слід відзначити, що незважаючи на те, що його було розроблено та запроваджено майже десять років тому назад, а Державна митна служба України протягом цього часу була реформована двічі, він не втрачає своєї актуальності, але його має бути адаптовано до сучасних реалій.

Слід вказати, що яскравим проявом взаємодії ДМС з іншими правоохоронними органами є проведення спільної спеціальної операції «Кордон-2019». Як зазначається, захід Держприкордонслужба проводитиме у взаємодії з ДПС, НПУ, ВМС, НГУ, СБУ, ПС ЗСУ, Державіаслужбою, міністерством освіти і науки України, Украерорухом та АТ «Укрзалізницею». Проведення заплановано в 15-ти прикордонних областях (крім району проведення операції Об'єднаних сил) і Києва. Залучатимуться як сили і засоби всіх регіональних управлінь (крім Донецько-Луганського РУ), ОКПП «Київ», резерви голови Державної прикордонної служби України, правоохоронних і взаємодіючих органів України, так і прикордонних відомств суміжних держав (Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, Республіки Молдова, міжнародних організацій (Європейське агентство FRONTEX (з питань управління оперативної співпрацею на зовнішніх кордонах держав-членів Європейського Союзу), Місія Європейського Союзу EUBAM (щодо надання прикордонної допомоги Україні та Молдові) [37].

В ході операції передбачається проведення раптових дій резервів на найбільш активних ділянках кордону та в пунктах пропуску, застосування спільних міжвідомчих мобільних груп на шляхах руху правопорушників та в

пунктах пропуску. Планується проводити повітряний моніторинг прикордонних районів та лінії кордону із застосуванням прикордонної (в тому числі безпілотної) авіації, спільні із представниками взаємодіючих структур перевірки суб'єктів авіаційної діяльності поза межами контрольованих прикордонних районів, поїздів, які рухаються до кордону, місць накопичення контрабандних товарів та вантажів тощо, а також спільні заходи з охорони кордону із колегами суміжних країн, патрулювання морської та річкових ділянок тощо [245].

Зазначимо, що проведення таких операцій, які проходять із залученням силових відомств не тільки нашої держави, а й закордоння, дають значні результати і стають ефективним механізмом зниження рівня протиправної діяльності на державному кордоні. Загалом за підсумками проведеної спільної спеціальної прикордонної операції «Кордон-2018» підрозділами Держприкордонслужби у взаємодії із правоохоронними органами України та прикордонними відомствами суміжних держав було затримано 540 нелегальних мігрантів, 18,4 тисяч осіб - за порушення державного кордону та 4750 осіб - за порушення прикордонного режиму. А під час проведення заходів прикордонного контролю виявлено 265 підроблених та більше 3230 недійсних паспортних документів. Також минулого року під час проведення операції відмовлено в пропуску через державний кордон 11,5 тис. іноземцям, з яких понад 3 тисячі - потенційні нелегальні мігранти [245].

Завершуючи розгляд взаємодії ДМС з Державною прикордонною службою України слід погодитись із точкою зору В.Т. Комзюка, який вказує, що основними формами здійснення такої взаємодії є: 1) взаємне інформування; 2) виявлення та інформування структурних підрозділів митних органів про виявлені факти порушень митних правил, виявлення осіб, які вчинили правопорушення у митній сфері тощо; 3) проведення спільних заходів митних органів та інших державних органів у виявленні та профілактиці правопорушень у митній сфері; 4) спільна участь у здійсненні заходів, спрямованих на недопущення порушення митних правил та

вчиненню митних правопорушень; 5) проведення спільних засідань, семінарів з питань належного забезпечення митної політики; 6) обговорення, розроблення та прийняття спільних правових актів тощо [127].

Що ж стосується взаємодії Державної митної служби України з Національною поліцією, то слід відзначити, що на сьогоднішній день вона виходить на новий рівень. Так, до прикладу, у 2018 році уряд прийняв рішення про реалізацію експериментального проекту щодо створення умов для унеможливлення ухилення від сплати митних платежів. Реалізація експериментального проекту тривала з 21 червня 2018 р. до 31 грудня 2018 р. У межах його реалізації поліцейські цілодобово перебували в зонах митного контролю в пунктах пропуску через державний кордон та в інших місцях митної території України, де органи ДМС здійснюють митні процедури [230]. На нашу думку, вказаний експеримент мав важливе практичне значення, оскільки контрабандні потоки можуть іти через будь-які ділянки кордону. Митники ж працюють лише у пунктах пропуску. Натомість Нацполіція має повноваження проводити заходи з боротьби із контрабандою не лише в пунктах пропуску, а й на всій митній території України.

І останній орган державної влади, з яким на сьогоднішній день необхідною є забезпечення ефективної взаємодії між новоствореними Державною митною та Державною податковою службами України. Слід відзначити, що на сьогодні відсутній єдиний організаційно-правовий механізм взаємодії даних відомств, що беззаперечно є суттєвою прогалиною, яка потребує швидкого вирішення [104].

Завершуючи представлений підрозділ дисертаційного дослідження слід підсумувати, що на сьогоднішній день створення організаційно-правових засад забезпечення ефективної взаємодії органів ДМС з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян має бути одним із пріоритетних напрямків діяльності законодавця та митних органів. Це пояснюється тим, що: по-перше, органи ДМС фактично не в змозі самостійно повною мірою створити всі необхідні організаційні та правові

умови для того, щоб забезпечити права громадян взагалі та у митній сфері зокрема; по-друге, інші органи державної влади також активно використовують співпрацю з ДМС в процесі реалізації власної правоохоронної функції; по-третє, саме під час взаємодії кожен із органів державної влади може використати наявні у них специфічні інструменти, які дають змогу захистити та забезпечити належну реалізацію прав громадян взагалі, та у митній сфері зокрема. Слід наголосити, що у зв'язку із повним реформуванням митних органів, нагальною є необхідність розробки нових підзаконних нормативно-правових актів, які б регулювали порядок взаємодії ДМС з Державною податковою службою та Державною прикордонною службою України.

Висновки до Розділу 2

Визначено, що правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів – це група офіційних юридичних документів, законів та підзаконних актів, нормами яких регулюються правовідносини пов'язані із забезпечення прав громадян в роботі Державної митної служби України. Обстоюється позиція, відповідно до якої норми адміністративного права займають домінуюче положення в системі вказаних правових засад через те, що останніми регулюється специфіка функціонування Державної митної служби України, встановлюються її права та повноваження, компетенція, особливості внутрішньо-структурної організації служби, а також питання використання відповідного інструментарію державно-владного впливу в сфері здійснення митної справи та забезпечення прав громадян у митних відносинах.

Наголошено, що в міжнародних нормативно-правових актах закріплюються основоположні права і свободи людини та громадянина, а також обов'язок держави щодо їх забезпечення та захисту. Ці документи

являють собою ключові джерела діяльності як держави в цілому, так і усіх органів влади, зокрема, митних в сфері забезпечення прав людини. Крім того, важливим аспектом представлених міжнародних актів є те, що вони виступають юридичною основою для національного законодавства. Так, більшість передбачених на міжнародному рівні прав і свобод людини і громадянина, а також вимоги щодо належного рівня їх забезпечення враховано у Конституції України.

Доведено, що принципи забезпечення прав громадян митними органами України – це об'єктивні, вихідні, закономірні положення, керівні ідеї правової діяльності Державної митної служби України в сфері забезпечення, дотримання, реалізації та захисту прав громадянина та людини в рамках здійснення митної справи. До цих принципів віднесено: принцип верховенства права; принцип законності; принцип рівності та недискримінації; принцип гуманізму; принцип взаємодії; принцип гласності та прозорості.

Констатовано, що під формою забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України слід розуміти зовнішній вираз діяльності відповідного центрального органу виконавчої влади, який проявляється у вчиненні дій різноманітного характеру, які спрямовані на те, щоб створити організаційні та правові умови для забезпечення та реалізації прав та свобод громадян у митній сфері. До відповідних форм віднесено: нормотворчу, правозастосовну, виховну, правоохоронну, правозахисну та організаційну форми. Відзначено, що форми нерозривно пов'язані із методами здійснення відповідної діяльності, адже фактично, саме методи вказують на те, за допомогою яких засобів та у який спосіб здійснюється відповідна діяльність.

З'ясовано, що під методами забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України слід розуміти сукупність законодавчо визначених способів та прийомів, які можуть використовувати митні органи з метою створення умов правового та організаційного характеру, які сприятимуть ефективному та якісному забезпеченню прав та свобод осіб у

митній справі. Відзначено, що методи забезпечення прав громадян митними органами найбільш доцільно поділити на дві великі групи: 1) загальні методи: метод переконання; метод примусу; метод владних приписів; метод дозволу; метод заборон; та 2) спеціальні методи: метод превенції правопорушень у митній сфері; метод прийняття та розробки управлінських рішень; методу надання допомоги особі, що потрапила у важку життєву ситуацію; кадровий метод.

Наголошено, що і на законодавчому і на доктринальному рівні повинна проводитись постійна робота з пошуку нових форм та методів здійснення такої діяльності, що беззаперечно є запорукою для подальшого покращення якості та ефективності забезпечення прав і свобод громадян у митній сфері. Адже форми відображають зовнішній зміст діяльності із забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України, а методи вказують на те, у який спосіб та через використання яких засобів досягається кінцевий результат такої діяльності.

Констатовано, що під взаємодією митних органів з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян слід розуміти засновану на нормах чинного законодавства спільну, взаємоузгоджену діяльність відповідних суб'єктів, яка спрямована на досягнення єдиної мети, яка полягає у забезпеченні захисту та належної реалізації законних прав та інтересів громадян. Взаємодія відображає рівень впливу кожного суб'єкта одне на одного, окрім того за її допомогою вбачається можливим поєднати можливості, методи та засоби різних органів державної влади, що дозволяє якісніше та оперативніше вирішити поставлені перед ними завдання у конкретній сфері суспільних відносин.

Підкреслено, що міжнародне співробітництво слід розглядати як один із важливих способів забезпечення прав громадян митними органами. Це пояснюється тим, що: по-перше, здійснюючи відповідну співпрацю митні органи України мають можливість використовувати досвід інших країн, особливо щодо підвищення стандартів захисту прав та свобод громадян; по-

друге, створити додаткові гарантії як для діяльності митних органів України та їх посадових осіб взагалі, так і для інших учасників митних правовідносин зокрема; по-третє, міжнародне співробітництво створює соціально-економічні та політичні умови для розвитку української держави.

З'ясовано, що на сьогоднішній день створення організаційно-правових засад забезпечення ефективної взаємодії органів ДМС з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян має бути одним із пріоритетних напрямків діяльності законодавця та митних органів. Це пояснюється тим, що: по-перше, органи ДМС фактично не в змозі самостійно повною мірою створити всі необхідні організаційні та правові умови для того, щоб забезпечити права громадян взагалі та у митній сфері зокрема; по-друге, інші органи державної влади також активно використовують співпрацю з ДМС в процесі реалізації власної правоохоронної функції; по-третє, саме під час взаємодії кожен із органів державної влади може використати наявні у них специфічні інструменти, які дають змогу захистити та забезпечити належну реалізацію прав громадян взагалі, та у митній сфері зокрема. Наголошено, що у зв'язку із повним реформуванням митних органів, нагальною є необхідність розробки нових підзаконних нормативно-правових актів, які б регулювали порядок взаємодії ДМС з Державною податковою службою та Державною прикордонною службою України.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН В ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ

3.1 Зарубіжний досвід забезпечення прав громадян митними органами та можливості його використання в Україні

На сьогоднішній день в Україні відбувається масштабна реформа митних та податкових органів, що вимагає від законодавця пошуку нових напрямків розвитку адміністративного законодавства, яке визначає правові засади діяльності новоствореної ДМС, в тому числі і у напрямку забезпечення прав громадян. В цьому контексті, особливої уваги, на нашу думку, заслуговує досвід провідних країн Європи та Світу. Це пояснюється тим, що зарубіжний досвід сприяє розширенню наших уявлень про досліджувані правові явища; допомагає поглянути на ту або іншу проблему під іншим кутом зору; зіставити власні здобутки зі здобутками зарубіжних колег; не марнувати час на розв'язання проблем, які вже знайшли вирішення на сторінках закордонних видань. Та й, власне, надзвичайна наукова актуальність та практична корисність будь-яких порівняльно-правових досліджень безсумнівні [173, с. 55].

Варто відзначити, що суттєвий вплив на розвиток та становлення митного законодавства в Європі взагалі та Україні зокрема здійснив Митний Кодекс ЄС. В ньому вперше були визначені базові поняття та терміни в сфері митного права. Зокрема, стаття 4 Кодексу містить дефініції 24 термінів, які регулярно використовуються у митній практиці Європейського Союзу. Кодекс об'єднав біля 75 регламентів, які були прийняті з 1968 року по 1992 рік. Даний Кодекс враховує, що принципи спільного ринку звільняють держави-члени від митного контролю. Також Митний кодекс

використовується по відношенню до третіх країн. Метою Кодексу є систематизація загальних правил та процедур митного контролю. Кодекс складається з трьох розділів, 9 частин та 257 статей. Так, перший розділ включає 1-3 частини. Вони містять положення щодо переміщення товарів через кордони Митного союзу, зокрема, в цих частинах визначено митну територію ЄС, митний тариф, митну вартість, правила походження товарів. Другий розділ є основою Кодексу. У ньому визначено правила дій митних режимів, процедури знищення товарів тощо. Цей розділ вміщує правила використання митних процедур та регулює процедури надходження товарів у вільний обіг. Останній третій розділ включає з 5 по 9 частини, що пов'язані з питаннями митного боргу, а також порядком подання апеляції на дії митних органів. Межі використання Митного кодексу Європейського Союзу визначаються такими положеннями: Кодекс використовується тільки на території Європейського Союзу та діє тільки для митного регулювання торгівлі Євросоюзу з третіми країнами [240; 145].

Однак, незважаючи на всю важливість Митного Кодексу ЄС, слід відзначити, що він не враховує питань організації митної служби, залишаючи їх на розсуд національного законодавства, оскільки інституційна організація митної справи, як і організація будь-якої виконавчої діяльності, регулюється нормами адміністративного права. Так само механізм митної справи – система, структура, проходження служби та інші аспекти її організації регламентуються нормами національного адміністративного права [249, с. 187]. А відтак, і специфіка організації діяльності митних органів кожної окремої держави залежала від особливостей державного устрою, а також соціально-економічної та політичної ситуації в країні.

В першу чергу в рамках представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід приділити увагу досвіду Великобританії. Служба доходів і митниці її Величності (Her Majesty's Revenue & Customs, далі HMRC) є органом державної влади «без міністерського портфеля», що був створений Актом парламенту в 2005 році як новий орган, який замінив Службу

внутрішніх доходів і Митно-акцизну службу. Казначейство (Міністерство фінансів) спрямовує і розробляє стратегію податкової політики, HMRC відповідає за її реалізацію. Основні завдання HMRC: забезпечення надходження коштів до бюджету; сприяння законній міжнародній торгівлі, захист фіскальної, економічної, соціальної та фізичної безпеки Великої Британії; орієнтування податкової системи в найбільш простий, орієнтований на клієнта й ефективний спосіб стягнення податків; адміністрування соціальних виплат; тощо. У структурі HMRC серед 72 департаментів власне «митних» лише 25: Митний департамент; Департамент трансформації митниці [247, с.7].

Протягом останніх трьох років Служба доходів і митниці її Величності (HMRC) отримала додаткові повноваження, які викликали значні коментарі та дебати. Ці повноваження дозволили HMRC домагатися сплати податку, що оскаржується платниками податків до надання офіційного дозволу («Повідомлення про передоплату» або «APN»), а також вимагати від платників податків слідувати судовим рішенням, адже у такому випадку вони ризикують отримати серйозні штрафи. Велика частина коментарів щодо цих повноважень стосувалася ефективності гарантій для платників податків. Подальші заходи по розширенню повноважень HMRC були викладені в Законі про фінанси 2017 року, що викликало аналогічні побоювання щодо доступності гарантій для платників податків. Проте, були запропоновані додаткові заходи для Закону про фінанси 2018 року. У цьому документі розглядаються доступні гарантії і ступінь їх адекватності з урахуванням розширених повноважень, наданих парламенту. HMRC. Також розглядаються наслідки цих заходів для відносин між HMRC і платниками податків [325].

Далі приділимо увагу досвіду Франції. Історія становлення та розвитку митних органів Французької Республіки сягає давніх часів, однак свого сучасного вигляду вона набула після 1945 року. Нині, захист національної економіки і забезпечення безпеки громадян залишаються пріоритетними

завданнями митників. Ці місії залишаються основними в післявоєнний період, оскільки митниціам доводиться постійно пристосовуватися до умов, які висуваються сучасною соціально-економічною та політичною ситуацією в усьому світі. Митниця Франції повинна забезпечувати якість імпортованих товарів і боротися зі зростаючим розвитком шахрайства та кримінального або терористичного обороту, які отримують вигоду від зростання міжнародної торгівлі і нових форм торгівлі (електронної комерції), щоб приховати свою незаконну діяльність. Митниця також повинна підтримувати економіку в умовах зростаючої міжнародної конкуренції [324]. А відтак, в умовах сьогодення нинішня роль митниці Франції зростає в двох конкретних областях: захист національного простору (боротьба з торгівлею людьми, злочинними і терористичними організаціями, захист прав споживачів і навколишнього середовища); підтримка розвитку французьких компаній на міжнародному рівні.

Наступна Європейська держава, досвіду якої варто приділити увагу, - Федеративна Республіка Німеччина. Відповідно до європейської практики організації систем управління митними службами управління митною справою в Німеччині входить до компетенції Генерального директорату III Федерального міністерства фінансів. Федеральні фінансові дирекції, що безпосередньо підпорядковані Федеральному міністерству фінансів, відповідальні за впровадження стратегічних директив, розроблених міністерством; вони підтримують виконання головними митницями своїх безпосередніх повноважень. Головні митниці підпорядковані федеральним фінансовим дирекціям та належать до органів виконавчої влади нижчої ланки. У результаті проведеної реформи інституційну спроможність головних митниць була зміцнена завдяки концентрації оперативних завдань на рівні митниць. Таким чином, головним митницям делеговано відповідальність виключно за процеси і кінцевий результат. Окреме місце в системі митних адміністрацій Німеччини належить Федеральному

управлінню монополією на спирто-горілчані вироби та Митному криміналістичному управлінню [304, с.410; 307].

Основні тенденції модернізації Федеральної митної адміністрації Німеччини у сфері кадрової політики полягають в оптимізації кількісного складу кадрового потенціалу митних органів, підвищенні ефективності розподілу функціонального навантаження на різні групи служби, а також у встановленні прозорих, довготривалих та стабільних соціальних відносин зі співробітниками [307]. Потрібно враховувати той факт, що у Німеччині функціонує закрыта (кар'єрна) модель державної служби. Відповідно до Концепції модернізації Федеральної митної адміністрації Німеччини, співробітники митних адміністрацій за характером виконуваних обов'язків поділяються на чиновників, службовців та робітників. Окрім того, за рівнем компетентності та обсягом обов'язків чиновники можуть належати до групи нижчого, середнього, підвищеного та вищого рангів [134; 128, с.112]. Перелік вимог, яким мають відповідати претенденти на посади у митні адміністрації, розмежовується залежно від рівня митної адміністрації. Кандидат для проходження відбіркового конкурсу заповнює електронну анкету на сайті Федеральної митної адміністрації Німеччини та надсилає свою заявку поштою до Федеральної фінансової дирекції. Загальні вимоги до кандидатів на цьому етапі такі: німецьке громадянство (або громадянство ЄС), вік до 40 років, атестат та/або диплом, що засвідчують рівень здобутої освіти, медична довідка про відповідність медико-фізичним показникам (наприклад, мінімальний зріст 165 см). Кандидатів, анкети яких пройшли попередній відбір, запрошують до участі в наступному етапі конкурсу [134; 128, с.112]. Тож, позитивним досвідом діяльності митних органів Німеччини, який можна використати в Україні, є підготовка кадрів, адже беззаперечним є той факт, що саме від того, наскільки професійно підготовленими є службовці відповідних органів, наряду залежить якість та результативність реалізації ними своїх прав та обов'язків, що апріорі є ефективним засобом забезпечення прав громадян у досліджуваній сфері суспільних відносин.

Окремої уваги, окрім провідних держав Європи заслуговує досвід Сполучених Штатів Америки. Протягом майже 125 років Митна служба США була первинним джерелом доходів для держави, вона сприяла національному розвитку та розвивала інфраструктуру, до якої входили території Луїзіани, Орегона, Флориди та Аляски; фінансувала поєднання національної дороги і трансконтинентальної залізниці, а також будівництво багатьох маяків у США; створення Військової та Морської академій тощо. Після Громадянської війни в США деякі штати почали вводити власні імміграційні закони, що спонукало Верховний суд США визнати імміграційні питання такими, що мають федеральну відповідальність. Закон про імміграцію 1891 р. засновував Управління імміграції та питань прийняття громадянства в межах міністерства фінансів США. Це управління відповідало за надання дозволів, відмов та обробку інформації щодо всіх іммігрантів, які шукали можливості в'їзду в США, а також за впровадження національної імміграційної політики. «Імміграційні інспектори», як вони тоді називались, розташовувались у портах в'їзду США та збирали інформацію про пасажирів, що прибували. З кожного іммігранта стягувався «подушний податок» у розмірі 50 центів [305].

Функціональна структура митної служби США визначається сукупністю різних видів та напрямів діяльності, що обумовлені стратегічними цілями та основними завданнями митної служби США, а також сукупністю функцій його ланок та функціональних обов'язків її працівників. Функції та структура є двома нерозривно взаємопов'язаними та взаємообумовленими сторонами єдиного цілого – організації системи управління, які, відповідно, є змістом і формою процесу управління. Функціональна структура органів Бюро з митних питань та охорони кордонів США визначається і формується відповідно до напрямів митної політики США та нормативно закріплюється в різних нормативно-правових актах [271, с.15]. Слід зауважити, що на сьогодні до функцій митної служби США слід віднести: визначення величини митних платежів, обкладання

митом. збір митних платежів, визначених законодавством: митний контроль за імпортом і експортом; нагляд за державними кордонами; контроль за транспортними засобами. контейнерами для перевезення товарів: пасажирський контроль: контроль багажу, профілактика правопорушень і розслідування, застосування законів і актів з митних послуг; адміністративне врегулювання порушень митних правил, апеляційних скарг: підготовка проектів митного законодавства; участь у діяльності міжнародних митних організацій [306, с. 3; 298]. Структурно служба складається з п'яти підрозділів: митниця (Field operations), яка здійснює функції митного та паспортного контролю у пунктах пропуску й зонах митного контролю: прикордонний патруль (Border patrol), який виконує свої функції поза пунктами пропуску; підрозділи повітряно-морських сил (Air and marine operations); а також підрозділи розслідувань (Operations support); торгівлі (Trade) та служба забезпечення (enterprise service) - аналог нашого організаційно-розпорядчого підрозділу [306, с. 3; 298].

З аналізу змісту і структури програми модернізації митної служби США. організації її розробки і реалізації, Б.Ю. Химан робить висновки щодо можливості імплементації прогресивного досвіду за модернізації митної служби України, яка розпочалась минулого року: 1. цільова спрямованість програми має яскраво виражений інституціональний характер за всіма основними напрямками модернізації; 2. реалізація програми дозволяє митній службі вирішувати політичні, економічні, правоохоронні та інші завдання. що постали перед нею. на якісно більш високому рівні, забезпечити більш повне задоволення інтересів і потреб суспільства та держави; 3. розвиток комунікаційних зв'язків і відносин з державними і громадськими організаціями, діловими колами всередині країни, а також на міжнародному рівні забезпечують зміцнення і розширення соціальної бази для її життєдіяльності та подальшого розвитку, роблять митну службу більш відкритою для співробітництва; підвищують статус, значення, роль і авторитет у країні й серед закордонних партнерів по ЗЕД [306, с.3; 298].

Окрім країн Європи та США, слід звернути увагу на одну із найуспішніших посткомуністичних держав Європи – Польську Республіку. Після вступу Польщі до ЄС (1 травня 2004 р.) митна політика була передана на рівень наднаціональної компетенції, а відповідно, зник її національний характер, і було створено реформовану державну митну систему [67, с.74]. Основна функція митної служби Польщі - фіскальна. Загалом митна служба Польщі здійснює регулювання у сфері: заходів державної митної політики щодо регулювання цілей і обсягів міжнародної торгівлі (моніторинг виконання митних квот тощо); дотримання національних та міжнародних митних правил щодо заборони обмежень у міжнародній торгівлі, підписаних Польщею двосторонніх і багатосторонніх угод з питань митної справи; контролю за іноземною валютою. Слід зауважити, що польська митна служба приносить близько 41% доходів до місцевих бюджетів. Це доходи від збирання акцизу з імпорتنих та внутрішніх товарів, імпортного мита. До бюджету ЄС перераховується 75% імпорتنих податків [67, с.81]. Слід відмітити, що митні органи Польщі в процесі їх реформування отримали право організовувати й реалізувати оперативно-пошукову діяльність, пов'язану з: отриманням, нагромадженням, обробкою і перевіркою інформації, що стосується зовнішньоторговельного товарообігу; можливістю секретного спостереження; використанням допомоги осіб, не задіяних у митній службі, а також правом на застосування засобів безпосереднього примусу у формі застосування фізичної сили та індивідуальних технічних і хімічних засобів або засобів, призначених для обеззброєння та конвоювання осіб. На сьогодні Польська митна адміністрація здійснює значні інвестиції в інформаційну інфраструктуру, приводячи свою діяльність до стандартів ЄС. Польська інформаційна система належить до найсучасніших в Європі й забезпечує всі необхідні технічні можливості для електронного митного оформлення. Інформаційне середовище митної служби потребує постійного розвитку інструментів, інформаційних технологій і техніки для виконання її завдань [67, с.83-84].

Не можна не вказати, що Польська митниця у перспективі передбачає стандартизацію і гармонізацію митних процедур, щоб зробити свій кордон фільтруючим, але однозначно й відкритим. З удосконаленням електронної бази на переходах будуть перевірятися 5–10 % вантажів. Співпраця дасть змогу уникнути подвійного контролю. Поліпшення інфраструктури уможливить створити додаткові смуги для транзитного та порожнього транспорту. Але, як вважають польські митники, все це буде можливим лише за умов двосторонньої співпраці і міжнародного інвестування. Забезпечення митних інтересів саме й дозволить сформувати баланс інтересів держави та бізнесу у світі європейського вектору інтеграції України. Для цього доцільно використовувати концепцію задоволеного інтересу, яка містить цілі митної політики, стратегії розвитку митної справи, алгоритми митних процедур, стимули та обмеження суб'єктів митних інтересів [75, с.20].

Окремої уваги заслуговує досвід посткомуністичних держав, зокрема країн Балтії (Литви, Латвії, Естонії), які вже протягом багатьох років тісно співпрацюють одне з одним. Так, у 2019 році Голови митниць цих держав погодилися співпрацювати в області митного контролю, вивчаючи можливості більш широкого використання автоматичного розпізнавання номерів для здійснення митного контролю, а також обмінюючись досвідом і наявною в них інформацією про сучасні тенденції в сфері митних правопорушень. Митні адміністрації країн Балтії також мають намір спільно вирішувати питання, які становлять спільний інтерес для держав-членів Європейського Союзу, шляхом узгодження спільної позиції між національними представниками до радою європейських експертів. Оперативний обмін інформацією та вироблення спільних позицій також є узгодженими напрямками дій з питань співпраці з Росією. Щоб полегшити співпрацю між митними експертами у відповідних областях, в найближчому майбутньому планується визначити в кожній країні найбільш важливі області діяльності, що вимагають обміну досвідом з колегами з країн Балтії.

Рекомендації, підготовлені учасниками робочих візитів, будуть сприяти передачі передового досвіду митним органам.

Так, розглядаючи досвід країн Балтії перш за все слід приділити увагу Литві. Ключовим суб'єктом в митній сфері цієї країни є Митний департамент при Міністерстві фінансів Литовської Республіки. Завданнями Митного департаменту є організація, координація і контроль заходів, спрямованих на захист фінансових інтересів, ринку, суспільства і навколишнього середовища Європейського Союзу і Литовської Республіки від недобросовісної і незаконної міжнародної торгівлі, сприяння законному бізнесу, сприяння торгівлі, забезпечення безпеки і захисту Європейського Союзу та його громадян, підтримання належного балансу між митним контролем та сприяння законній торгівлі [211]. Відповідно до Положення про Митний департаменті при Міністерстві фінансів Литовської Республіки, на даний орган державної влади покладається чимала кількість функцій різного характеру, серед яких в рамках нашого дослідження слід вказати: розглядати заяви і скарги окремих осіб щодо рішень, прийнятих або не прийнятих митними органами, дій або бездіяльності співробітників митниці, державних службовців і службовців, вжиття заходів щодо усунення недоліків і порушень закону або звинувачення посадових осіб, і карати працівників, які працюють за трудовими договорами; в межах своєї компетенції надавати адміністративні послуги фізичним особам; давати роз'яснення митним органам з питань застосування митного законодавства; за погодженням з Міністерством фінансів надати загальні роз'яснення митного та іншого податкового законодавства, регульованого митницею; організовує і координує управління ризиками порушення митного законодавства та інших порушень, пов'язаних з перевезенням, зберіганням і споживанням товарів під митним контролем; організовувати та здійснювати профілактику, виявлення і розслідування порушень митного законодавства; здійснювати кримінальну розвідку для виявлення фактів, пов'язаних зі злочинами на митниці, і організовує діяльність митних органів, що здійснюють кримінальну розвідку

в цій області; займатися внутрішніми митними процедурами, управлінням персоналом, професійним навчанням, професійним розвитком, економічними та адміністративними питаннями; тощо [211].

Наступна балтійська держава, якій ми приділимо увагу в рамках нашого дослідження, - Латвійська Республіка. В останні роки Латвія успішно розвивала свою економіку відповідно до принципів вільного ринку. Латвія грає важливу роль в транзитних перевезеннях вантажів в Балтійському регіоні і є воротами між Заходом і Сходом. Розвиток ефективної транспортної інфраструктури і торгівлі істотно впливає на ділову активність. Це, в свою чергу, сприяє залученню іноземних інвестицій, економічного зростання та зростання державних доходів [167].

Аналіз нормативно-правових актів Латвійської Республіки свідчать, що Служба державних доходів Латвії є установою державного управління, яке забезпечує збір державних податків, зборів та інших обов'язкових платежів, встановлених державою на території Латвійської Республіки і на митному кордоні. Крім того, митні органи контролюють ліцензії та дозволи, видані більш ніж 20 різними державним установам в зв'язку з переміщенням товарів через кордон Латвійської Республіки. Митниця Латвії, яка завдяки своїй роботі забезпечує 60% доходів основного бюджету центрального уряду і управляє більш ніж 2 мільйонами операцій з митними вантажами в рік, виконує безліч інших функцій, крім фіскальних. Основними завданнями митної служби є: збір митних зборів; захист національного економічного суверенітету та внутрішнього ринку; громадський захист шляхом контролю за переміщенням умовно заборонених товарів через кордон Латвійської Республіки; забезпечення переміщення товарів через кордон Латвійської Республіки і стягування митних зборів для сприяння розвитку зовнішньої торгівлі та транзиту; виконання міжнародних зобов'язань з митних питань і співпраця з іноземними митними адміністраціями у виявленні та попередженні порушень митного законодавства [167].

В рамках нашого дослідження слід вказати, що в Латвії використовують спрощені митні процедури. Мета спрощення митних процедур і спрощених декларацій полягає в тому, щоб полегшити роботу як митних, так і економічних операторів, полегшити торгівлю, спростити митні формальності, скоротити кількість документів, час і вартість декларацій, декларації за допомогою комерційних документів і заміна паперових документів електронними документами. Спрощення митних процедур охоплює формальності і процедури перетину кордонів, процедури застосування митних процедур та декларування товарів, організацію та функціонування прикордонних інспекційних постів і внутрішніх митних постів, а також контроль транспортних засобів. Одним з найбільш ефективних способів спрощення митних процедур є спрощене декларування. Це вводиться шляхом скорочення формальностей для загальної процедури декларування [167].

Що ж стосується Естонії, то в цій країні ключовим митним органом є Митний Департамент, який займається забезпеченням надходження доходів державного бюджету в частині державних податків і митних зборів, захистом суспільства і законної господарської діяльності, втіленням у життя податкового і митного розпорядку, що керується державної податковою і митною політикою, перевіркою виконання податкових законів, митних правил та інших правових актів, видачі дозволів на організацію азартних ігор і лотерей, законності діяльності в якості установи з нагляду за азартними іграми і проведення лотерей на передбачених в законі підставах і межах, а також обслуговуванням осіб при виконанні податкового обов'язку та митних формальностей [270].

Ще одна посткомуністична країна, якій ми приділимо увагу в рамках нашого дослідження, - Грузія. Митна служба Грузії зазнала масштабних змін після приходу до влади Михайла Саакашвілі і команди реформаторів у 2003 році. Реформа митної служби почалася з Податкового кодексу, який і є основою функціонування даного відомства. Податковий кодекс скоротився

майже вдвічі, було анульовано ліцензії та різні квоти. Таким чином, сучасна грузинська митниця стала однією з найбільш відкритих, ліберальних, гнучких, але в той же час строгих в плані боротьби з корупцією серед співробітників відомств. Грузинська митниця навіть отримала світове визнання. У червні 2017 року Тбілісі вперше пройшла конференція Всесвітньої митної організації під назвою «Сила даних», на якій обговорили останні досягнення в сфері ІТ-технологій і питання їх застосування в роботі митниці [90].

Вадливим досягненням Грузії в контексті захисту прав свобод громадян, на нашу думку, є викорінення корупції в органах державної влади взагалі, та у митній сфері зокрема. Була проведена кардинальна реструктуризація органів влади. Кількість міністерств і відомств було значно зменшено (з 18 міністерств залишилось 14), апарат державних службовців скорочено майже на 50%, заробітна плата осіб, які працюють у державному секторі, збільшилася приблизно в 15 разів, що дало змогу залучити професіоналів на державну службу тощо, тобто відбулося покращення методів роботи держапарату. 95% громадян Грузії, опитаних Міжнародним республіканським інститутом у лютому 2007 р., повідомили, що вони не давали хабарів для одержання послуг від співробітників державних служб протягом останніх 12 місяців. Виправдана практика Грузії свідчить проте, що чим меншим є контакт громадянина з державним службовцем (наприклад, чим менше місць, де можна вимагати гроші у громадянина або ситуацій, що громадянин мусить брати довідку чи дозвіл в обмін на винагороду), тим менше фактів корупції. Відтак правоохоронні органи отримують можливість зосередитися на невеликій кількості можливих правопорушень [242]. Такі досягнення у сфері протидії корупції, беззаперечно, слід вважати одним із найважливіших здобутків Грузії, та однією із ключових гарантій забезпечення прав та свобод громадян.

Слід також відмітити, що в Грузії максимально спрощено митні процедури й формальності. Так, за даними «Enterprise Surveys», Грузія

перебуває на першому місці серед країн Східної Європи та Центральної Азії за часом, який затрачається на вирішення й узгодження спірних питань з регулюючими державними органами. У цій країні діє система автоматичної обробки декларацій «ASYCUDA», згідно з якою передбачаються такі режими пропуску вантажів: «червоний коридор» (фізичний контроль); «жовтий коридор» (документальний контроль); «зелений коридор» (пропуск без контролю); «синій коридор» (пропуск без контролю - передбачається пост-аудит) [67, с.94].

Завершуючи представлений підрозділ дисертаційного дослідження, слід узагальнити, що на відміну від більшості провідних держав світу де спостерігається тенденція до об'єднання митних та податкових органів, Україна пішла дещо іншим шляхом, розділивши вказані відомства. На наше переконання, такий крок був вірним, адже це дозволяє кожному відомству зосередити свої зусилля на вузькій сфері, що сприятиме підвищенню рівня законності та правопорядку у державі взагалі, та у митній сфері зокрема [103].

Втім, зазначене не виключає можливості використання позитивного досвіду провідних країн Європи у цій сфері, до якого слід віднести:

- слід змінити повноваження органів ДМС зокрема в частині підвищення якості та ефективності надання адміністративних послуг останніми;
- на законодавчому рівні необхідно закріпити положення про те, що однією із ключових функцій органів Державної митної служби України є безпосередньо захист громадян України. А після повноцінного вступу нашої держави до ЄС, доповнити це положення, фразою: «...а також забезпечення безпеки і захисту інтересів Європейського Союзу та його громадян».
- необхідним є дотримання балансу між митним контролем і сприянням законній торгівлі;
- удосконалення заходів із протидії корупції в митних органах української держави;

- важливо значно спростити, а також гармонізувати та стандартизувати існуючі на сьогодні митні процедури в Україні;

- необхідно переглянути кадрову політику органів Державної митної служби України, зокрема необхідно висувати більш жорсткі вимоги до кандидатів на відповідну посаду, зокрема щодо їх професійної та психологічної підготовки.

Запровадження вказаних вище змін, на нашу думку, дозволить створити якісні організаційно-правові умови для забезпечення та подальшої реалізації законних прав та інтересів громадян органами Державної митної служби України.

3.2. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів

На сьогоднішній день вже ні в кого не викликає сумніву, що органи Державної митної служби України є важливим суб'єктом забезпечення прав та свобод громадян взагалі та у митній сфері зокрема. Втім, безсумнівним є той факт, що рівень захисту прав громадян напряду залежить від того, наскільки якісними є законодавство, яке регулює діяльність відповідного органу. В рамках окресленої в дисертаційному дослідженні проблематики мова йде саме про адміністративне законодавство. Взагалі, законодавство у науковій літературі прийнято розуміти як сукупність нормативно-правових актів, за допомогою яких регулюється та чи інша сфера суспільних відносин, та які є джерелом певної галузі права. Що ж стосується адміністративного законодавства, то в науковій літературі існує чимала кількість підходів щодо його тлумачення.

Так, В.Б. Авер'янов тлумачить адміністративне законодавство як систему нормативно-правових актів, у яких міститься найбільш загальні й

важливі адміністративно-правові норми. Тому воно охоплює не всі нормативно-правові акти, а лише відповідні акти Верховної Ради, Президента України і Кабінету Міністрів України, тобто ті правові акти, дія яких поширюється на всю територію країни. Є вагомі підстави додати до цього переліку також нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (тобто так зване відомче законодавство), але лише в тих випадках, коли вони визначають права і обов'язки громадян і підлягають реєстрації у встановленому законом порядку [2, с.147]. Науковець узагальнює, що адміністративному законодавству належить чільне місце у правовій системі. Щодо чинного адміністративного законодавства слід відзначити: досі діє певна частина нормативно-правових актів, які прийняті ще за радянських часів; потребує приведення у відповідність до Конституції України той масив нормативно-правових актів, який прийнято у перші роки незалежності України; останнім часом розвиваються принципово нові державно-управлінські явища, які потребують нормативного закріплення (інститути адміністративно-правових режимів, державної служби, адміністративної юстиції, адміністративних, управлінських послуг); адміністративно-правові норми містяться у численних нормативних актах загальнодержавного, відомчого та місцевого характеру, що ускладнює їх застосування. Усе це вимагає перегляду змісту правового регулювання публічно-управлінської сфери, піднесення її на новий якісний рівень [2].

Інший вчений, - Ю.П. Битяк, пише, що під адміністративним законодавством розуміють систему правових актів, у яких знаходять свій зовнішній прояв адміністративно правові норми. Воно охоплює не всі нормативно правові акти, а лише ті, що відносяться до управлінської діяльності (виконавчої та розпорядчої). Нині, продовжує науковець, в системі адміністративно-правового регулювання основне місце належить: охороні й забезпеченню прав і свобод громадян; розробці та реалізації загальнодержавних програм економічного, науково технічного, соціального й культурного розвитку; управлінню об'єктами державної власності відповідно

до закону; вдосконаленню форм і методів державного управління; розв'язанню організаційних проблем державного будівництва (координація та спрямування роботи органів виконавчої влади, забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, митної справи тощо); вдосконаленню заходів заохочення та застосування відповідальності в державному управлінні (в тому числі державних службовців); встановленню й ефективному втіленню в життя правових і організаційних засад господарювання (забезпечення рівних умов розвитку всіх форм власності, стимулювання підприємництва, захист прав власника, охорона прав споживачів, недопущення недобросовісної конкуренції тощо); регулюванню функціонування в межах закону об'єктів недержавної власності; здійсненню заходів щодо зміцнення законності й порядку [3, с.20].

Тож, в рамках представленого дисертаційного дослідження під адміністративним законодавством, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів ми будемо розуміти сукупність норм адміністративного права, що знаходять своє об'єктивне відображення у відповідних адміністративно-правових актах, що були прийняті у встановленому законом порядку, та спрямовані на врегулювання діяльності органів Державної митної служби взагалі та у напрямку забезпечення прав громадян зокрема. Як ми відзначали раніше, дане законодавство в рамках окресленої проблематики є недосконалим, що перш за все пов'язано із наявністю прогалин у ньому.

Взагалі прогалина - це пропуск у чому-небудь, те що потребує заповнення. У літературі із загальної теорії держави і права прогалина визначається як повна або часткова відсутність нормативних приписів, необхідність яких обумовлена розвитком суспільних відносин і потребами практичного вирішення справ, основними принципами, політикою, сенсом і змістом чинного законодавства. Образно кажучи, пише В.В. Лазарєв, прогалина в законодавстві означає «мовчання права» [154, с.72; 174]. Прогалини у законодавстві, пише О.Ф. Скакун, - це повна або часткова

відсутність (пропуск) необхідних юридичних норм у чинних законодавчих актах, якими, виходячи з принципів права, мають бути врегульовані певні суспільні відносини. Причинами виникнення прогалин у законодавстві, на переконання вченої, є: 1) невміння відобразити в нормативних актах усе різноманіття сучасних життєвих ситуацій, що потребують правового регулювання і можуть бути врегульовані правом; 2) відставання нормотворчості від розвитку суспільних відносин як наслідок невміння передбачити появу нових життєвих ситуацій; 3) наявність деформацій у процесі нормотворчості, спричинених, наприклад, лобіюванням голосування в парламенті в інтересах певних бізнесових груп; 4) технічні помилки законодавця, допущені при розробці нормативних актів та застосуванні прийомів юридичної техніки. Прогалини в законодавстві виникають зазвичай там, де існує: а) неповнота правових норм; б) суперечність норм однакової юридичної сили, коли одна з них «знищує» іншу; в) повна відсутність правової норми [256; 149].

Варто погодитись із думкою, яку висловлюють Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний та інші автори підручника «Теорія держави і права». Вчені наголошують, що при визначенні поняття «прогалина в законодавстві» слід мати на увазі, що йдеться, лише про ті відносини, які можливо врегулювати за допомогою норм права. Скажімо, не є предметом правового регулювання інтимні стосунки подружжя, внаслідок чого відсутність відповідних норм у сімейному законодавстві не можна розглядати як недолік правового регулювання [277]. Науковці також відмічають, що неврегульованість окремих суспільних відносин має як об'єктивний так і суб'єктивний характер та обумовлюється розвитком суспільства, іншими причинами. В часи, коли правова система розвивається послідовно, повільно, вона має сталий характер, суспільні відносини максимально врегульовані. В періоди революційних змін в суспільстві правова система не встигає своєчасно врегульовуватися, заповнити відсутні елементи, що і призводить до появи прогалин в законодавстві. Водночас,

зближення держав веде до трансформації національних правових систем, виникнення нових суспільних відносин, які потребують юридичного врегулювання. Крім перерахованих об'єктивних причин, можна також виділити окремі суб'єктивні причини прогалин в законодавстві: невміння законодавця відобразити в нормативних актах усе різноманіття життєвих ситуацій, які вимагають правового регулювання; невміння законодавця передбачити появу нових життєвих ситуацій у результаті постійного розвитку суспільних відносин, здійснити щодо них певні законодавчі дії; технічні помилки законодавця, допущені при розробці нормативно-правових актів і у використанні прийомів юридичної техніки [277].

Прогалин потрібно відрізняти від: незрозумілості змісту норм права, що усувають компетентні органи шляхом офіційного тлумачення; «кваліфікованої мовчанки» законодавця, коли він навмисно залишає питання по врегулюванню певних відносин відкритим, утримується від прийняття норми, виносячи вирішення справи за межі законотворчої сфери; випадків, коли законодавець віддає вирішення питання на розгляд суб'єктів права, розраховуючи на те, що його законотворча воля буде конкретизована іншими правовими актами. Наприклад, деякі цивільні відносини можуть бути урегульовані договором; «помилки в законодавстві». У кожній справі, особливо такій складній, як створення нормативно-правових актів, важко уникнути помилок. «Помилка в законодавстві» - це не вірна оцінка об'єктивно існуючих умов і прояв не тієї законодавчої волі, яку потрібно було б об'єктивувати в нормативно-правових актах [277].

Тож, під прогалинами адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів слід розуміти перш за все відсутність необхідних правових норм, або їх недосконалість (та/або незрозумілість), що в свою чергу негативно впливає на якість та результативність захисту та забезпечення реалізації прав та свобод громадянами в митній сфері. Зауважимо, що в юридичній літературі існує чимала кількість підходів щодо визначення шляхів подолання прогалин

в законодавстві. Однак, на нашу думку, в рамках представленого дисертаційного дослідження, найбільш дієвим є такий спосіб подолання прогалин, як усунення, через здійснення нормотворчої діяльності, під якою ми будемо розуміти офіційну діяльність уповноважених суб'єктів держави та громадянського суспільства щодо встановлення, зміни, призупинення і скасування правових норм, їх систематизації [256, с.342]. При чому нормотворчість повинна передбачати як створення нових нормативно-правових актів, так і вдосконалення вже існуючих.

Варто відмітити, що питанню вдосконалення діяльності митних органів України приділяв увагу і сам законодавець. Зазначене віднайшло свій прояв у чималій кількості нормативно-правових актів, серед яких перш за все слід вказати «Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020"», яка була схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі [231]. Задля цього рух уперед здійснюватиметься за такими векторами: 1) вектор розвитку - це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя; 2) вектор безпеки - це забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні; 3) вектор відповідальності - це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах; вектор гордості - це забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт [231]. Важливо відмітити, що вказана вище Стратегія передбачає в рамках названих чотирьох векторів руху реалізацію

62 реформ та програм розвитку держави, серед яких чільне місце посідає реформа державної митної справи та інтеграція в митну спільноту Європейського Союзу. Крім того, в рамках нашого дослідження слід відзначити, що даним нормативно-правовим актом передбачається необхідність реформа правоохоронної системи, адже як ми відзначали раніше, ДМС – займає важливе місце серед правоохоронних органів української держави. Так, відповідно до Стратегії сталого розвитку, Необхідно забезпечити прозору систему конкурсного добору осіб на посади, створити нову систему атестації персоналу органів правопорядку, змінити підходи до підготовки працівників цих органів, що повинно забезпечити зміну їх ставлення до виконання службових обов'язків у напрямі усвідомлення їх як надання оплачуваних державою послуг із забезпечення насамперед безпеки кожної особи, її особистих та майнових прав, суспільних та державних інтересів. Потрібно зробити систему забезпечення правопорядку максимально прозорою та дружньою для суспільства. Важливим у цій сфері є проведення ґрунтовної децентралізації та впровадження дієвих механізмів громадського контролю за органами правопорядку. Пріоритетним у роботі таких органів має бути принцип законності - система віддання та виконання наказів повинна стати такою, щоб працівник поліції керувався законом і не виконував явно злочинні накази [231].

Наступний нормативно-правовий акт, якому слід приділити увагу, - «Програма діяльності Кабінету Міністрів України». Дану Програму спрямовано на виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, а також положень Угоди про Коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України восьмого скликання [229]. Даної програмою було передбачено необхідність запровадження в роботі митних органів автоматизованої системи управління ризиками та оцінки митної вартості товарів, показників ефективності

діяльності кожного функціонального підрозділу з чіткою регламентацією процедур та варіантів поведінки посадових осіб, їхньої персональної відповідальності. Ухвалення нового Податкового кодексу України та запровадження мораторію на внесення до нього змін протягом трьох - п'яти років. Спрощення та перехід на міжнародні стандарти бухгалтерської звітності. З позитивного боку також слід відмітити, що до завдань цієї Програми було віднесено поліпшення умов ведення бізнесу: скорочення дозвільних процедур, видів діяльності, що підлягають ліцензуванню та сертифікації, забезпечення ефективного захисту права приватної власності, прав інвесторів та кредиторів, прозора конкурентна політика, вдосконалення процедур митного оформлення товарів [229].

Не можна не звернути увагу на «Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки», метою якої є побудова сучасної та ефективної системи управління державними фінансами, яка здатна надавати якісні державні послуги, ефективно акумулюючи ресурси та розподіляючи їх відповідно до пріоритетів розвитку держави у середньо- та довгостроковій перспективі. Для досягнення окресленої мети були поставлені наступні завдання: повноцінне впровадження стратегічного та середньострокового бюджетного планування, що забезпечить розподіл ресурсів відповідно до визначених пріоритетів держави та посилення загальної бюджетно-податкової дисципліни; запровадження дієвої системи планування і оцінювання виконання державного бюджету, підвищення ролі і відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів щодо визначення пріоритетів своєї діяльності та ефективного використання таких коштів для їх досягнення; підвищення ефективності державних видатків завдяки проведенню комплексного аналізу доцільності та ефективності видатків і зміни підходів до їх здійснення шляхом переходу від утримання установ до надання якісних державних послуг; підвищення якості та ефективності адміністрування податків і зборів та рівня дотримання вимог податкового законодавства; посилення контролю за фіскальними ризиками та

здійснення заходів для їх мінімізації, зокрема щодо державних підприємств, державних гарантій та інших умовних боргових зобов'язань; забезпечення стратегічного розподілу та проведення моніторингу державних інвестицій; підтримка процесу бюджетної децентралізації шляхом забезпечення чіткого розподілу відповідних повноважень і ресурсів, а також забезпечення підзвітності місцевих бюджетів; підвищення рівня управлінської підзвітності та ефективності внутрішнього контролю та аудиту в органах влади на центральному та місцевому рівні [233].

В рамках нашого дослідження слід звернути увагу на завдання відповідної Стратегії, яке полягає в удосконаленні системи митного контролю та сприянні сумлінним суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності. Так, для спрощення процесу адміністрування митних платежів та уникнення «заморожування» обігових коштів суб'єктів господарювання буде запроваджено єдиний рахунок для адміністрування митних платежів. Мінфіном буде удосконалено методику прогнозування надходжень митних платежів для підвищення якості індикативних показників. З метою запобігання незаконному ввезенню товарів без сплати податків у повному обсязі буде створено систему контролю за введенням в обіг товарів, у тому числі розширене використання реєстраторів розрахункових операцій та підвищення ефективності постмитного контролю. Також будуть визначені механізми обміну інформацією між Україною та суміжними країнами про кількість та вартість переміщуваних через митний кордон України товарів, удосконалені процеси управління ризиками під час здійснення контролю за митною вартістю товарів. Запровадження автоматизованих митних процедур передбачатиме аудит процесів, обладнання та програмного забезпечення, інтеграцію інформаційних систем у міжнародну систему транзиту і систему аналізу та управління ризиками. Модернізована ІТ-архітектура забезпечить інтеграцію митних і податкових баз даних [233].

Окремої та особливої уваги в рамках нашого дослідження заслуговує Розпорядження КМУ від 27 грудня 2018 р. № 1101-р «Про схвалення

концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику». Відповідно до вказаного нормативно-правового акту реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику, передбачається здійснювати за такими напрямами: спільні напрями реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику: оптимізація організаційної та функціональної структури; удосконалення процедури адміністративного оскарження; управління інформаційними системами та технологіями; розвиток персоналу, реформи для забезпечення доброчесності та антикорупційні заходи; прозорість та контрольованість реформи. Крім того, напрямами реформування в частині реалізації державної митної політики: сприяння безпеці та міжнародній торгівлі, включаючи спрощення та гармонізацію митних процедур; сприяння ефективному справлянню митних платежів; розвиток інфраструктури, електронних технологій та сервісів для міжнародної торгівлі; захист суспільства, громадського здоров'я і безпеки навколишнього природного середовища та боротьба з незаконним переміщенням наркотичних засобів та зброї; підвищення ефективності міжнародного митного співробітництва [232]. Слід звернути увагу й на те, що захист суспільства, громадського здоров'я і безпеки навколишнього природного середовища та боротьба з незаконним переміщенням наркотичних засобів та зброї передбачає: розроблення політики, систем, процедур та правових інструментів для ефективного управління ризиками, що дасть змогу забезпечити баланс між сприянням торгівлі та функціями безпеки; впровадження декларативного принципу щодо дотримання заходів нетарифного регулювання; використання митницею комплексу сучасних оглядових технологій та обладнання в пунктах пропуску, на вантажних терміналах, в морських портах і в аеропортах (наприклад, зважування без зупинки транспортного засобу, сканування без відкриття вантажу, інтелектуальне відеоспостереження тощо); підвищення інституційної спроможності у сфері правоохоронної діяльності митниці; створення системи

сприяння захисту прав інтелектуальної власності, що не перешкоджає законній торгівлі та забезпечує протидію потраплянню на територію України контрафактних товарів; забезпечення митних лабораторій обладнанням і програмним забезпеченням та удосконалення процедур і методів роботи лабораторій [232].

Завершуючи розгляд бачення законодавця щодо вдосконалення діяльності митних органів України звернемо увагу на той факт, що на сьогодні більшість нормативно-правових актів було розроблено ще до реформування Державної фіскальної служби, а тому вони практично не враховують таку реструктуризацію та тих змін в діяльності Державної митної служби, які були передбачені Положенням «Про Державну митну службу України». Крім того, слід підкреслити, що вказаними вище нормативними актами лише опосередковано визнається той факт, що ДМС виконує правоохоронну функцію, а відтак, його завдання в окресленій сфері визначено лише поверхнево. Ті ж положення, що вказують на необхідність покращення стану забезпечення прав громадян митними органами, зокрема мова йде про Розпорядження КМУ від 27 грудня 2018 р. № 1101-р «Про схвалення концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику», не визначають реальних правових механізмів їх удосконалення.

Справедливим буде відзначити, що проблемі вдосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення діяльності митних органів взагалі, та у контексті захисту ними прав громадян зокрема, приділялась увага і на доктринальному рівні. Втім, перш ніж розпочати розгляд наукових позицій слід підкреслити, що: *по-перше*, безпосередньо питання забезпечення прав громадян в діяльності митних органів здебільшого розглядалось лише поверхнево; а *по-друге*, більшість наукових робіт було побудовано на старому законодавстві, яке не враховувало той факт, що Державну митну службу України було виокремлено в окремий центральний орган виконавчої влади. Однак,

незважаючи на вказане вище, праці науковців, які будуть розглянуті нижче, здійснили важливий вклад у розвиток митних органів України.

Так, до прикладу, О.В. Комаров, ще до реформування ДФС наголошував, що митниця є передусім правоохоронним органом, діяльність якого спрямована на гарантування митної безпеки та забезпечення національних митних інтересів держави. Саме тому в забезпеченні оптимального балансу між фіскальною та правоохоронною функціями митниці і митного контролю зокрема вбачаємо актуальне завдання і вектор подальшого інституційного розвитку державної митної справи в Україні. Безумовно, продовжує науковець, фіскальна та правоохоронна функції митниці нерозривно пов'язані. Однак фіскальна складова має бути логічним наслідком правоохоронної, а не головною метою діяльності митних органів, яка визначає пріоритети митної політики держави. Лише така розстановка пріоритетів, на наш погляд, дасть змогу уникнути конфліктності та збалансувати суперечливість завдань і функцій митних органів. Ключова проблема державного управління митною справою, на думку О.В. Комарова, полягає у розбалансованості державної митної політики [123, с.65].

А.Г. Уліцький, досліджуючи питання вдосконалення правоохоронного напрямку діяльності Державної фіскальної служби України, вказував на необхідність створення допоміжних аналітичних центрів митниць у всіх регіонах України та створення єдиного аналітичного центру в складі Державної фіскальної служби України [289, с.94-95]. Робота таких центрів повинна бути зорієнтована на: збирання та узагальнення інформації щодо пасажиро- та вантажопотоків, що їдуть через митний кордон України в зоні діяльності митниці; уведення та узагальнення інформації по «групах ризику», яка включає в себе юридичних та фізичних осіб, які скоїли кримінальні та адміністративні правопорушення або можуть бути причетні до незаконного переміщення товарів та інших предметів (ведення зручної для використання бази орієнтувань); виявлення конкретних напрямів (каналів) переміщення товарів та інших предметів із порушенням митних правил та контрабандним

шляхом; інформування на підставі проведеної роботи уповноважених осіб та підготовка пропозицій і конкретних заходів щодо перекриття цих напрямів (каналів), а також унесення змін до технологічних схем митного контролю з метою недопущення виникнення таких каналів у майбутньому; проведення окремих аналітичних досліджень у торговому та неторговому обігу, а саме: аналіз переміщення через митний кордон конкретних товарів, збір та узагальнення інформації по суб'єктах зовнішньоекономічної діяльності, перевізниках, фізичних особах, які скоїли або можуть бути причетні до скоєння порушень митних правил або контрабанди; прогнозування впливу змін у законодавстві для вироблення тактики та стратегії реагування на майбутні порушення митного законодавства [289, с.94-95].

Заслуговує на увагу наукова праця О. Разумової, яка справедлива вказує на те, що з метою удосконалення захисту прав громадян митними органами України, важливим є створити організаційні та правові умови для забезпечення митної безпеки [239]. Вчена вказує, що система забезпечення митної безпеки країни формується залежно від загроз безпеці конкретної країни чи союзу держав, яка включає в себе адміністративну підпорядкованість суб'єктів забезпечення митної безпеки, їхню мету і правовий статус. Систему забезпечення митної безпеки України, продовжує О. Разумова, варто формувати з урахуванням міжнародного досвіду провідних країн світу. У зв'язку з цим автору вбачається необхідним реформування суб'єктів забезпечення митної безпеки України. Окрім того, необхідним є розширення повноважень щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності митними органами й уніфікація митного та кримінального процесуального законодавства України в частині, що стосується забезпечення дієвих механізмів реалізації митними органами оперативно-розшукових заходів щодо злочинів, ознаки яких можуть бути виявлені під час здійснення митного контролю [239].

Не можна не погодитись із думкою, яку у своєму науковому дослідженні висловлює С.В. Шевчук. Вчений відмічає, що сьогодні суттєво

поглибилися дисбаланси міжвідомчого характеру у площині належного планування та прогнозування надходжень до Державного бюджету України з митних платежів, а також протидії правопорушень на митній території України. Відсутня законодавча чіткість щодо центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну митну політику, а також процесу визначення порядку та процедур проведення перевірок і звірок органами Державної митної служби. З огляду на зазначене вище, першочерговими заходами щодо вирішення кола означених питань, на думку вказаного автора, мають стати: узгодження норм Митного та Податкового кодексів України, а також інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність митної системи у площині визначення центрального органу виконавчої влади; поступова діджиталізація державного регулювання та адміністрування митної діяльності, що сприятиме зменшенню бюрократичного чинника, раціоналізації бюджетних видатків, доступності та відкритості публічних сервісів; розробка програми дій щодо підтримки вітчизняних експортерів у площині виходу на нові товарні ринки, розширення міжнародної спеціалізації та доступу до фінансових ресурсів; удосконалення стану забезпечення матеріально-технічного оснащення митниць у розрізі впровадження технологій автоматизації та інформатизації процесів митного контролю та митного оформлення для уникнення корупційних ризиків та підвищення ефективної діяльності митних органів [311, с.70].

Завершуючи представлений підрозділ дисертаційного дослідження слід підсумувати, що незважаючи на чималий науковий та законодавчий інтерес до проблеми забезпечення прав громадян митними органами, у цій царині існує багато проблем, які пов'язані із наявністю чималої кількості прогалин у відповідному адміністративному законодавстві. Тож, з метою вдосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів пропонуємо:

- розробити дієву концепцію подальшого розвитку митних органів України, з чітким визначенням мети, завдань та напрямків їх реформування; тощо;

- вдосконалити правові засади взаємодії ДМС з іншими правоохоронними органами. Зокрема на сьогодні першочергового значення набуває розробка та запровадження «Порядку взаємодії органів Державної митної служби України з Державною прикордонною службою України», а також «Порядку взаємодії Державної митної та Державної податкової служби України». Адже саме взаємодія з цими органами державної влади, як показала практика, має пріоритетне та важливе стратегічне значення для Державної митної служби України;

- необхідно переглянути вимоги, які ставляться до кандидатів на службу в ДМС, слід також вдосконалити їх первинну та подальшу підготовку;

- окрему увагу необхідно присвятити покращенню митних процедур;

- перегляду потребує правовий статус Державної митної служби, зокрема слід розширити перелік повноважень вказаного органу державної влади в контексті реалізації ним функцій, які пов'язані із забезпечення прав громадян. Крім того, слід посилити відповідальність органів ДМС та їх посадових за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків в окресленій сфері суспільних відносин;

- створити сприятливі правові основи для запровадження новітніх управлінських технологій в діяльність ДМС;

- необхідним є розширення прав інших учасників митних правовідносин, зокрема в частині оскарження дій/бездіяльності митних органів;

- слід підвищити рівень державних гарантій діяльності ДМС та інших учасників митних правовідносин.

Запровадження вказаних вище змін, на наше переконання, сприятиме не тільки покращенню практичної діяльності органів Державної митної

служби України, а й якісно вплине на стан забезпечення ними прав та свобод громадян в митній галузі. Разом із тим, недостатньо вдосконалювати виключно адміністративне законодавство, перегляду також потребують організаційні засади забезпечення прав громадян органами ДМС [105].

3.3. Шлях вдосконалення організаційних засад забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України

Дослідження напрямків вдосконалення забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України буде не повним без розгляду проблемних аспектів організації діяльності митних органів в нашій державі. Ми переконані, що саме від організаційних аспектів діяльності вказаного центрального органу виконавчої влади наряду залежить ефективність функціонування відомства та робота кожного окремого службовця, а як результат стан забезпечення прав громадян. Організація - це певна властивість, що полягає в раціональному сполученні й впорядкуванні всіх елементів певного об'єкта у часі й просторі таким чином, щоб кожен із них сприяв успіху його діяльності. Вона також представляє собою систему свідомо скоординованих дій двох і більше осіб, що має на меті об'єднання й підкорення собі дій всіх її членів. Досягнення мети пов'язане з перетворенням ресурсів при застосуванні тієї чи іншої технології, у результаті чого створюється певний продукт або послуга [161, с.132; 1, с.100].

Д.М. Гвішані справедливо вказує, що організація – це комплекс взаємопов'язаних елементів, до яких відносять: по-перше, мету та завдання; по-друге, розробку системи заходів для реалізації мети та розділення завдання на окремі види робіт, які можуть доручатися певним працівникам усередині організації; по-третє, інтеграцію окремих видів робіт у відповідних підрозділах, які могли б їх координувати різними засобами, включаючи і

формальну ієрархічну структуру; по-четверте, мотивацію, взаємодію, поведінку, погляди членів організації, які частково визначаються заходами, спрямованими на реалізацію її цілей, а частково носять випадковий, особистий характер; по-п'яте, такі процеси, як прийняття рішень, комунікації, інформаційні потоки, контроль, заохочення і стягнення, що мають вирішальне значення для забезпечення цілей організації; по-шосте, єдину організаційну систему, яка розуміється не як особлива, додаткова ознака, а як внутрішня узгодженість, що має бути досягнутою між усіма вказаними елементами організації [52, с.185; 213].

Тож, організація діяльності органів Державної митної служби України передбачає створення умов неправового характеру, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування вказаного органу державної влади. Саме належна організація є своєрідним «матеріальним підґрунтям» для роботи досліджуваного центрального органу виконавчої влади. Варто зазначити, що на сьогодні організаційним проблемам забезпечення прав громадян органами Державної митної служби увага практично не приділялась увага науковців, а різні її проблемні аспекти досліджувались у розрізі окремих проблематик. Тож, ми, на основі аналізу наукових поглядів вчених, норм чинного законодавства України, а також практики діяльності митних органів, вважаємо, що до основних організаційних проблем забезпечення прав громадян органами Державної митної служби слід віднести:

1. Проблема кадрового забезпечення, яка на нашу думку, з'явилась у результаті об'єднання Державної митної та податкової служб у складі ДФС, адже саме у цей період у зв'язку із тотальним скороченням, відбувався найбільший відтік професійних кадрів з митних органів. На переконання Р.З. Дарміця та Г. П. Горішної, кадрове забезпечення - це комплекс дій, спрямованих на пошук, оцінювання і встановлення заздалегідь передбачених стосунків з робочою силою як в самій компанії для подальшого просування кар'єрною драбиною, так і поза її межами для нового найму тимчасових або

постійних робітників [71, с. 32]. Кадрове забезпечення в державному управлінні, відмічає В.І. Фелик, характеризується низкою ознак, серед яких варто особливо відмітити такі: 1) являє собою триваючий в часі динамічний процес, який має неоднорідну структуру; 2) здійснюється на постійній основі, починається з професійної підготовки (період до призначення) та закінчується звільненням із подальшим призначенням пенсії або переведенням до іншого місця роботи (період після звільнення); 3) основний період кадрового забезпечення починається після призначення; здійснюється кадровими службами відповідної управлінської структури; 4) його організація на конкретному підприємстві, установі, організації регламентується законодавством, підвідомчими нормативно-правовими актами, а також локальними актами; 5) метою кадрового забезпечення є укомплектування підприємства, установи або організації кваліфікованими кадрами, постійна робота з кадрами, що включає підвищення кваліфікації, перепідготовку, забезпечення службової або трудової дисципліни тощо [292, с.248].

Кадрове забезпечення державної служби, підкреслює Л.В. Лазоренко повинне мати характер свідомо організованої, наочно-практичної діяльності, спрямованої на комплектування всіх органів влади професійно підготовленими, компетентними, ініціативними, добросовісними, високоморальними працівниками, здатними найефективніше здійснювати задачі і функції державних органів в рамках закону і посадових повноважень, на рівні сучасних вимог, відповідно до Кваліфікаційних характеристик посад державних службовців. У цьому процесі управлінська діяльність виконує найбільш значущу роль [155]. Варто погодитись з Т.Є. Кагановської, яка доводить, що кадрове забезпечення державної служби припускає: аналіз кадрової ситуації; прогнозування потреби в кадрах, виходячи зі стратегії розвитку державної служби; створення системи мотивації до вступу на державну службу й продуктивної діяльності у подальшому; відбір кадрів, їхнє розміщення; оцінювання кадрів, здійснення необхідних перестановок;

організацію навчання державних службовців, підвищення їхньої кваліфікації; відбір і підготовку керівних кадрів, просування по службі; виявлення соціальної напруженості та її усунення; здійснення обліку кадрів, ведення кадрової документації; контроль за дотриманням нормативних приписів, що регламентують порядок проходження служби [95].

Таким чином, безсумнівним є той факт, що вирішення проблеми кадрового забезпечення митних органів, особливо в умовах реформування останніх, має важливе значення з точки зору створення необхідних умов для того, що ДМС могла належним чином виконувати правоохоронну функцію. Це пояснюється тим, що саме люди реалізують повноваження будь-якого органу державної влади. А відтак, з метою вдосконалення кадрового забезпечення діяльності митних органів України вважаємо необхідним:

- покращити якість первинної підготовки працівників ДМС з орієнтацією на практичний бік підготовки;
- здійснювати регулярний обмін досвідом між органами ДМС та іншими відомствами, зокрема Державною прикордонною службою України та ДПС;
- створити умови для професійного зростання працівників ДМС (підвищення кваліфікації), а також забезпечити їм реальну можливість для кар'єрного зростання;
- вдосконалити систему матеріально та морального заохочення державних службовців до належного виконання своїх посадових обов'язків;
- забезпечити належний соціальний захист працівників ДМС та їх сімей, що дозволить суттєво знизити корупційні ризики.

2) проблема високого рівня корумпованості митних органів. У юридичному словнику, виданому за радянських часів, термін «корупція» відсутній, оскільки він не використовувався у правовій практиці. Не було й відповідних статей ані у Кримінальному кодексі Української РСР, ані у Кодексі про адміністративні правопорушення. Немає таких статей і в чинних кодексах. Поняття «корупція» у радянській юридичній науці асоціювалося з

хабарництвом. Воно розглядалося як злочин, що полягає в одержанні службовою особою безпосередньо або через посередників матеріальних цінностей або будь якого іншого майна чи майнових вигод за виконання або невиконання в інтересах того, хто дає хабар, будь якої дії, яку службова особа повинна була або могла вчинити з використанням свого службового становища [320, с. 601; 259]. Тепер правники, традиційно, корупцію розглядають як суспільно небезпечне явище у сфері політики або державного управління, що проявляється у навмисному використанні представниками влади свого службового становища для протиправного отримання майнових та не майнових благ і переваг у будь якій формі, а також як підкуп цих осіб [29, с. 288; 259].

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови корупція представляє собою: по-перше, діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг та інших переваг; по-друге, це пряме використання посадою особою свого службового становища з метою особистого збагачення; по-третє, підкупність, продажність урядовців і громадських діячів [41, с. 489]. Варто погодитись із думкою І.В. Кушнарьова, який вказує, що умови корупції – це фактори, які безпосередньо не викликають виникнення корупційних практик, але сприяють дії інших чинників – причин корупції, виступають у ролі каталізатора останніх. Умови корупції, на переконання автора, діляться на групи [151; 118, с.77-78]: 1) *економічні умови*, які посідають чільне місце в системі факторів корупції (стихійний характер господарських зв'язків, відсутність цивілізованої ринкової економіки й нормальної конкуренції між її суб'єктами; інфляція, яка посилює диспропорції в економіці, призводить до кризи державних фінансів, значно активізує спекуляцію, знижує життєвий рівень населення; відсутність продуманої, економічно обґрунтованої системи оподаткування та розподілу зібраних податків; низька оплата праці державних і муніципальних службовців, особливо в середньому, найбільш

масовому, секторі обслуговування, яка провокує їх на пошук і створення додаткових незаконних джерел доходу); 2) *політичні умови* (політична нестабільність, яка формує почуття невпевненості серед чиновників різного рівня та в бізнес-середовищі; надмірна політизація державного управлінського апарату; низький рівень політичної культури суспільства, що виявляється, зокрема, у процесі виборів, коли відбувається купівля голосів виборців або використовується популізм як засіб досягнення політичної мети; бюрократична традиція політичної влади, коли більшість населення є відчуженою від процесу управління державою й знаходиться в повній залежності від волі чиновництва; відсутність політичної волі в керівництва держави вести послідовну боротьбу з корупцією); 3) *соціокультурні умови* (особливості історичного розвитку суспільства, тривала практика «підношень» представникам влади з боку населення; особливості національного менталітету, поширення в масовій свідомості уявлень про припустимість, ефективність і невідворотність корупційних зв'язків; морально-ціннісна криза суспільної свідомості, яка спричиняє зміну уявлень людей про соціальні норми й соціальні аномалії; правова безграмотність громадян, погане знання своїх прав, гарантій механізмів і процедур їх реалізації, що створює підґрунтя для зловживання посадовими особами своїми повноваженнями); 4) *організаційно-управлінські умови* (непродумана, заплутана структура державного апарату, що супроводжується дублюванням повноважень, надмірним зростанням кількості управлінців, відсутністю ефективної системи стримувань і противаг між гілками влади; відсутність відкритості й підзвітності посадових осіб, реальних механізмів контролю за їхньою діяльністю; наявність конфлікту інтересів; недостатній професійний рівень і рівень матеріально-технічного устаткування працівників правоохоронних органів, відсутність належної взаємодії й координації діяльності правоохоронних і контролюючих органів із питань протидії корупції) [151; 118, с.77-78].

Тож, корупція, беззаперечно є вкрай негативним соціально-економічним та політичним явищем, яке шкодить державі та суспільству, порушує стабільність в середині України. А тому важливим завданням керівництва країни є протидія корупції у всіх сферах суспільного життя, і митна галузь не є виключенням. За цільовою спрямованістю протидія корупції розглядається у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні протидія корупції - це будь-яка діяльність у сфері соціального управління, яка, не переслідуючи спеціальної мети, сприяє зменшенню можливостей для корумпування суспільних відносин, зокрема шляхом забезпечення верховенства права, реалізації інших принципів права, розвитку демократичного суспільства та утвердження правової держави. У вузькому розумінні протидія корупції являє собою систему заходів політичного, правового, організаційно-управлінського, ідеологічного, соціально-психологічного та іншого характеру, що мають цільове спрямування на зменшення обсягів корупції, зміну характеру корупційних проявів, обмеження взаємовпливу корупції та інших соціальних явищ і процесів, збільшення ризику для осіб, які вчиняють корупційні правопорушення, усунення соціальних передумов, загальних причин і умов корупції, причин та умов конкретних корупційних діянь, виявлення, припинення та розслідування проявів корупції, притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень осіб до юридичної відповідальності, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь [171, с.18-19].

Дослідження періодичної літератури, а також практики діяльності митних органів, показало, що у суспільстві небезпідставно домінує думка, що митна система глибоко вражена корупцією. Важливо усвідомлювати, що суть корупції на митниці - не лише в діях окремих працівників-хабарників чи навіть у самій системі митних органів ДФС. Проблема набагато ширша. І полягає ця проблема в тому, що з митною системою також пов'язана діяльність багатьох інших державних органів і цілих напрямів регуляторної

сфери. Це і правоохоронна система, і інфраструктура, і різні види державного контролю — фітосанітарного, радіологічного, екологічного тощо, тобто всі служби, які мають стосунок до переміщення тих чи інших товарів через кордон. Діяльність цих суміжних органів влади часто (також небезпідставно) асоціюється у суспільстві з корупцією. Більш того, часом і сам митник перебуває під тиском силовиків, чиновників, криміналітету, які в той чи інший спосіб чинять на нього тиск. Очевидно, що саме добропорядні працівники митниці мають найбільше потерпати від такої ситуації, оскільки корумповані особи завжди знайдуть спосіб адаптуватися. Зрозуміло, що точкові заходи тут не спрацюють. Боротьба з корупцією на митниці повинна поєднуватися із загальним відстоюванням правопорядку в рамках цього інституту влади та всієї митної системи [291]. На підтвердження вказаного вище слід навести дані німецької газети *Süddeutsche Zeitung*, яка із посиланням на документи — митні і транспортні накладні, які опинилися в розпорядженні видання, відзначила, що через корупцію в митних органах Україна втрачає на рік близько 4,8 млрд євро на рік. Видання зазначає, що €4,8 млрд на рік — це «більше ніж 1/10 всієї прибуткової частини бюджету й удвічі більше за ту суму, яку Україна 2018 року хотіла отримати від Міжнародного валютного фонду, Євросоюзу та Світового банку». *Süddeutsche Zeitung* підкреслює, що в корупцію залучено 520 митних органів України. Згідно з накладними, у ввезених до України товарів під час митної реєстрації змінюють маркування, зазначає *Süddeutsche Zeitung*. Наприклад, «парасольки перетворюють на щітки, щітки — на дзеркала», і тільки на одній партії вантажу Україна втрачає тисячі євро. Джерело повідомило, що для нелегальних угод навмисно створюють нові фірми, які контролюють люди з оточення співробітників митниці, прокуратури й офіцерів поліції. Як заявив *Süddeutsche Zeitung* колишній генеральний прокурор України Юрій Луценко, Україна втрачає через корупцію на митниці «від 30% до 40%». Україна посідає 130-те місце зі 180 країн у рейтингу Transparency International «Індекс сприйняття корупції» 2018 року [308].

Таким чином, протидія корупції у митній сфері має важливе стратегічне значення, як для забезпечення економічної та політичної безпеки в середині країни, так і для підвищення інвестиційної привабливості України. Все це, беззаперечно, якісно вплине на покращення стану забезпечення прав громадян митними органами. На нашу думку, вирішення проблеми корупції в органах ДМС повинно включати здійснення таких заходів:

- створення належних організаційних умов для здійснення ефективного внутрішнього контролю в митних органах;
- підвищення рівня економічних та соціальних гарантій проходження служби в органах ДМС. Зокрема необхідно покращити систему заохочень службовців, а також вирішити наявні проблемні питання щодо відповідальності працівників митних органів;
- збільшення рівня незалежності митних органів задля зниження політичного впливу на них;
- створення ефективної організаційно-управлінської структури, яка б дозволила уникнути дублювання повноважень окремих службовців. Крім того, вона повинна передбачати уникнення надмірного зростання кількості управлінців.

3) проблеми управлінського характеру, наявність яких обумовлена декількома факторами: по-перше, невеликим досвідом управлінської роботи переважної більшості керівників ДМС; по-друге, свідомою відмовою від використання новітніх управлінських технологій та методів. Управлінська діяльність – це і суб’єктивна діяльність людей, відтак вона залежить і від соціального досвіду, рівня культури та свідомості людей, зрілості суспільства, його технічних можливостей, оптимальності і масштабності соціальних завдань та ін. [186]. В.В. Цветков доводить, що управлінська діяльність – це суб’єктивна діяльність людей, для якої вирішальне значення мають соціально-політичні і матеріальні умови життя суспільства. Вона обумовлюється науково-технічними можливостями, оптимальністю та

масштабністю соціальних цілей і значною мірою залежить від соціального досвіду, рівня культури, компетентності та свідомості людей. Оскільки безпосереднім виявленням управлінської діяльності є врешті-решт праця людини по управлінню, то визначальним фактором ефективності управлінської діяльності виступає людина. Від якісного складу апарату управління, ступеня кваліфікації, інтенсивної і професійно організованої праці залежать і результати його роботи [301,с.87].

Основними аспектами процесу управління є: 1) методологічний, який полягає в реалізації процесу управління по етапах у певній послідовності: цілевизначення, оцінка ситуації, визначення проблеми, розробка управлінського рішення; 2) функціональний, що передбачає реалізацію загальних функцій управління у певній послідовності; 3) економічний, визначається діяльністю керуючої системи, пов'язаної зі встановленням потреби ресурсів керованої системи та оцінкою їх використання; 4) організаційний, який полягає у використанні організаційно-розпорядчих методів впливу на керовану систему в послідовності: регламентування, нормування, інструктування і відповідальність; 5) соціальний, що визначається участю людини в усіх його етапах, незалежно від того чи іншого ступеня автоматизації управління; 6) інформаційний. Полягає в певній послідовності операцій з перетворення інформації в процесі управління (пошук, збір, сортування, первинна обробка і передача інформації) [281, с.228].

А відтак, з метою удосконалення управлінської діяльності в митних органах України вважаємо необхідним:

- по-перше, здійснювати постійне професійне навчання керівників, з метою підвищення їх теоретичних знань у сфері управління персоналом;
- по-друге, цікавим з практичної точки зору має бути обмін досвідом не тільки із українськими відомствами, а й на рівні міжнародного співробітництва;

- по-третє, запроваджувати новітні методи та форми здійснення управлінської діяльності.

4) недостатнє фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності органів Державної митної служби України. Фінансове забезпечення - це формування цільових грошових фондів господарюючих суб'єктів у достатньому розмірі та їх ефективне використання. Воно здійснюється у таких формах: самофінансування; бюджетне фінансування; кредитування; оренда; інвестування [265]. Н. Карпишин вказує, що систему джерел фінансування можуть становити: кошти державного та місцевих бюджетів; кошти страхових фондів; кредити; власні кошти юридичних і фізичних осіб; добровільні внески; інші кошти. Як, правило, використання того чи іншого джерела фінансування зумовлює форму руху грошових коштів: бюджетних – бюджетне фінансування, кредитів – кредитування, коштів страхових фондів – страхування, власних коштів юридичних та фізичних осіб – самофінансування. В той же час у фінансово-господарській діяльності суб'єктів ринку дуже рідко використовують лише одну правову форму фінансового забезпечення, а в більшості випадків є оптимальне поєднання згаданих форм. Кожний суб'єкт формує власну модель фінансового забезпечення, якою визначає склад і структуру джерел фінансування та відповідні форми руху грошових коштів. У згаданому визначенні фінансове забезпечення розглянуто лише як складову макроекономічного механізму, й упущено той факт, що воно є у господарській діяльності всіх суб'єктів економічних правовідносин [100, с.73; 33].

В свою чергу з точки зору фінансового права матеріально-технічне забезпечення – це сукупність суспільних відносин, урегульованих нормативними актами або договорами по забезпеченню матеріально-технічними ресурсами, необхідними для своєчасного та безперебійного проведення циклу робіт з виробництва, переробки й реалізації продукції, а також для виконання економічних, соціальних та інших завдань з метою

задоволення певних потреб [135, с.56; 92]. Втім, більш змістовною видається точка зору В.В. Конопльова, відповідно до якої під матеріально-технічним забезпеченням слід розуміти сукупність суспільних відносин урегульованих нормами різних галузей права (цивільного, адміністративного, господарського, фінансового тощо) по забезпеченню їх матеріально-технічними ресурсами, необхідними для своєчасного й безперебійного виконання відповідними суб'єктами поставлених перед ними завдань [131, с.276-278; 92].

Звісно, вирішення проблеми фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності органів Державної митної служби є складною та залежить від багатьох факторів економічного та політичного характеру. Разом із тим, саме подолання проблем такого характеру дозволить: по-перше, забезпечити ефективну реалізацію заходів митних органів, які в тому числі спрямовані на забезпечення належної реалізації прав та свобод громадян; по-друге, сприяють зменшенню корупційних ризиків; по-третє, сприяють прискоренню митних процедур.

5) проблема інформаційного забезпечення митних органів. Взагалі. інформаційне забезпечення – це сукупність форм документів, нормативної бази і реалізованих рішень щодо обсягу, розміщення і форм організації інформації, яка циркулює в системі автоматизованого оброблення економічної інформації чи інформаційній системі [91, с. 25]. Інформаційне забезпечення — важливий елемент автоматизованих інформаційних систем обліку, призначений для відображення інформації, що характеризує стан керованого об'єкта і є основою для прийняття управлінських рішень. У процесі розроблення інформаційного забезпечення варто визначити: склад інформації, що охоплює перелік інформаційних одиниць або сукупностей, потрібних для розв'язання комплексу задач; структуру інформації та перетворення її, тобто формування показників документів; характеристики руху інформації, тобто обсяг потоків, марш-рути, терміни; характеристику якості інформації; способи перетворення інформації. Організація

інформаційного забезпечення ведеться паралельно з програмним забезпеченням та інформаційною технологією, зорієнтованою на кінцевого користувача. Інформаційне забезпечення інформаційної системи поділяється на поза-машинне та внутрішньо-машинне [93]. Отже, вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності органів Державної митної служби України повинно передбачати: 1) забезпечення митних органів всією необхідною науково-методичною продукцією; 2) створення умов, за яких органи ДМС та їх посадові особи будуть швидко отримувати оперативну інформацію; 3) забезпечити ефективний обмін інформацією під час реалізації спільних заходів ДМС з іншими правоохоронними органами України.

б) недосконалість механізму здійснення громадського контролю за діяльністю органів Державної митної служби України. В енциклопедичному тлумаченні громадський контроль – це один з видів соціального контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами. Він є важливою формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільством та державою. Об'єктом громадського контролю визнається діяльність державних органів, підприємств, установ і організацій, а також поведінка окремих громадян [7]. Громадський контроль, пише В.Я. Малиновський, – це один з видів соціального контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами. Він є важливою формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільством та державою. Громадський контроль, як засіб забезпечення законності в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, продовжує автор, суттєво відрізняється від інших видів контролю. Ця відмінність полягає насамперед у тому, що всі суб'єкти громадського контролю виступають від імені громадськості, а не держави. Їх контрольні повноваження зазвичай не мають юридично владного змісту, а рішення за результатами перевірок мають, як правило, рекомендаційний характер [162; 73]. З позиції О.В. Тинкован, громадський контроль – це одна з функцій громадянського суспільства, проявом якої є публічна перевірка

діяльності органів влади з боку громадян та їх об'єднань на відповідність цілей, які влада проголошує, спрямована на корегування як цієї діяльності, так і самих цілей. З позиції наукового підходу громадський контроль розглядається як інструмент громадської оцінки ступеня виконання органами влади та іншими підконтрольними об'єктами їх соціальних завдань [143; 278; 157]. Головна мета громадського контролю, пише дослідниця, – усунення та попередження причин, які породжують цю невідповідність між заданими та фактичними результатами, забезпечення додержання об'єктами контролю відповідних норм. Завдання громадського контролю полягає в тому, щоб не допустити дій контрольованих суб'єктів за межами законності й правопорядку, попередити можливі відхилення від намічених цілей, а також інтересів суспільства та його суб'єктів, а в разі появи цих відхилень усунути їх негативні наслідки [278; 157]. Тож, розробка дієвого механізму залучення громадськості до діяльності органів Державної митної служби України має важливе значення з точки зору забезпечення законності діяльності даного центрального органу виконавчої влади, а також для підвищення рівня довіри громадян до даного відомства [102].

Завершуючи представлений підрозділ дисертаційного дослідження слід узагальнити, що наявні організаційні проблеми забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України не є не вирішуваними. Однак, їх подолання має бути здійснено негайно, адже якщо вирішити ці проблеми на самому початку діяльності нового митного органу, це дасть значний поштовх для його подальшого розвитку цього відомства.

Висновки до Розділу 3

Узагальнено, що на відміну від більшості провідних держав світу де спостерігається тенденція до об'єднанні митних та податкових органів, Україна пішла дещо іншим шляхом, розділивши вказані відомства. Автор

дисертаційного дослідження переконаний, що такий крок був вірним, адже це дозволяє кожному відомству зосередити свої зусилля на вузькій сфері, що сприятиме підвищенню рівня законності та правопорядку у державі взагалі, та у митній сфері зокрема. Втім, зазначене не виключає можливості використання позитивного досвіду провідних країн Європи у цій сфері, до якого слід віднести: необхідність зміни повноваження органів ДМС зокрема в частині підвищення якості та ефективності надання адміністративних послуг останніми; на законодавчому рівні необхідно закріпити положення про те, що однією із ключових функцій органів Державної митної служби України є безпосередньо захист громадян України. А після повноцінного вступу нашої держави до ЄС, доповнити це положення фразою: «..., а також забезпечення безпеки і захисту інтересів Європейського Союзу та його громадян»; необхідним є дотримання балансу між митним контролем і сприянням законній торгівлі; удосконалення заходів із протидії корупції в митних органах української держави; важливо значно спростити, а також гармонізувати та стандартизувати існуючі на сьогодні митні процедури в Україні; необхідно переглянути кадрову політику органів Державної митної служби України, зокрема слід висувати більш жорсткі вимоги до кандидатів на відповідну посаду, зокрема щодо їх професійної та психологічної підготовки.

Під адміністративним законодавством, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів запропоновано розуміти сукупність норм адміністративного права, які знаходять своє об'єктивне відображення у відповідних адміністративно-правових актах, що були прийняті у встановленому законом порядку, та спрямовані на врегулювання діяльності органів Державної митної служби взагалі та у напрямку забезпечення прав громадян зокрема. Встановлено, що під прогалинами адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів слід розуміти перш за все відсутність необхідних правових норм, або їх недосконалість (та/або

незрозумілість), що в свою чергу негативно впливає на якість та результативність захисту та забезпечення реалізації прав та свобод громадянами в митній сфері.

З'ясовано, що на сьогодні більшість нормативно-правових актів було розроблено ще до реформування Державної фіскальної служби, а тому вони практично не враховують таку реструктуризацію та тих змін в діяльності Державної митної служби, які були передбачені Положенням «Про Державну митну службу України». Крім того підкреслено, що вказаними вище нормативними актами лише опосередковано визнається той факт, що ДМС виконує правоохоронну функцію, а відтак, його завдання в окресленій сфері визначено лише поверхнево. Ті ж положення існуючих Концепцій та Стратегій, що вказують на необхідність покращення стану забезпечення прав громадян митними органами, зокрема мова йде про Розпорядження КМУ від 27 грудня 2018 р. № 1101-р «Про схвалення концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику», не визначають реальних правових механізмів їх удосконалення.

Відзначено, що проблемі вдосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення діяльності митних органів взагалі, та у контексті захисту ними прав громадян зокрема, приділялась увага і на доктринальному рівні. Разом із тим підкреслено, що: по-перше, безпосередньо питання забезпечення прав громадян в діяльності митних органів здебільшого розглядалось лише поверхнево; а по-друге, більшість наукових робіт було побудовано на старому законодавстві, яке не враховувало той факт, що Державну митну службу України було виокремлено в окремий центральний орган виконавчої влади.

Узагальнено, що незважаючи на чималий науковий та законодавчий інтерес до проблеми забезпечення прав громадян митними органами, у цій царині існує багато проблем, які пов'язані із наявністю чималої кількості прогалин у відповідному адміністративному законодавстві. Тож, з метою вдосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади

забезпечення прав громадян в діяльності митних органів запропоновано:

- 1) розробити дієву концепцію подальшого розвитку митних органів України, з чітким визначенням мети, завдань та напрямків їх реформування; тощо;
- 2) вдосконалити правові засади взаємодії ДМС з іншими правоохоронними органами. Зокрема на сьогодні першочергового значення набуває розробка та запровадження «Порядку взаємодії органів Державної митної служби України з Державною прикордонною службою України», а також «Порядку взаємодії Державної митної та Державної податкової служби України». Адже саме взаємодія з цими органами державної влади, як показала практика, має пріоритетне та важливе стратегічне значення для Державної митної служби України;
- 3) необхідно переглянути вимоги, які ставляться до кандидатів на службу в ДМС, слід також вдосконалити їх первинну та подальшу підготовку;
- 4) окрему увагу необхідно присвятити покращенню митних процедур;
- 5) перегляду потребує правовий статус Державної митної служби, зокрема слід розширити перелік повноважень вказаного органу державної влади в контексті реалізації ним функцій, які пов'язані із забезпечення прав громадян. Крім того, слід посилити відповідальність органів ДМС та їх посадових за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків в окресленій сфері суспільних відносин;
- 6) створити сприятливі правові основи для запровадження новітніх управлінських технологій в діяльність ДМС;
- 7) необхідним є розширення прав інших учасників митних правовідносин, зокрема в частині оскарження дій/бездіяльності митних органів;
- 8) слід підвищити рівень державних гарантій діяльності ДМС та інших учасників митних правовідносин.

Акцентовано увагу, що організація діяльності органів Державної митної служби України передбачає створення умов неправового характеру, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування вказаного органу державної влади. Саме належна організація є своєрідним «матеріальним підґрунтям» для роботи досліджуваного центрального органу виконавчої влади. З'ясовано, що до ключових організаційних проблем забезпечення прав

громадян органами Державної митної служби слід віднести: 1) неякісне кадрове забезпечення органів ДМС; 2) високий рівень корумпованості митних органів; 3) проблеми управлінського характеру, наявність яких обумовлена декількома факторами: по-перше, невеликим досвідом управлінської роботи переважної більшості керівників ДМС; по-друге, свідомою відмовою від використання новітніх управлінських технологій та методів; 4) недостатнє фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності органів Державної митної служби України; 5) неякісне інформаційне забезпечення органів ДМС; 6) недосконалість механізму здійснення громадського контролю за діяльністю органів Державної митної служби України.

Наголошено, що вирішення проблеми кадрового забезпечення митних органів, особливо в умовах реформування останніх, має важливе значення з точки зору створення необхідних умов для того, що ДМС могла належним чином виконувати правоохоронну функцію. Це пояснюється тим, що саме люди реалізують повноваження будь-якого органу державної влади. А відтак, з метою вдосконалення кадрового забезпечення діяльності митних органів України запропоновано: покращити якість первинної підготовки працівників ДМС з орієнтацією на практичний бік підготовки; здійснювати регулярний обмін досвідом між органами ДМС та іншими відомствами, зокрема Державною прикордонною службою України та ДПС; створити умови для професійного зростання працівників ДМС (підвищення кваліфікації), а також забезпечити їм реальну можливість для кар'єрного зростання; вдосконалити систему матеріально та морального заохочення державних службовців до належного виконання своїх посадових обов'язків; забезпечити належний соціальний захист працівників ДМС та їх сімей, що дозволить суттєво знизити корупційні ризики.

Обґрунтовано, що протидія корупції у митній сфері має важливе стратегічне значення, як для забезпечення економічної та політичної безпеки в середині країни, так і для підвищення інвестиційної привабливості

України. Все це, беззаперечно, якісно вплине на покращення стану забезпечення прав громадян митними органами. Підкреслено, що вирішення проблеми корупції в органах ДМС повинно включати здійснення таких заходів: створення належних організаційних умов для здійснення ефективного внутрішнього контролю в митних органах; підвищення рівня економічних та соціальних гарантій проходження служби в органах ДМС. Зокрема необхідно покращити систему заохочень службовців, а також вирішити наявні проблемні питання щодо відповідальності працівників митних органів; збільшення рівня незалежності митних органів задля зниження політичного впливу на них; створення ефективної організаційно-управлінської структури, яка б дозволила уникнути дублювання повноважень окремих службовців. Крім того, вона повинна передбачати уникнення надмірного зростання кількості управлінців.

З метою удосконалення управлінської діяльності в митних органах України запропоновано: по-перше, здійснювати постійне професійне навчання керівників, з метою підвищення їх теоретичних знань у сфері управління персоналом; по-друге, цікавим з практичної точки зору має бути обмін досвідом не тільки із українськими відомствами, а й на рівні міжнародного співробітництва; по-третє, запроваджувати новітні методи та форми здійснення управлінської діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, яке полягає в з'ясуванні сутності та особливостей адміністративно-правових засад забезпечення прав громадян в діяльності митних органів, а також в аналізі існуючих недоліків, розробленні конкретних практичних пропозицій і наукових рекомендацій щодо розвитку й удосконалення відповідного законодавства. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. Виокремлено наступні історичні етапи становлення та розвитку забезпечення прав громадян в діяльності митних органів, а саме: 1) зародження системи митних органів в світі та на території сучасної України (до IX століття нашої ери) – формування зародків митної діяльності на території Стародавнього сходу, в містах-державках Причорномор'я та окремих землях сучасної України. Механізмів забезпечення прав людини в діяльності митників окресленого періоду практично не існувало, адже ключовою ціллю було отримання найвищої вигоди для конкретного міста або держави з торгових платежів; 2) IX – XIII століття (період існування Київської Русі), - приймаються перші нормативно-правові акти, які були спрямовані на врегулювання митної сфери. Фактично саме у цей час відбувається перше законодавче закріплення прав громадян у митній галузі; 3) права людини та механізми їх забезпечення в діяльності митних органів за часів козацтва (XIV – початок XVIII століття) – відбувається розвиток митної діяльності, розширюються гарантії дотримання прав людини у митній галузі; 4) XVIII – початок XX століття (Імперська доба). Формування правової бази та організаційної системи митних органів в Російській Імперії. Вперше на законодавчому рівні закріплено гарантії забезпечення прав людини у митній галузі. Однак при цьому проголошені гарантії здебільшого носили суто

формальний характер і на практиці, зазвичай, ігнорувались; 5) забезпечення прав громадян в діяльності митних органів у радянський період (початок – 90-ті роки XX століття) – формування та розвиток радянської митниці, створення кодифікованої нормативно-правової бази в даній сфері. Відбувається поступове розширення прав громадян у митній галузі, однак при цьому дієвого механізму їх практичної реалізації фактично не існувало; 6) сучасний період розвитку митних органів та механізмів забезпечення прав громадян в їх роботі (90-ті роки XX століття – по теперішній) – активний розвиток митної справи та механізмів забезпечення прав громадян в роботі митних органів за часів незалежності України.

2. Визначено, поняття «забезпечення прав громадян в діяльності митних органів», як напрям діяльності митних органів держави, який виражений у нормативно-встановленій системі заходів, засобів, методів, реалізацію яких направлено на недопущення будь-якого роду порушень прав громадян в діяльності митних органів, створення найбільш сприятливих та оптимальних умов за яких ймовірність виникнення подібних порушень буде максимально низький, а також, у разі потреби, відновлення прав та законних інтересів громадян. До ключових особливостей забезпечення прав громадян в діяльності митних органів віднесено: нормативна визначеність даного виду діяльності; наявність юридичного підґрунтя (правових принципів); структурованість; об'єднання регуляторного та реакційного юридичного інструментарію впливу; здійснюється всіма підрозділами митних органів незалежно від їх основного функціонального призначення.

3. Встановлено, що система державних суб'єктів забезпечення прав громадян в Україні – це сукупність самостійних державних відомств, створених та функціонуючих відповідно до Конституції та законодавства нашої держави, які провадять взаємну діяльність щодо забезпечення прав і законних інтересів людини і громадянина у різних сферах суспільного життя. Вказана система включає в себе органи влади до яких слід віднести: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, а

також Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, місцеві державні адміністрації, правоохоронні органи, одним з яких є Державна митна служба України. Остання забезпечує права і свободи громадян в межах покладених на службу обов'язків та повноважень, зокрема в рамках контролю правильності митної діяльності, боротьби з контрабандою та іншими порушеннями з питань державної митної справи, порушень митних правил, взаємодії з іншими органами державної влади з питань, які відповідають напряду роботи Держмитслужби. Доведено, що Державна митна служба України, як правоохоронний орган, виступає безпосереднім суб'єктом забезпечення прав громадян нашої держави та законних інтересів людини загалом, а також в сфері державної митної справи зокрема.

4. Визначено поняття «правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів» – це група офіційних юридичних документів, законів та підзаконних актів, нормами яких регулюються правовідносини пов'язані із забезпечення прав громадян в роботі Державної митної служби України. Обстоюється позиція, відповідно до якої норми адміністративного права займають домінуюче положення в системі вказаних правових засад через те, що останніми регулюється специфіка функціонування Державної митної служби України, встановлюються її права та повноваження, компетенція, особливості внутрішньо-структурної організації служби, а також питання використання відповідного інструментарію державно-владного впливу в сфері здійснення митної справи та забезпечення прав громадян у митних відносинах.

5. Доведено, що принципи забезпечення прав громадян митними органами України – це об'єктивні, вихідні, закономірні положення, керівні ідеї правової діяльності Державної митної служби України в сфері забезпечення, дотримання, реалізації та захисту прав громадянина та людини в рамках здійснення митної справи. До цих принципів віднесено: принцип верховенства права; принцип законності; принцип рівності та

недискримінації; принцип гуманізму; принцип взаємодії; принцип гласності та прозорості.

6. Констатовано, що під формами забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України слід розуміти зовнішній вираз діяльності відповідного центрального органу виконавчої влади, що проявляється у вчиненні дій різноманітного характеру, які спрямовані на те, щоб створити організаційні та правові умови для забезпечення та реалізації прав та свобод громадян у митній сфері. До відповідних форм віднесено: нормотворчу, правозастосовну, виховну, правоохоронну, правозахисну та організаційну форми.

З'ясовано, що під методами забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України слід розуміти сукупність законодавчо визначених способів та прийомів, які можуть використовувати митні органи з метою створення умов правового та організаційного характеру, які сприятимуть ефективному та якісному забезпеченню прав та свобод осіб у митній справі. Відзначено, що методи забезпечення прав громадян митними органами найбільш доцільно поділити на дві великі групи: 1) загальні методи: метод переконання; метод примусу; метод владних приписів; метод дозволу; метод заборон; та 2) спеціальні методи: метод превенції правопорушень у митній сфері; метод прийняття та розробки управлінських рішень; методу надання допомоги особі, що потрапила у важку життєву ситуацію; кадровий метод.

Наголошено, що і на законодавчому і на доктринальному рівні повинна здійснюватись постійна робота у пошуку нових форм та методів здійснення такої діяльності, що беззаперечно є запорукою для подальшого покращення якості та ефективності забезпечення прав і свобод громадян у митній сфері. Адже форми відображають зовнішній зміст діяльності із забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України, а методи вказують на те, у який спосіб та через використання яких засобів досягається кінцевий результат такої діяльності.

7. З'ясовано, що на сьогоднішній день створення організаційно-правових засад забезпечення ефективної взаємодії органів ДМС з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян має бути одним із пріоритетних напрямків діяльності законодавця та митних органів. Це пояснюється тим, що: по-перше, органи ДМС фактично не в змозі самостійно повною мірою створити всі необхідні організаційні та правові умови для того, щоб забезпечити права громадян взагалі та у митній сфері зокрема; по-друге, інші органи державної влади також активно використовують співпрацю з ДМС в процесі реалізації власної правоохоронної функції; по-третє, саме під час взаємодії кожен із органів державної влади може використати наявні у них специфічні інструменти, які дають змогу захистити та забезпечити належну реалізацію прав громадян взагалі, та у митній сфері зокрема. Наголошено, що у зв'язку зі створенням Державної митної служби та виокремленням її зі складу ДФС, нагальною є необхідність розробки нових підзаконних нормативно-правових актів, які б регулювали порядок взаємодії ДМС з Державною податковою службою України та Державною прикордонною службою України.

8. Обґрунтована доцільність використання позитивного досвіду провідних країн Європи щодо забезпечення прав громадян у митній сфері, зокрема: необхідно змінити коло повноважень органів ДМС зокрема в частині підвищення якості та ефективності надання адміністративних послуг; необхідно на законодавчому рівні закріпити положення про те, що однією із ключових функцій органів Державної митної служби України є безпосередньо «захист громадян України», а після повноцінного вступу нашої держави до ЄС, доповнити це положення, фразою: «...а також забезпечення безпеки і захисту інтересів Європейського Союзу та його громадян»; необхідно збалансувати митний контроль та сприяння законній торгівлі; слід удосконалити заходи із протидії корупції в митних органах; значно спростити, а також гармонізувати та стандартизувати існуючі на сьогодні митні процедури в Україні; необхідно переглянути кадрову політику

органів Державної митної служби України, зокрема слід висувати більш жорсткі вимоги до кандидатів на відповідну посаду, зокрема щодо їх професійної та психологічної підготовки.

9. З метою вдосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів запропоновано: 1) розробити дієву концепцію подальшого розвитку митних органів України, з чітким визначенням мети, завдань та напрямків їх реформування; тощо; 2) вдосконалити правові засади взаємодії ДМС з іншими правоохоронними органами шляхом розробки та запровадження «Порядку взаємодії органів Державної митної служби України з Державною прикордонною службою України», а також «Порядку взаємодії Державної митної служби України та Державної податкової служби України»; 3) переглянути вимоги, які ставлять до кандидатів на службу в ДМС, слід також вдосконалити їх первинну та подальшу підготовку; 4) покращити митні процедури; 5) розширити перелік повноважень ДМС в контексті реалізації нею функцій, які пов'язані із забезпечення прав громадян та посилити відповідальність органів ДМС та їх посадових за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків в окресленій сфері суспільних відносин; 6) створити сприятливі правові основи для запровадження новітніх управлінських технологій в діяльність ДМС; 7) розширити права інших учасників митних правовідносин, зокрема в частині оскарження дій/бездіяльності митних органів; 8) підвищити рівень державних гарантій діяльності ДМС та інших учасників митних правовідносин.

10. Акцентовано увагу, що організація діяльності органів Державної митної служби України передбачає створення умов неправового характеру, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування вказаного органу державної влади. Саме належна організація є своєрідним «матеріальним підґрунтям» для роботи досліджуваного центрального органу виконавчої влади. Встановлено, що ключовими організаційними проблемами забезпечення прав громадян органами Державної митної служби які слід

вирішити в першу чергу є: 1) неякісне кадрове забезпечення органів ДМС; 2) високий рівень корумпованості митних органів; 3) проблеми управлінського характеру, наявність яких обумовлена декількома факторами: по-перше, невеликим досвідом управлінської роботи переважної більшості керівників ДМС; по-друге, свідомою відмовою від використання новітніх управлінських технологій та методів; 4) недостатнє фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності органів Державної митної служби України; 5) неякісне інформаційне забезпечення органів ДМС; 6) недосконалість механізму здійснення громадського контролю за діяльністю органів Державної митної служби України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторгов А. М. Адміністративно-правовий статус державного виконавця [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Авторгов Андрій Миколайович ; Київ. нац. ун-т внутр. справ, Каф. адмін. права і процесу. К., 2008. 212 арк.
2. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч. у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво "Юридична думка", 2004. 584 с.
3. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
4. Алексеев С. С. Общая теория права / С.С. Алесеев. М.: ТК Велби, Из-во Проспект, 2008. 282 с.
5. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / С.С. Алексеев // М.: Юрид. лит, 1966. 428 с.
6. Андреев Г. И. Основы управления предприятием: модели и методы управления в условиях неопределённости / Г. И. Андреев, В. А. Тихомиров. М.: Финансы и статистика, 2006. 304 с.
7. Андрійко О.Ф. Громадський контроль // Юридична енциклопедія. К., 1998. Т. 1. С. 639.
8. Андрушко А.В. Принципи диспозитивності цивільного процесуального права України: дисертація / А.В. Андрушко // Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2002. 201 с.
9. Анфилов В. С. Системный анализ в управлении: учеб. пособ. / В. С. Анфилов. М.: Финансы и статистика, 2002. 368 с.
10. Арзамаскин А.Н. Определение понятия «правовое обеспечение»: постановка проблемы / А.Н. Арзамаскин // Наука и Школа. 2016. № 6. С.47 – 51.

11. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекций / Атаманчук Г. В. М. : Юрид. лит., 1997. 400 с.
12. Афанасьев В.Г. Научное управление обществом (Опыт системного исследования) / В.Г. Афанасьев. Изд. 2-е, доп. М.: Политиздат, 1973. 390 с.
13. Бакуменко В.Д., Надолішній П.І. Теоретичні та організаційні засади державного управління: Опорний конспект для дистанційного курсу. К.: Вид-во УАДУ, 2003. 161 с.
14. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Харків, 1996. 398 с.
15. Барановская, Е. А. Создание системы правового обеспечения экономики России: постановка вопроса / Е.А. Барановская // Вестн. Балтийского федерального ун-та им. И. Канта. 2011. Вып. 3. С. 141–148.
16. Бараш Є.Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Бараш Євген Юхимович. Харків, 2006. 190 с.
17. Басова Ю. Ю. Контрольно-наглядова діяльність міліції громадської безпеки [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Басова Юлія Юріївна ; Кіровоградський юридичний ін-т Харківського національного ун-ту внутрішніх справ. Кіровоград, 2006. 208 арк.
18. Безлепкин Е.А. Понятие принципа в методологии науки и физике / Е.А. Безлепкин // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. 2014. 82 с.
19. Беспалова О. Правове забезпечення управління органами поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 111 – 115.
20. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. Биографич. очерк и перевод проф. М.М. Исаева. М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. 464 с.
21. Битяк Ю.П., Зуй В.В. Административное право Украины (Общая часть). Учебное пособие. Х.: ООО “Одиссей”, 1999. 224 с.

22. Бігун В.С. Судове право розуміння у механізмі забезпечення прав людини / В.С. Бігун // URL : <http://bihun.in.ua/jushits/jurhit/article/632/>.
23. Бідняк М.Н. Організація управління: Навч. посіб. / М.Н. Бідняк // К.: А.С.К., 2003. -176 с.
24. Білодід І.К. Словник української мови в 11 томах / І.К. Білодід // Київ: «Наукова думка». 1972. 744 с.
25. Божко В. Генеза правового регулювання оплати праці в Україні впродовж Х – ХХ століть / В. Божко // Вісник Академії правових наук України. 2010. № 2(61). С.133 – 142.
26. Болдін М.Я. Адміністративно-правові засади діяльності Національного банку України у сфері рефінансування банків / М.Я. Болдін // Дисертація кандидата юридичних наук: 12.00.07. Київський міжнародний університет, Науково - дослідний інститут публічного права. Київ, 2017. 207 с.
27. Большой энциклопедический словарь / Под ред. А.М. Прохорова // М. 2000.
28. Большой энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова. изд. 2-е, перераб. и доп. М. : Большая Российская энцикл. ; СПб. : Норинт, 2001. 1456 с.
29. Большой юридический словарь / под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. [2 е изд., перераб. и доп.]. М.: ИНФРА-М, 2000. 704 с.
30. Бортняк Ф. В. Форми та методи діяльності державної виконавчої служби : автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ф.В. Бортняк; Київський нац. універ. внутрішніх справ України. К., 2008. 18 с.
31. Бранский В. П. Философские основания проблемы синтеза релятивистских и квантовых принципов. Л.: Изд-во ЛГУ, 1973. 175 с.
32. Бугера, С.І.Організаційно-правові питання розвитку державного регулювання в галузі бджільництва України [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Бугера Сергій Іванович ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2007. 219 арк.

33. Буздуган Я. М. Правові та організаційні основи фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні: дис ... канд. юрид. наук / Я. М. Буздуган. Київ : б. в., 2009. 229 с.

34. Букина В. С. Принципы советского гражданского процессуального права (теоретические вопросы понятия и системы): Автореф. дис. кан.юрид.наук. Л., 1975.

35. Бурбика М. М. Адміністративне право України : навчальний посібник / М. М. Бурбика, А. В. Солонар, К. Д. Янішевська. Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2015. 358 с.

36. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел // К.; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.

37. В Україні стартувала спецоперація «Кордон» / URL : <https://www.slovoidilo.ua/2019/05/13/novyna/bezpeka/ukrayini-startuvala-speczoperacziya-kordon>

38. Валецький О. Окремі аспекти визначення функцій механізму стримувань і противаг у розвитку політичної системи / О. Валецький // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України. 2008. № 1. С. 147–154.

39. Васильев А.С. Административное право Украины (общая часть). Учебное пособие. Х.: Одиссей, 2001. 288 с.

40. Васьковська В.П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення: дисертація / В.П. Васьковська // Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2006. 224 с.

41. Великий тлумачний словник сучасної мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: ВТФ Перун, 2003. С. 489.

42. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1140 с.

43. Веденєєв Д.В. Митна служба України / Д.В. Веденєєв // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та

ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2009. 790 с.

44. Витрук Н. В. Общая теория правового положения личности : монография / Н.В. Витрук // М. : Норма : ИНФРА-М, 2017. 448 с.

45. Віхров О.П., Віхрова І.О. Теорія держави і права: курс лекцій: навчальний посібник / О.П. Віхров, І.О. Віхрова. Чернігів: Десна Поліграф, 2015. 304 с.

46. Волинка К. Забезпечення прав і свобод особи в Україні: теоретичні і практичні аспекти // Право України. 2000. № 11. С. 30-33.

47. Волошина В.К. Реалізація галузевих та специфічних принципів кримінального процесу у стадії досудового розслідування: дисертація / В.К. Волошина // Одеса: Одеська національна юридична академія. 2010. 236 с.

48. Галімшина Г.В. Державний контроль на автомобільному транспорті в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Галімшина Ганна В'ячеславівна ; Донец. юрид. ін-т Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Донецьк, 2010. 245 арк

49. Гальонкін С. А..Адміністративно-правове забезпечення апеляційного провадження в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Гальонкін Сергій Анатолійович ; Сум. держ. ун-т. Суми, 2018. 224 с.

50. Гармаш Є. В.Організаційно-правові основи підготовки, прийняття та виконання адміністративних рішень в митній службі України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Гармаш Євген Васильович ; Держ. податк. адмін. України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. Д., 2010. 209 арк.

51. Гаруст Ю.В. Поняття та ознаки гарантій забезпечення прав громадян у податковій сфері / Ю.В. Гаруст // Форум права. 2014. № 2. С. 76–80.

52. Гвишиани Д. М. Организация управления / Д. М. Гвишиани. М. : Наука, 1972. 536 с.

53. Голиков Ю.Я. Проблемы и принципы исследования межсистемных взаимодействий в сложных человеко-машинных комплексах /

Ю.Я. Голиков, А.Н. Костин // Системные исследования. Методологические проблемы: Ежегодник, 1995-1996. М., 1996. 399 с.

54. Голосніченко І. П. Попередження корисливих проступків засобами адміністративного права / І. П. Голосніченко. К. : Вища школа, 1991. – 207 с.

55. Гончарук С.Т. Адміністративне право України: Загальна та Особлива частини: Навч. посібник (на допомогу слухачам, що здають державні та поточні іспити з адміністративного права) / НАВСУ. К., 2000. 239 с.

56. Горелов М.О. Організаційно-правові основи діяльності слідчих підрозділів ОВС України: дисертація / М.О. Горелов // Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2008. 198 с.

57. Горшенев В.М. Процессуальная форма и ее назначение в советском праве // Советское государство и право. 1973. № 12. С. 29.

58. Горшенев В.М., Шахов И.Б. Контроль как правовая форма деятельности. М.: Юрид. Лит., 1987. 176 с.

59. Горян Е.В. Органи місцевого самоврядування в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав і свобод громадян України : автореферат / Е.В. Горян // Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2005. 22 с.

60. Грабельников В.А. Організація охорони громадського порядку в санаторно-курортних та інших зонах відпочинку громадян: дисертація / В.А. Грабельников // Київ: Національний аграрний університет. 2007. 202 с.

61. Гребельник О.П. Митна справа: підручник / О.П. Гребельник // К.: Центр учбової літератури, 2014. 472 с.

62. Гребельник О.П. Розвиток митної справи за часів Київської Русі / О.П. Гребельник // Митна безпека: науковий журнал. 2017. № 1. С. 26 – 34.

63. Греченко В., Ярмиш О. Історія України. Всесвітня історія ХХ століття: навчальний посібник / В. Греченко, О. Ярмиш // Харків: Університет внутрішніх справ. 1998. 352 с.

64. Гуменюк О.Г. До питання про основні принципи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності / О.Г. Гуменюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 16. Ч. 4. С. 113 – 116.
65. Гурковський М. П. Основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні / М. П. Гурковський, С. С. Єсімов // Науковий вісник. 2016. № 4. С. 171-186.
66. Гуславський В. С. Управління співробітництвом ОВС України з правоохоронними органами країн СНД: організаційно-правові засади : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Гуславський Володимир Станіславович; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2006. 444 арк.
67. Гуцул І. А. Митна політика зарубіжних країн : навч. посіб. / І. А. Гуцул. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 198 с.
68. Давиденко Л.М. Забезпечення прав і свобод громадянина при здійсненні митних процедур (організаційно-правові аспекти): дисертація / Л.М. Давиденко // Дніпропетровськ: Академія митної служби України. 2007. 195 с.
69. Давиденко Л.М. Забезпечення прав і свобод громадянина при здійсненні митних процедур (організаційно-правові аспекти): автореферат / Л.М. Давиденко // Дніпропетровськ: Академія митної служби України. 2007. 25 с.
70. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / Даль В. // М., 1980. Т. 3. 555 с.
71. Дарміць Р. З. Кадрове забезпечення діяльності підприємства в умовах розвитку міжнародної конкурентоспроможності / Р. З. Дарміць, Г. П. Горішна // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2013. № 778. С. 26-34.

72. Денисюк С.Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади: дисертація / С.Ф. Денисюк // Київ: Київський міжнародний університет. 2010. 393 с.

73. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко; За ред. А. Ф. Мельник. К. : Знання-Прес, 2003. 343 с.

74. Дорофеєва Л. Захист прав осіб як фундаментальна засада контрольної діяльності сучасних митних органів / Л. Дорофеєва // Visegrad Journal on Human Rights. 2016. № 6/1. С. 66 – 71.

75. Дорош М. М. Україна – Республіка Польща: співпраця та митні відносини / М. М. Дорош // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2014. № 810. С. 17-21.

76. Дорош М.М. Розвиток митної справи в УРСР (1917 – 1991 рр.) / М.М. Дорош // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. 2012. Том 14 №2(52). С. 184-188.

77. Дубіна А.А., Сорокіна С.В., Зельніченко О.І. Митна справа: підручник / А.А. Дубіна, С.В. Сорокіна, О.І. Зельніченко // К.: Центр учбової літератури, 2010. 320 с.

78. Енгибарян Р.В., Краснов Ю.К. Теория государства и права / Р.В. Енгибарян, Ю.К. Краснов // М.: Юрист, 1999. 542 с.

79. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

80. Ерохин В И Теоретические основы обеспечения неприкосновенности частной жизни при реализации юридической ответственности: диссертация / В.И. Ерохин // Владимир. 2006.

81. Загальна декларація прав людини // Офіційний сайт ООН України. URL: <http://www.un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/global-un-publications/3722-zahalna-deklaratsiia-prav-liudyny>.

82. Загальна декларація прав людини: декларація, міжнародний документ від 10.12.1948 // Офіційний вісник України. 2008. №98. ст.3103
83. Загальна теорія держави і права. Підручник / За ред. М.В.Цвіка, В.Д.Ткаченка, О.В.Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
84. Загуменна Ю.О. Основні напрями забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів внутрішніх справ України / Ю.О. Загуменна // Форму права. 2010. № 4. С. 376 – 382.
85. Загуменна Ю. О. Правоохоронні органи: поняття, ознаки, функції, особливості діяльності / Ю. О. Загуменна // Право і безпека. 2010. № 3(35). С. 145-150.
86. Зайченко І.В. 317 Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид. К., «Освіта України», «КНТ», 2008. 528 с.
87. Зеленецкий В.С. Общая теория борьбы с преступностью. Ч.1 Концептуальные основы. Х.: Основа, 1994. 375 с.
88. Зуєв Р. В. Співвідношення правничих категорій "забезпечення", "охорона" і "захист" у діяльності міліції громадської безпеки щодо прав і свобод людини / Р.В. Зуєв // Право і суспільство. 2012. № 3. С. 37-42.
89. Исаков В. Б. Юридические факты в советском праве / В. Б. Исаков. М. : Юрид. лит., 1984. 144 с.
90. История и особенности таможенной системы Грузии / Режим доступа: Читать далее: <https://sputnik-georgia.ru/reviews/20180126/239060586/Istorija-i-osobennosti-tamozhennoj-sistemy-Gruzii.html>
91. Іванова Л.О. Показники ринкової кон'юнктури / Л.О.Іванова. Львів. : Вид-во Львів. комерц. акад., 2004. 19 с.
92. Іванцов В.В. Адміністративно-правове регулювання залучення громадськості до заходів із запобігання корупції: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07 / Володимир Васильович .Іванцов. К., 2018. 208 с.

93. Інформаційні системи і технології в обліку / Терещенко Л.О., Матієнко-Зубенко І.І. Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2004. 187 с.
94. Історія митної діяльності: Україна в європейському контексті: Наукове видання / Авт. кол.: К. М. Колесников (керівник авторського колективу), Д. В. Архірейський, О. О. Дячок, О. В. Морозов, С. В. Шуляк та ін. О.: Пласко, 2010.
95. Кагановська Т. Є. Кадрове забезпечення державного управління в Україні: Монографія. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. 330 с.
96. Калабаев О.У. Проблемы охраны тайны частной жизни в уголовном судопроизводстве: диссертация / О.У. Калабаев // Ижевск: Удмуртский государственный университет. 2005. 201 с.
97. Капинус Н.И. Процессуальные гарантии прав личности при применении мер пресечения в уголовном процессе: диссертация / Н.И. Капинус // Москва: Научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка при Генеральной прокуратуре РФ. 2001. 547 с.
98. Карамзин Н.М. И что была тогда Россия / Н.М. Карамзин // Харьков: «Прапор». 1990. 523 с.
99. Карпец И.И., Ратинов А.Р. Правосознание и причины преступности // Сов. государство и право. 1968. № 12. С. 52.
100. Карпишин Н.І. Фінансове забезпечення охорони здоров'я в реалізації державних функцій на ринку медичних послуг: дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Н. Карпишин .Тернопіль, 2006. 208 с.
101. Кафидов В.В. Исследование систем управления: Учеб.-практ. пособие. М.: МЕХА, 2000. 149 с.
102. Квашин В. Ю. Організаційні проблеми забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. Вип. 50. Т. 4. С. 144–149.

103. Квашин В.Ю. Опыт стран Европы по обеспечению прав граждан таможенными органами и возможности его использования в Украине. *Право и политика*. 2018. № 2. С. 119–125. (Кыргызская Республика).

104. Квашин В. Ю. До проблеми взаємодії митних органів з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. С. 129–134.

105. Квашин В. Ю. До проблеми визначення напрямів удосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4. С. 189–193.

106. Квашин В. Ю. До характеристики принципів забезпечення прав громадян митними органами України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. С. 133–138.

107. Квашин В. Ю. К проблеме определения форм обеспечения прав граждан органами Государственной таможенной службы Украины. *Право и Закон*. 2019. № 1. С. 123–128. (Кыргызская Республика).

108. Квашин В. Ю. До проблеми кадрового забезпечення органів державної митної служби України. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8–9 лип. 2016 р.). К.: Центр правових наукових досліджень, 2016. С. 82–84.

109. Квашин В. Ю. Історико-правовий аналіз функціонування митних органів в Україні за часів існування Київської Русі. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27–28 жовт. 2017 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 78–81.

110. Квашин В. Ю. Проблема корупції в органах державної митної служби України. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 4–5 трав. 2018 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2018. С. 64–66.

111. Кельман Л.М. Соціально-політичні фактори впливу на правозастосовну діяльність : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Кельман Лідія Михайлівна ; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. Л., 2007. 221 арк.
112. Кириленко Г.Г., Шевцов Е.В. Краткий философский словарь / Г.Г. Кириленко, Е.В. Шевцов // М.: АСТ, Слово, 2010. 480 с.
113. Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. Адміністративне право: навч. посів. 3-те вид. К. Алерта; ЦУЛ, 2011. 696 с.
114. Клемпарський М.М. Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників органів внутрішніх справ : дисертація / М.М. Клемпарський // Національний університет внутрішніх справ. Х., 2004. 224 с.
115. Книш В.В. Принципи земельного права України: дисертація / В.В. Книш // Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2006. 206 с.
116. Кобринський В.Ю. Державний контроль у сфері національної безпеки України: автореферат / В.Ю. Кобринський // Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2008. 22 с.
117. Коваль О.А. Принципи процесуального права та їх втілення в законодавчій регламентації діяльності міліції України: дисертація / О.А. Коваль // Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2005. 198 с.
118. Козленко В.Г. Юридична характеристика корупції як соціального явища / В.Г. Козленко // Visegrad journal on human rights. URL : http://vjhr.sk/archive/2015_4_1/14.pdf
119. Колодий А. Принципы права: генезис, понятие, классификация, место и роль в правовой системе Украины / А. Колодий // Право Украины. 2013. № 1. С. 68-79.
120. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник // К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2008. 305 с.

121. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
122. Комаров И.М. Проблемы теории и практики криминалистических операций в досудебном производстве: диссертация / И.М. Комаров // Барнаул: Алтайский государственный университет. 2003. 437 с.
123. Комаров О. В. Удосконалення фіскальної політики в галузі державної митної справи / О. В. Комаров // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. 2017. № 4. С. 62-67.
124. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія / А. Т. Комзюк ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Х. : Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
125. Комзюк А.Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції України: Дис...доктора юрид. наук: 12.00.07. Х., 2002. 408 с.
126. Комзюк В. Т. Завдання та принципи діяльності митних органів України та спеціалізованих митних установ / В. Т. Комзюк // Право і Безпека. 2012. № 1. С. 86-90.
127. Комзюк В. Т. Поняття та загальна характеристика взаємодії митних органів з податковими та прикордонними органами / В. Т. Комзюк // Форум права. 2013. № 2. С. 235–240.
128. Комзюк В. Т. Щодо використання зарубіжного досвіду в регулюванні адміністративно-правового статусу митних органів України / В. Т. Комзюк // Форум права. 2016. № 1. С. 110–115
129. Комзюк В.Т. Сутність та значення міжнародного співробітництва у діяльності митних органів / В.Т. Комзюк // URL : <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-5-2013/item/217-sutnist-ta-znachennya-mizhnarodnoho-spivrobitnytstva-u-diyalnosti-mytkykh-orhaniv-komziuk-v-t>

130. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Європейський суд з прав людини: пояснювальна нотатка // Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України. URL : <https://minjust.gov.ua/m/konventsija-pro-zahist-prav-lyudini-i-osnovopolojnih-svobod-ta-evropeyskiy-sud-z-prav-lyudini>.

131. Конопльов В. В. Організаційно-правовий механізм підготовки та прийняття управлінських рішень в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Конопльов В'ячеслав В'ячеславович. Х., 2006. 424 с.

132. Конституція України: закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР // Офіційний вісник України. 2010. № 72/1. Ст. 2598.

133. Конт-Спонвиль А. Философский словарь. Москва: ЭТЕРЕНА ПАЛИМПСЕСТ, 2012. 750 с.

134. Концепція модернізації Федеральної митної адміністрації Німеччини. URL : www.zoll.de/eO_downloads/wir_ueber_uns/feinkonzept.pdf.

135. Корнієнко Г. С. Правове регулювання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в умовах реформування АПК: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.06. / Корнієнко Ганна Сергіївна. К., 2003. 190 с.

136. Король В.В. Засада гласності та її обмеження в кримінальному судочинстві України: автореферат / В.В. Король // Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2002. 22 с.

137. Костів М. В.Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Костів Михайло Васильович ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2005. 202 арк.

138. Костюченко О.Є. Визначення поняття «правове забезпечення» / О.Є. Костюченко // Науковий вісник Національного університет ДПС України. 2015. №1(68). С. 11 – 16.

139. Костянтин VII Багрянородний. Об управлении империей. М.: Наука, 1991.
140. Котюк В. О. Теорія права: Курс лекцій: Навч. посібник для юрид. фак. вузів. К.: Вентурі, 1996. 208 с.
141. Кривоніс М. А. Поняття взаємодії в законодавстві України з питань митної справи / М. А. Кривоніс // Митна справа. 2011. № 6(87). С. 15-20.
142. Криминалистическое обеспечение деятельности милиции и органов предварительного расследования / Под ред. Т.А. Аверьяновой, Р.С. Белкина. М.: Новый юрист, 1997. 400 с.
143. Крупник А. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення / А. С. Крупник // Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2007. № 1. URL : www.library.oridu.odessa.ua.
144. Кудрявцев В.Н. О правопонимании и законности / В.Н. Кудрявцев //Государство и право. 1994. № 3. С. 3 – 8.
145. Кузняк, Б. Я. Особливості митного регулювання в країнах Європейського Союзу / Б. Я. Кузняк, В. А. Свічкарь // Ефективна економіка. 2018. № 4. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/9.pdf
146. Кузьменко О. В. Феномен адміністративно-правового заохочення : [моногр.] / О. В. Кузьменко, О. Г. Стрельченко. Л., 2010. 201 с.
147. Кузьомко В.М. Підвищення ефективності управління соціально-економічним розвитком регіону: дисертація / В.М. Кузьомко // Академія муніципального управління. 2007. 317 с.
148. Кульчицький С.В., Мицик Ю.А., Власов В.С. Історія України: довідник для абітурієнтів та школярів загальноосвітніх навчальних закладів / С.В. Кульчицький, Ю.А. Мицик, В.С. Власов // К.: Літера ЛТД. 2009. 528 с.
149. Купріянова, А. О. Правове регулювання дисциплінарної відповідальності державних виконавців : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / А. О. Купріянова; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 230 с.

150. Куршев В.Н. Исследование систем управления: Уч. пособ. Казань: Изд-во Казанского государственного технического университета, 2000. 232 с.
151. Кушнарѡв І.В. Причини та умови корупції / І.В. Кушнарѡв // Вісник ХНУВС. 2013. № 1 (60). С. 88–96.
152. Кушнір І.П. Правові аспекти взаємодії державної прикордонної служби України з органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування / І.П. Кушнір // Часопис Київського університету права. 2006. №2. С. 106 – 110.
153. Ладиченко В.В. Гуманістичні основи організації державної влади: автореферат / В.В. Ладиченко // Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України. 2008. 42 с.
154. Лазарев В. В. Пробелы в праве (Вопросы понятия пробелов и критика теорий беспробельности права) / Лазарев В. В. Казань : Изд-во казанского ун-та, 1969. 96 с.
155. Лазоренко Л. В. Проблеми формування кадрового складу органів державної влади / Л. В. Лазоренко // Інтелект ХХІ. 2016. № 5. С. 80-83.
156. Лившиц Р.З. Теория права / Р.З. Лившиц // Москва: Издательство БЕК. 1994.
157. Литвін І.І. Адміністративно-правові відносини у сфері надання освітніх послуг : монографія / Литвін. Харків : НікаНова, 2016. 428 с.
158. Лозинський Ю.Р. Адміністративна відповідальність за порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки / Ю.Р. Лозинський : матеріали наук.-звіт. конф. факультету кримінальної міліції [„Проблеми діяльності кримінальної міліції в умовах розбудови правової держави”], (Львів, 5 берез. 2008 р.) / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів : ЛьвДУВС, 2008. С. 168–170
159. Лысенко В.А. Правовые нормы и правоотношения в деятельности органов внутренних дел: диссертация / В.А. Лысенко // Москва: Академия управления. 2006. 177 с.

160. Ляшук Р. М. Визначення поняття взаємодії дільничних інспекторів прикордонної служби / Р.М. Ляшук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2012. С. 183-191.

161. Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник.- Вид. 2-ге, доп. та перероб. К.: Атіка, 2003. 576 с.

162. Малиновський В.Я. Державне управління: Навч. посіб. Луцьк, 2000. 228 с.

163. Маложон О. І. Історія виникнення і розвитку митної справи в Україні // Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 2. 2017. С. 143-147.

164. Маргулис М.А. Нормотворчество корпоративных объединений в области спорта: диссертация / М.А. Маргулис // Москва: Московская государственная юридическая академия. 2005. 197 с.

165. Мартинов А.Ю. Загальна декларація прав людини 1948 / А.Ю. Мартинов // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2005. 672 с.

166. Матвеев С.П. Понятие, сущность и содержание современного нормативного правового обеспечения социальной защиты государственных служащих / С.П. Матвеев // Вестник Московского университет МВД России. 2009. № 11. С. 108 – 113.

167. Материалы Главного таможенного управления Службы государственных доходов / URL : <https://www.vestnesis.lv/ta/id/8763>

168. Мелех Л.В. Законність у правозастосовній діяльності: автореферат / Л.В. Мелех // Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2010. 22 с.

169. Мельник К. Ю. М. Трудове право України : підручник / К Ю. Мельник // Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.

170. Мельник М. І Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : [навч. посібн.] / М. І. Мельник, М. І. Хавралюк. К. : Атіка, 2002. 576 с.
171. Мельник М.І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції [Текст] : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Мельник Микола Іванович ; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2002. 31 с.
172. Меморандум про взаєморозуміння між Державною фіскальною службою України, Адміністрацією державної прикордонної служби України та Управлінням з наркотиків та злочинності Організації Об'єднаних Націй / Міжнародний документ від 16.01.2018 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-18/conv
173. Менеджмент організацій: Підручник / За заг. ред. Л. І. Федулової . К.: Либідь, 2004. 448 с. // URL : http://pidruchniki.com/12140310/menedzhment/kadrova_politika_pidpriyemstva
174. Минькович-Слободяник О. В. Правова політика як чинник правотворчості і правозастосування [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Минькович-Слободяник Олена Василівна; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2010. 231 арк.
175. Митна справа : підруч. / А. І. Крисоватий, С. Д. Герчаківський, О. Б. Дем'янюк та ін. ; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ВПЦ «Екон. думка ТНЕУ», 2014. 540 с.
176. Митний кодекс України від 11.07.2002 №92-IV // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 38. Ст. 288.
177. Митний кодекс України: закон, кодекс, від 13.03.2012 №4495-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44 – 45. Ст. 552.
178. Михайленко А. Р. Основы государства и права. К.: Фемина, 1994. 120 с.
179. Міжнародна Конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах: конвенція, міжнародний документ від 21.10.1982 // Офіційний вісник України. 2004. № 12. Ст. 789.

180. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: пакт, міжнародний документ від 16.12.1966 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

181. Мордовец А.С. Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина: теоретико-правовое исследование: диссертация / А.С. Мордовцев // Саратов. 1997. С. 37 – 40.

182. Музиченко П. Історія держави і права України / П. Музиченко // К.: Знання. 2007. 514 с.

183. Найденко О.Є., Єніна А.О., Костяна О.В. Основні аспекти становлення та розвитку митної справи України / О.Є. Найденко, А.О. Єніна, О.В. Костяна // Гроші, фінанси і кредит. 2018. Вип. 23. С. 506 – 511.

184. Нарышкина Н.И. Функционирование тюрем в условиях реформирования уголовно-исполнительной системы: диссертация / Н.И. Нарышкина // Рязань: Академия права и управления. 2006. 271 с.

185. Негодченко О.В. Особливості організаційних форм діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення реалізації конституційних прав та свобод людини // Вісн. Одеськ. юрид. ін-ту. 2003. № 1. С. 8-13

186. Нивен П. Сбалансированная система показателей – шаг за шагом. Максимальное повышение эффективности и закрепление полученных результатов / П. Нивен. М. : Баланс Бизнес Букс. 2004. 465 с.

187. Общая теория государства и права: Академический курс : в 2 т. Т. 2: Теория права / под ред. М. Н. Марченко. М. : Изд-во «Зерцало», 1998. 656 с.

188. Ожегов С.И., Шведова Н.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.И. Шведова // М. 2003.

189. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні : монографія / А.Ю. Олійник // К. : Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 153 с.

190. Олійник В. М. Поняття та принципи взаємодії при виявленні та розкритті злочинів у сфері господарської діяльності / В. М. Олійник // Форум права. 2012. № 2. С. 511-518.

191. Омельченко М. М. Перспективні напрямки вдосконалення митного контролю України в умовах глобалізації. Сучасні тенденції розвитку митної справи в умовах євроінтеграції: матеріали наук.-практ. круглого столу (6 грудня 2016 р.). Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2017. С. 87–90.

192. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): Навч. посібник. / В. Опарін .К.: КНЕУ, 1999. 64 с.

193. Орлова Л. М. Права сторон в гражданском процессе / Л.М. Орлов // Минск, 1973.

194. Осауленко О.А. Реалізація принципу презумпції невинуватості у досудових стадіях кримінального процесу: дисертація / О.А. Осауленко // Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2006. 252 с.

195. Павлович-Сенета Я.П., Дідик Н.І. Політико-правові підходи до характеристики державної митної політики в Україні / Я.П. Павлович-Сенета, Н.І. Дідик // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 3. С. 185 – 193.

196. Палій О. Історія України: навчальний посібник / О. Палій // Стилос. 2010. 580 с. URL: https://pidruchniki.com/84172/istoriya/istoriya_ukrayini.

197. Папаріна Н.В. Право як нормативна основа формування правопорядку: автореферат / Н.В. Папаріна // Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2008. 20 с.

198. Пацкан В.В. Система забезпечення прав та свобод людини та громадянина / В.В. Пацкан // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 6-1, Т. 1. С. 92 – 96.

199. Пашков О.С. Кадровая политика и право : монография / О. С. Пашков, Т. В. Иванкина, О. В. Магницкая. М., 1989. 427 с.

200. Перепелица Н.Н., Журавлев В.Ю. Взаимодействие систем информационного и аналитического обеспечения оперативно-розыскной

деятельности органов внутренних дел Украины / Н.Н. Перепелица, В.Ю. Журавлев // Право і безпека. 2014. № 3(54). С. 145 – 149.

201. Перепьолкін С.М. Міжнародно-правові аспекти митного співробітництва європейських держав / С.М. Перепьолкін : автореф. Дис. ... канд. юрид. наук. :спеціальність 12.00.11 Міжнародне право. Х., 2009. 23 с.

202. Пилипенко А. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів виконавчої влади: питання теорії / А. Пилипенко // Право України. 2004. № 2. С. 26–31.

203. Пипенко І.С. Управління маркетинговими можливостями автотранспортного підприємства: дисертація / І.С. Пипенко // Харків: Харківський національний автомобільно-дорожній університет. 2009. 192 с.

204. Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними: постанова від 21.05.2012 №451 //Офіційний вісник України. 2012. № 40. Ст. 1546.

205. Пікуля Т. О. Правоохоронні органи в механізмі держави України (теоретико-правові питання функціонування) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Т. О. Пікуля. К., 2004. 20 с.

206. Платон. Государство // Сочинения : в 3-х т. М., 1971. Т. 3. - Ч. 1.

207. Платон. Сочинения. М., 1970.

208. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / В.М. Плішкін; за ред. Ю.Ф. Кравченка. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 702 с.

209. Погорілко В. Ф. Органи державної влади України / В. Ф. Погорілко. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002.

210. Подорожній Є.Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України: дисертація / Є.Ю. Подорожній // Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2016. 426 с.

211. Положення о Таможенном департаменте при Министерстве финансов Литовской Республики / Приказ № 1К-467 министра финансов Литовской Республики от 31 декабря 2018 г. URL : <https://www.lrmuitine.lt/web/guest/veikla/nuostatai/departamentonuostatai>

212. Полянский Н.Н. Вопросы теории советского уголовного процесса / Н.Н. Полянский // М.: Изд- во МГУ, 1956. 248 с.

213. Попович Є.М. Управління органами прокуратури України: організаційно-правові проблеми : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Попович Євген Миколайович ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2010. 373 арк.

214. Поярков В. О. Адміністративно-правові методи діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави / В. О. Поярков // Наукові праці МАУП. 2014. Вип. 42. С. 136-140.

215. Правоохранительные органы Российской Федерации : учеб. для высш. юрид. учеб. заведений и юрид. ф-тов / [В. Н. Аргунов, В. К. Бобров, В. П. Божьева и др. ; под ред. В. П. Божьева ; рец. В. Б. Алексеев]. 3-е изд., испр. и доп. М. : Спарк, 2000. 415 с.

216. Прієшкіна О.В. Забезпечення прав людини в Україні: стан та перспективи / О.В. Прієшкіна // Наукові записки НаУКМА. 2017. Т. 200. С. 109 – 114.

217. Про державний кордон України: закон від 04.11.1991 №1777-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 2. Ст. 5.

218. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції: закон від 02.12.2010 №2735-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 21. Ст.144.

219. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: закон від 06.09.2012 №5207-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 32. Ст. 1720.

220. Про затвердження вичерпного переліку підстав, за наявності яких може проводитись огляд (переогляд) товарів, транспортних засобів

комерційного призначення органами доходів і зборів України: постанова від 23.05.2012 №467 // Офіційний вісник України. 2012. № 41. Ст.1578.

221. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України / Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-p/conv>

222. Про затвердження Порядку взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Державної фіскальної служби України під час виявлення ознак порушень митних правил, а також виявлення майна, яке не має власника або власник якого невідомий / Наказ Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства фінансів України від 18 жовтня 2018 року № 849/828 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z1290-18/conv>

223. Про затвердження Порядку обміну відкритою статистичною та аналітичною інформацією між Державною митною службою України і Адміністрацією Державної прикордонної служби України з питань протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, зброї, боєприпасів та вибухових речовин через державний кордон України / Наказ Державної митної служби України, Адміністрації Державної прикордонної служби України 13.12.2010 № 1466/958 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0001-11/conv>

224. Про затвердження Порядку справляння єдиного збору у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон: постанова від 24.10.2002 №1569 // Офіційний вісник України. 2002. № 44. Ст. 25.

225. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України: постанова від 27.01.1995 №57 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF>.

226. Про Кабінет Міністрів України: закон від 27.02.2014 №794-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 14. Ст. 222.

227. Про місцеві державні адміністрації: закон від 09.04.1999 № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20. Ст. 190.

228. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: закон від 21.01.1994 №3857-XII // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 18. Ст. 101.

229. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України / Постанова Верховної Ради України від 14.04.2016 №1099-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1099-19/conv>

230. Про реалізацію експериментального проекту щодо створення умов для унеможливлення ухилення від сплати митних платежів / Постанова КМУ від 20 червня 2018 р. № 479 URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-realizaciyu-eksperimentalnogo-proektu-shodo-stvorenniya-umov-dlya-unemozhlivlennya-uhilennya-vid-splati-mitnih-platezhiv>

231. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/conv>

232. Про схвалення концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 № 1101-р []

233. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 142-р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p/conv>

234. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: закон від 23.12.1997 №776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 20. Ст. 99.

235. Проблемы теории государства и права / Под ред. С.С. Алексеева. М.: Юрид. лит., 1987. 447 с.

236. Прошина И.А. Понятие «Принцип права» глазами сторонников нормативистской теории / И.А. Прошина //Право и современные государства. 2014. № 3. С. 35 – 41.

237. Рабинович П.М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень) / П.М. Рабинович // Харків : Видво «Право», 1997. 154 с.

238. Рабинович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник / П. М. Рабинович. Вид. 9-е, зі змін. Л. : Край, 2007. 188 с.

239. Разумова О. Забезпечення митної безпеки України з урахуванням зарубіжного досвіду / О. Разумова // URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/31.pdf>

240. Регламент Ради (ЄЕС) № 2913/92, що засновує Митний кодекс співтовариства URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_742.

241. Ренненкамф Н.К. Очерки юридической энциклопедии / Н.К. Ренненкамф // СПб., 1880.

242. Решота В. Досвід державної політики із запобігання та протидії корупції в Грузії [Електронний ресурс] / В. Решота // Демократичне врядування (Електронне наукове фахове видання). 2013. № 11. URL : http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Reshota.pdf

243. Риндюк В. І. Нормотворча діяльність : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / В. І. Риндюк. К. : КНЕУ, 2009. 162 с.

244. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») : від 9 лип. 1998 р. : Справа № 12-рп/98 // Офіційний вісник України. 1998. № 32. С. 59.

245. Розпочалася активна фаза проведення спільної спеціальної операції «Кордон-2019» / Адміністрація Державної прикордонної служби України, опубліковано 11 травня 2019 року URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/rozpochalasya-aktivna-faza-provedennya-spilnoyi-specialnoyi-operaciyi-kordon-2019>

246. Романова А.А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні / А.А. Романова // Форму права. 2012. № 2. С. 599-602.

247. Саварець А. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України / А. Саварець // м. Київ. 2017. 22 с.
248. Сай Н. Становлення і розвиток митної справи на Західноукраїнських землях у період їх перебування у складі української РСР (СРСР) / Н. Сай // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2010. Вип. 5. С. 258-261.
249. Сб. научн. тр. Т. III / Додин Евгений Васильевич ; Одес. нац. юрид. академия. Львов : Сполом, 2009. С. 187.
250. Семенова И.С. Принцип равенства перед законом в уголовном праве Российской Федерации: диссертация / И.С. Семенова // Саратов: Саратовский юридический институт. 2004. 184 с.
251. Сергеев С.А. Методи переконання та примусу у фіскальних правовідносинах між податковими органами та платниками податків. Право і безпека. 2005. № 4-5. С. 99-102
252. Серeda Г. Законність оперативно-розшукової діяльності як мета та завдання прокурорського нагляду / Г. Серeda // Вісник Національної академії прокуратури України. 2009. № 4 (16). С. 11 – 17.
253. Сидоренко О.П. Правове забезпечення: до питання інтерпретації поняття / О.П. Сидоренко // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 1. С. 39 – 46.
254. Ситар І. М. Онтологічні функції права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2008. 209 с.
255. Скаун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : [підручник; видання 2-е, перероблене і доповнене] / О. Ф. Скаун. Харків : Еспада, 2009. 752 с.
256. Скаун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. 3-тє видання. К.: Алерта; ЦУП, 2011. 524 с.
257. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.

258. Скоропупов Ю.И. Защита прав человека и гражданина – главная функция государства / Ю.И. Скоропупов // URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/zaschita-prav-cheloveka-i-grazhdanina-glavnaya-funktsiya-gosudarstva>.

259. Скулиш Є. Явище корупції: теоретико-правовий аспект / Є. Скулиш // Вісник Національної академії прокуратури України. 2009. № 2. С. 93-99.

260. Словарь иностранных слов. М. : Рус. яз., 1986. 827 с.

261. Советский энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова. М. : Сов. энцикл., 1979. 1600 с.

262. Социология. Основы общей теории: Учеб. пособие / Г.В. Осипов, Л.Н. Москвичев, А.В. Кабыша и др. / Под ред. Г.В. Осипова, Л.Н. Москвичева. М.: Аспект Пресс, 1996. 461 с.

263. Старуха Б.І. роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір: дисертація / Б.І. Старуха // Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2016. 180 с.

264. Стеценко С. Г. / Адміністративне право України Навчальний посібник. К Атіка, 2007. 624 с.

265. Стойко О.Я. Дема Д.І. Фінанси: навч. посіб. / О.Я. Стойко, Д.І. Дема; за ред. О.Я. Стойка. К.: Алерта. 2014. 432 с.

266. Строгович М.С. Учение о материальной истине в уголовном процессе. М.: Изд-во АН СССР, 1974. 276 с.

267. Субтельний О. Україна: історія / О. Субтельний // К.: Либідь. 1994. 736 с.

268. Судебные и правоохранительные органы Украины : учебник для ВУЗов МВД Украины] / [подгот. А. М. Бандурка и др.; под ред. А. М. Бандурки; МВД Украины, Ун-т внутр. дел. Х. : Ун-т внутр. дел, 1999. 350 с.

269. Сырых В. М. Логические основания общей теории права: в 2-х. Т. 1: Элементный состав. Москва: Юрид. Дом «Юстицинформ», 2000. 528 с.

270. Таможенная система Эстонии / URL : <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/160073/1/TS%20Estonia.pdf>
271. Таранова С.В. Особливості функціонування митної служби США. Вісник при Дніпропетровському регіональному інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. 2010. № 2. С. 14-19.
272. Тевлін Р. Про поняття «правоохоронні органи» у широкому та вузькому розумінні / Р. Тевлін // Радянське право. 1985. № 7. С. 51–54.
273. Теория государства и права / Под ред. Н. Г. Александрова. М.: Юрид. лит., 1968. 640 с.
274. Теория государства и права / Под. ред. А. М. Васильева. М.: Юрид. лит., 1977. 472 с.
275. Теория государства и права. Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. М.: Юрист, 1997. 672 с.
276. Теория государства и права: Учебник / Под ред. Н. Г. Александрова. 2-е дополн. изд. М.: Юрид. лит., 1974. 664 с.
277. Теорія держави та права : підручник / [за вимогами кредитно-модульної системи навчання] / Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний та ін.: за заг. ред. Є.О. Гіди. К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.
278. Тинкован О. В. Громадський контроль та громадська експертиза: проблеми співвідношення понять / О. В. Тинкован // Публічне адміністрування: теорія та практика наукових праць. Вип. 1 (3). 2010 URL : <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10tovpsp.pdf>
279. Тихий Р.С. Проблемы правового регулирования административных процедур в Российской Федерации: диссертация / Р.С. Тихий // Тюмень: Тюменский государственный университет. 2005. 249 с.
280. Тихомиров Ю.А. Правовое обеспечение управления / Ю. А. Тихомиров // М. 1987.

281. Ткачова О. К. Актуальні проблеми підвищення якості управління в митній службі / О. К. Ткачова // Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 1. С. 227-233

282. Томин В. Т. Проблемы оптимизации сферы функционирования органов внутренних дел. Горький, 1978. 120 с.

283. Третьякова Г.А. Таможенные органы в государственном механизме Российской Империи XIX в. / Г.А. Третьяков // Вопросы экономики и права. 2011. № 5. С. 28-35.

284. Троян Я. Інститут забезпечення конституційних прав і свобод: поняття, основні ознаки / Я. Троян // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 6. С. 210 – 215.

285. Тучак Т.В. До питання періодизації розвитку митної справи та митної політики України / Т.В. Тучак // Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2018. № 10. С. 134 – 138.

286. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний документ, угода від 27.06.2014 // Офіційний вісник України. 2014. № 75. Ст. 2125.

287. Угровецький О.П. Організаційно-правові засади охоронної діяльності державної служби охорони при МВС України: дисертація / О.П. Угровецький // Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2004. 224 с.

288. Україна у складі Литви та Польщі (XIV – перша половина XVI ст.) / Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв // К.: Міленіум. 2010. № 2. 191 с.

289. Уліцький А. Г. Підвищення ефективності протидії порушенням митних правил та вдосконалення законодавства у сфері правоохоронної діяльності митної служби України / А. Г. Уліцький. С. 322- URL : http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2018/18.pdf

290. Ушаков Д.Н. Толковый словарь / Д.Н. Ушаков // М.: Советская энциклопедия. 1935.
291. Федчишин Ю. Реформа митниці: як здолати корупцію / URL : https://dt.ua/macrolevel/reforma-mitnici-yak-zdolati-korupciyu-_.html
292. Фелик В.І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України : монографія / В. І. Фелик ; [за заг. ред. О. М. Музичука]. Харків : Панов [вид.], 2016. 510 с.
293. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. 7 изд., перераб. и доп. М.: Республика, 2001, С. 719.
294. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов М.: Сов. Энциклопедия, 1983. 840 с.
295. Философский энциклопедический словарь / Редкол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. 2-е изд. М. : Сов. энциклопедия, 1989. 815 с.
296. Философский энциклопедический словарь М.: ИНФРА-М, 1997. 576 с.
297. Фролов С.Е. Принципы права (Вопросы теории и методологии): диссертация / С.Е. Фролов // Кострома, 2001. 168 с.
298. Химан Б.Ю. Митна справа у розвинутих країнах Світу (США, Польща) загальна характеристика та можливості запровадження у національну правову систему / Б.Ю. Химан // [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.pap.in.ua/5_2018/74.pdf
299. Хміль М.М. Принципи неприпустимості зловживання правом (теоретико-правові аспекти): дисертація / М.М. Хміль // Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2005. 199 с.
300. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник для студ. юрид. вузів і фак.:У 2 т. / Під ред. В.Д. Гончаренко. К. : Ін Юре, 1998. Т. 1. 607 с.

301. Цвєтков В.В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект). Х.: Право, 1996. 165 с.
302. Цивільний кодекс України: за станом на 1 січня 2004 р. / Верховна Рада України. Офіційний текст. К.: Кондор, 2004. 402 с.
303. Цопкан В.І. Класифікація сучасних джерел конституційного права України: проблеми теорії та практики / В.І. Цопкан // Часопис Київського університету права. 2005. № 3. С.73 – 80.
304. Ченцов В. В. Особливості державного управління митними органами в Європейському Союзі: структурно-функціональний аналіз / В. В. Ченцов // Теорія та практика держ. упр. : зб. наук. пр. Х. : Магістр, 2009. Вип. 2 (25). 468 с.
305. Ченцов В., Таранова С. Управління митною справою в США: організаційні аспекти. Академія митної служби України. 2009. 6 с. URL : [http://www.dndu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03\(3\)/09cvvsoa.pdf](http://www.dndu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03(3)/09cvvsoa.pdf).
306. Ченцов В.В. Досвід модернізації митної служби США та можливості його імплементації в Україні. Публічне адміністрування: теорія та практика: Електронний збірник наукових праць. 2009. Випуск 1.
307. Ченцов, В. В. Чіка, Т. М. Кадрова політика Федеральної митної адміністрації Німеччини в контексті модернізації європейських державних інституцій / URL : <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10cvvman.pdf>
308. Через корупцію на митниці Україна втрачає €4,8 млрд на рік – Süddeutsche Zeitung / [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://gordonua.com/ukr/news/money/-cherez-koruptsiju-na-mitnitsi-ukrajina-vtrachaje-4-8-mlrd-v-rik-s%C3%BCddeutsche-zeitung-295883.html>
309. Шаповал В.Д. Конституційно-правовий статус сільського, селищного, міського голови в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2009. 220 с.
310. Шатрава С.О. Адміністративно-правові засади діяльності спеціальних підрозділів міліції : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Шатрава

Сергій Олександрович ; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2007. 231 арк.

311. Шевчук С. В. Аналіз теоретико-методологічних підходів визначення поняття “митні інтереси” / С. В. Шевчук // Економіка та держава. 2018. № 10. С. 42–48.

312. Шморгун Л.Г. Менеджмент організацій : навч. посіб. / Л.Г. Шморгун. К. : Знання, 2010. 462 с.

313. Шопіна І.М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання / І.М. Шопіна // Форму права. 2011. № 2. С. 1055 – 1061.

314. Штанько А.О. Правопорушення як вид правової поведінки: дисертація / А.О. Штанько // Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2009. 272 с.

315. Штанько И.Н. Достоинство личности как правовое явление: диссертация / И.Н. Штанько // Владимир: Владимирский юридический институт Федеральной службы исполнения наказаний. 2006. 194 с.

316. Штутін Я. Л. Лекції з радянського цивільного процесу / Я.Л. Штутін // К.: КДУ. 1954. 56 с.

317. Щербак В.О. Козацтво Українське / В.О. Щербак // К.: В-во "Наукова думка", 2007. 528 с.

318. Юридична енциклопедія : в 6-ти т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», 2001. Т. 3 : К-М. 2001. 792 с.:

319. Юридична енциклопедія. К. : «Українська енциклопедія імені М.П. Бажана», 1998. Т. 1. 647 с.

320. Юридичний словник. К.: Редакція УРЕ, 1984. 850 с.

321. Яковлева Г. Право соціального забезпечення як самостійна галузь права в національній правовій системі України / Г. Яковлева // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 3. С. 102 – 106.

322. Яковчук М.Ю. Адміністративно-правове регулювання страхової діяльності в Україні: дисертація / М.Ю. Яковчук // Ірпінь: Національний університет державної податкової служби України. 2009. 244 с.

323. Ярошенко І.С. Право соціального забезпечення : [навч. посіб.] / І.С. Ярошенко. К. : КНЕУ, 2005. 232 с.

324. Histoire de la douane française / URL : <https://www.douane.gouv.fr/la-douane/qui-sommes-nous/histoire-de-la-douane-francaise>

325. The implications of recent additions to HMRC powers and the shifting balance in the relationship with taxpayers URL : <https://www.ifs.org.uk/publications/10159>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Квашин В. Ю. Організаційні проблеми забезпечення прав громадян органами Державної митної служби України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. Вип. 50. Т. 4. С. 144–149.
 2. Квашин В. Ю. Опыт стран Европы по обеспечению прав граждан таможенными органами и возможности его использования в Украине. *Право и политика*. 2018. № 2. С. 119–125. (Кыргызская Республика).
 3. Квашин В. Ю. До проблеми взаємодії митних органів з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. С. 129–134.
 4. Квашин В. Ю. До проблеми визначення напрямів удосконалення адміністративного законодавства, яке визначає правові засади забезпечення прав громадян в діяльності митних органів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4. С. 189–193.
 5. Квашин В. Ю. До характеристики принципів забезпечення прав громадян митними органами України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. С. 133–138.
 6. Квашин В. Ю. К проблеме определения форм обеспечения прав граждан органами Государственной таможенной службы Украины. *Право и Закон*. 2019. № 1. С. 123–128. (Кыргызская Республика).
- які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:*
7. Квашин В. Ю. До проблеми кадрового забезпечення органів державної митної служби України. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8–9 лип. 2016 р.). К.: Центр правових наукових досліджень, 2016. С. 82–84.
 8. Квашин В. Ю. Історико-правовий аналіз функціонування митних органів в Україні за часів існування Київської Русі. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27–28 жовт. 2017 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 78–81.
 9. Квашин В. Ю. Проблема корупції в органах державної митної служби України. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 4–5 трав. 2018 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2018. С. 64–66.